

10940

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MÜKELLEFIYET-İ ASKERİYE KANUN-U MUVAKKATI
29 NİSAN 1330
(OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERALMADA SON DURUM)

Yüksek Lisans Tezi

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

DANIŞMAN
Prof. Dr. Reşat GENÇ

HAZIRLAYAN
Osman KÖKSAL

ANKARA
1987

ÖNSÖZ

Toplumlar ve devletler için önceki devirlere nazaran daha hızlı bir değişim ve gelişim sürecini beraberinde getiren Yakınçağ dünyasında Osmanlı Devleti de kendi bünyesi içerisinde aynı paralelde bir değişime uğramıştır. Devletin idari, siyasi, mülki, mali, maarif vesair bütün alanlarında göze çarpan bu değişikliklerin askerlik sahasında takip ettiği seyrinin tetkiki ise başlıbaşına bir mesaiyi gerektirmektedir.

Askeralmanın usul ve yöntem itibariyle Osmanlı Devleti'ndeki tarihi ve hukukî seyrinin incelenerek ortaya çıkarılması hem geçmişi bilmek hem de bu uygulamalardan bu gün ve yarın için istifade etmek gibi iki yönlü bir faydayı temin edecektir. Ancak binlerce yıllık tarihimiz ve bu uzun tarih içerisinde kurulmuş muhtelif Türk Devletleri içerisinde, hakkında en çok malumata sahip olduğumuz Osmanlıların bu son dönemi için bile sadece bu konuya hasredilmiş müstakil bir tetkike rastlayamıyoruz.

Biz bu çalışmayı, böyle bir araştırmaya başlangıç ve malzeme teşkil edebileceği düşüncesiyle 1330 (1914) tarihli Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nun tanıtımı ve neşrine ayırdık. Kanun'un Osmanlı Devleti'nde askerlik mükellefiyeti ve askeralmayla ilgili olarak tedvin ve tanzim edilmiş son kanun oluşu da dikkat nazarına alınırsa, böylece, aynı zamanda hem Osmanlılarda askeralmanın son durumu hakkında okuyucuya bir fikir kazandırmış, hem de kanunun Cumhuriyet Devri askerlik mevzuatına nasıl ve ne ölçüde kaynak teşkil ettiğini ortaya koymuş olacağız.

Tezin sonuna Kanun'un yeni harflerle transkripte edilmiş bir metnini koyduk. Birinci Dünya Harbi boyunca kanunun değişikliğe uğramış hükümlerinin başlıca değişikliklerini de burada, sayfa altlarında hasiye halinde göstermeye çalıştık. Konuyla ilgili genel bir bibliyoğrafya denemesine girmek bu çalışmanın sınırlarını aşar. Bu sebeple sadece müracaat ettiğimiz veya kullandığımız kanun veya kanunnameler ile cüzî sayıda tetkik eser ve konuyla ilgili birkaç makalenin ismini sıralamakla yetindik. Bütün eksiklikleriyle beraber bu çalışmanın alakadar olanlara faydalı olacağını ümit etmekteyim.

Çalışmalarım esnasında bilgi ve tecrübeleriyle bana devamlı yol gösteren, hiçbir yardımı esirgemeyen kıymetli hocam Prof.Dr. Reşat GENÇ'e; teşvikleri, iyi niyet ve hoşgörüsüyle destek olan ATASE Başkanlığı Yayın Şube Müdürü Sayın Öğ.Alb. Dr.Yücel AKTAR'a sonsuz tesekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

MÜKELLEFİYET-İ ASKERİYE KANUNU'NUN NEŞRİNE KADAR GEÇEN DEVREDE ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ VE ASKERAL- MA SAHASINDAKİ BAŞLICA DÜZENLEMELER

A. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a Kadarki Islahat- ların Genel Karakteri	7
B. Tanzimat ve Kanunlaştırma Hareketinin Başlaması	10
C. Tanzimat'tan Sonra Askeralmanda Başlıca Düzenle- meler	12
1. 1846 Kanunnamesi ve Kur'a Usulüne Geçilmesi ..	12
2. 1869 Yılı Düzenlemeleri	13
3. 1836 Kanunu ve Getirdikleri	15
4. II. Meşrutiyet'in İlanından Sonra Yapılan Dü- zenlemeler	18

II. BÖLÜM

MÜKELLEFİYET-İ ASKERİYE KANUNU MUVAKKATİ

A. Kanunda Açıklanan Başlıca Konular	22
1. Genel Hükümler	22
2. Askeralma Daireleri	23
3. Yükümlülerin Yoklamaları ve Kura Çekilişi	23
a. İlk Yoklama	23
b. Son Yoklama ve Kura Çekimi	25
4. Kısa Dönem Askerlik Hizmeti	27
5. Yoklamaları ve Askerlik İşlemleri Gelecek Se- neye Bırakılanlar	23
6. Yardıma Muhtaç Asker Aileleri Hakkında Hüküm- ler	29
7. Teftiş Komisyonu Vazifeleri	30
8. Askere Alınacakların Ayrılması, Yerleştirilme- si, Çağırılması ve Sevki	32
9. Ebnüllü Askerlik	34

10. İzinli, İhtiyat ve Müstahfız Durumundaki Yü- kümlülere Yapılacak İşlemler	36
a. Celp ve Sevk İşlemleri	37
b. Yoklama İşlemleri	38
11. Yükümlülerin Memleketleri Dışına Seyahatleri (Seyrüseferi)	39
12. Vergiyi Askeri	40
13. Bedel-i Nakdi	41
14. Cezai Hükümler	42
15. Müteferrik ve Muayyen Hükümler	44
B. Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nda Değişiklik- ler	46

III. BÖLÜM

MÜKELLEFIYET-İ ASKERİYE KANUNU'NUN CUMHURİYET DEVİRİ ASKERALMA MEVZUATINA TESİRLERİ

A. Askerlik Mükellefiyeti Kanunu ve Başlıca Hüküm- leri	51
B. Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun Askerlik Mü- kellefiyeti Kanununa Tesirleri	57
1. Usül Bakımından	57
2. Muhteva Bakımından	59
SONUÇ	62
DİPNOTLAR	66
BİBLİYOGRAFYA	73
EKLER	76

GİRİŞ

Bu çalışmamızın esasını askerlik mükellefiyetinin hukuki mevzuatı daha doğrusu askerlikle ilgili bir kanun metni teşkil etmesi münasebetiyle, Osmanlı Devleti'nde askerliğin müessese ve teşkilat olarak oluşum ve gelişimini tamamen bir tarafa bırakacağız. Ancak bu giriş kısmında, devlet içerisinde kanun fikri ile kanun ve kanunnamelerin teşekkülü ve umumi manadaki bu oluşum içerisinde askerlik mevzuatının hukuki statüsünden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Cemiyet nizamını tesis ve organize etmekteki kuvvetine duyulan ihtiyaçtan dolayı tüm topluluklarda, toplumsal yaşamı düzenleyici bir hukuk ve bu hukukun ifadesi olan kanunların var olduğunu görüyoruz. Bununla beraber kanunun bu gün kavuştuğu "irâdât-ı umumiyenin ifadesi"nden (1) ibaret geniş manayı muhtevi olduğunu söyleyemeyiz. Nitekim Osmanlı Devlet idarecileri bir taraftan birer Müslüman olarak İslam hukukunu benimseyerek uygulamaya koyarken, diğer yandan -padışahın İslama ters düşmeyen buyruklarından ibaret- örfi hukuku da tatbik edegelmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren muayyen zamanlarda "Kavanin-i Âli Osman" veya "Kanunname-i Âli Osman" adlarıyla kanunlar tedvin edilmişse de, günümüze kadar gelmemiş veya henüz açığa çıkmamış olduğundan, bugün elimizde bulunan en eski kanunname Fatih devrine aittir. Fatih Kanunnamesi, Viyana İmparatorluk Kütüphanesi'nden getirilen nüshası esas alınarak, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'na ek olarak neşredilmiştir (2). Yine Kanunî devrine ait kanunnamelerden birisi, Viyana Kütüphanesi'ndeki nüshası esas alınarak Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası eki olarak 1329 (1913)'da yayımlanmıştır (3). Fuat Köprülü Kütüphanesi'nden alınan aynı devre ait bir başka kanunname de Milli Tettebbu'lar Mecmuası'nda neşredilmiştir (4). Bunlardan Fatih Kanunnamesi daha ziyade idari sahadaki konulara ait hükümleri ihtiva etmekte, ancak Sultan Süleyman Kanunnamesi'nin ikinci bab (bölüm) birinci ve ikinci faslında timar ve timarlılarla ilgili hükümler de bulunmaktadır (5).

Umumi manadaki kanunlar meyanında Defter Emini Ayni Ali Efendi'nin XVII. yüzyıl başlarında (1017/1608) kaleme aldığı kanunname (6) ile Tevkii Abdurrahman Paşa'nın kendi adıyla anılan kanunnamesini (7) de kaydedebiliriz. Bunlardan bilhassa Ayni Ali Efendi'nin Kavanin-i Âli Osman der Hülasa-i Mezamin-i Defter-i Divan adlı risalesinde timar sistemine dair bilgi verilirken Timarlı Sipahilerin askerlikleriyle, özellikle nasıl askere alındıklarıyla alakalı hükümleri de görmek mümkündür.

Hükümdarlık yetkisine sahip olan kişinin, aynı zamanda bir başkomutan, büyük küçük devletin her kademesindeki kimselerin birer asker olduğu Osmanlı idaresinde, devlet teşkilatının askeri sistemle bir yerde özdeşleşmesi hesabiyle, daima genel hukuk içerisinde askeri hükümlerin de münderiç bulunduğunu söylemeye gerek yoktur. Devletin cezai, hüküki idari, mali ve adli nizamatını ihtiva eden bu konunnameler yanında, sadece ve doğrudan doğruya askeri sınıflarla bu sınıflara ait hükümleri bünyesinde toplayan kanunnameler de mevcuttur. Bunlar arasında Pençik (8) ve Devşirme kanunları ile, Kavanin-i Yeniçeriyan'ı bilhassa zikretmek lazımdır.

Bilindiği gibi Sultan I. Murad devrinde mevcut askeri kuvvetlerin ihtiyacı karşılamaması üzerine, maaşlı yeni bir askeri sınıf vücuda getirilmesi kararlaştırılmış, buna başlangıç olarak da Acemi Ocağı kurulmuştu. Bu ocağa efrad (asker) temini için ilk olarak savaşlarda elde edilen gayri Müslim esirlerden faydalanılmak yoluna gidildi. Yaşları on ile on yedi arasında bulunup, vücutça askerliğe müsait olan esirlerden beşte birinin esir sahibinden Acemi Ocağı'na kaydedilmek üzere devletçe vergi olarak alınması takarrür etti. Daha sonra beşte bir olarak alınanların dışında, elde edilen diğer esirlerden de cinsiyetleri, yaşları ve bedeni durumlarına göre belirlenen miktarda vergi alınması kabul edildi. Böylece esaslı bur surette tespit edilip sistemleştirilen Pençik Kanunu, biri sırf beşte bir olarak alınan Pençik Oğlanına, diğeri de harpte elde edilen diğer esirlerden alınacak vergiye münhasır olmak üzere iki şekilde tatbik edilmeye başlanmıştır (9).

Ancak meşhur Ankara Meydan Muharebesi'nin (1402) kay-
bından sonra hasıl olan Fetret Devri ile Çelebi Mehmet zama-
nı ve II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında Osmanlı fetih-
leri muvakkaten durmuş olduğundan, esirlerden istifade yolu
kalmamış; bunun yerine yeni bir usûl ile Hıristiyan tebanın
yaşları kanunen muayyen çocuklarından yalnız birer tanesinin
Osmanlı ordusuna alınması kararlaştırıldı. Bu iş için yapı-
lan Devşirme Kanunu Pençik Kanunu'nun yerini alarak, iki bu-
çuk asır yürürlükte kalmıştır (10).

Dokuz bab (bölüm) olarak kaleme alınan Kavanin-i Yeni-
çeriyân (11) ise, üslubu ve yazılış metodu itibariyle, bir
kanunnameden çok, teşkilat tarihini andırmaktadır. Muhtevası
bakımından da gerçekten Yeniçeri teşkilatını, kuruluşundan
itibaren her yönüyle inceleyip tanıtmaya amacını güden bu ese-
rin (12) ilk bölümünde Sultan I. Murad zamanında Yeniçeri
Ocağı'nın kurulmasıyla birlikte, ocağa hangi kaynaklardan,
ne şekilde asker (Acemi Oğlanı) temin edildiği teferruatıyla
açıklanmaktadır.

Son olarak bunlara Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın "XV. ve
XVI. asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hu-
kuki ve Mali Esasları, I. Kanunlar" adı altında neşretmiş
olduğu kanunnameleri de ilave edebiliriz. Burada neşredilen
arazi ve tımar kanunlarından, bu yüzyıllarda tımarlıların
askerliğine ait hükümler de mevcuttur.

Verdiğimiz bu örneklerden sonra, Osmanlı Devleti'nde
Tanzimat'a kadar muasır mânâda bir kanunlaştırma hareketi
ile herhangi bir hukuk dalını derli toplu, etraflı ve sis-
temli bir şekilde tanzim eden büyük kanunlar vücuda gelmemiş-
tir diyebiliriz. Yukarıda zikrettiğimiz en mühimleri Fatih
ve Kanuni devrine ait kanunlar ise, ya zamanında muntazaman
tarih sırasına göre bir deftere tahrir ve tescil edilmemiş,
veya bu defterler kaybolmuş olduğundan, bu devre ait kanunlar
hakkında ekserisi birbirini tutmayan elyazmalarına müracaat
mecburiyeti hasıl olmaktadır. Diğer taraftan mevcut kanun-
lardan birçoğunun muhtelif arşivlerde hifzedilen asılları
da şimdiye kadar tam olarak tasnif edilememiş, ne eski, ne
de yeni haflerle neşirleri yapılabilmıştır.

Bu durum umumi hukuk açısından böyle olduğu kadar, konumuzu ilgilendiren askerlik hukuku naktai nazarından da böyledir. Bugüne kadar tarih olarak bize en yakın olan ve hakkında en çok tarihi malzemeye sahip olduğumuz Osmanlı Devri için bile, askerlik ve askeralmanın hukuki statüsünü ortaya koyacak bir çalışma yapılmış değildir. Hatta bu sahada vaz edilmiş kanunlar tarih sırasına göre tespit ve tasnif edilip, neşri yoluna bile gidilmemiştir. Genel tarihlerin askeri teşkilatla ilgili bahisleriyle Osmanlı Devleti'ndeki ıslahat ve reform hareketlerinden bahseden neşriyatın askeri ıslahatlara yer veren kısımlarında dahi, askerlik yaşı, hizmet yükümlülüğü süresi vesair konularda bilgiler verilirken, çoğu zaman bu bilgileri havi kanunun adından bahsetme ihtiyacı duyulmamıştır. Zaten Osmanlı Devleti'nin son devriyle ilgili tetkikat, önceki devirlere kıyasla oldukça yetersizdir (13).

Bununla birlikte bu sahada yapılmış kıymetli bazı çalışmaların varlığını da burada zikretmek istiyorum. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'nca neşredilmiş "Balkan Harbi" ve "Birinci Dünya Harbi" serisine ait kitapların "Askeri Güçler" bahislerinde Türk kuvvetleri hakkında bilgi verilirken asker alma işleri ve bu konudaki mevzuat hakkında -dağınık ve yetersiz olmakla birlikte- birtakım malumat aktarılmıştır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç.Dr.Musa Çadırca bu konudaki değerli çalışmaları cümlesinden olmak üzere "Ankara Sancagında Nizam-ı Cedid ortasının teşkili"yle ilgili makalesiyle birlikte Nizam-ı Cedid askerine ait bir kanunnameyi Belleten'de neşretmiştir (14). Yine Anadolu'da Redif Teşkilatı'nın kuruluşuyla ilgili orijinal bilgileri havi bir makalesi Tarih Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmıştır (15). İstanbul-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerinden Mübahat S. Kütükoğlu, Edebiyat Fakültesi-Tarih Enstitüsü Dergisi'nde neşrettiği makaleyle Redif-i Asakir-i Mansure hakkında geniş malumat vermiş, bu vesileyle 8 Temmuz 1834 tarihli Redif Nizamnamesi hükümlerinden de bahsetmiştir (16). Son olarak yine Doç.Dr. Musa Çadırca, Askeri Tarih Bülteni'ne 1846 tarihli Kur'a Kanunnamesi'ni bütün bölüm ve maddelerini ayrı ayrı özetlemek

suretiyle neşretmiştir (17).

Bütün bu çalışmaların ardında bugün en azından askeri sahadaki faaliyetlerin kesafet kazandığı, askeri düzenlemele-
rin birbirini takip ettiği Tanzimat sonrası devirde, askeral-
ma usulünün takip ettiği seyri tayin ve tespit ederek ortaya
koyabilmek açısından, bu konuda çıkan hukuki mevzuatı sistema-
tik biçimde tetkik ve birinin diğerine olan benzerliklerini ve
farklılıklarını ortaya çıkarmak lazımdır. Bu, Türkiye'nin bu-
gün bir taraftan jeopolitik durumu ve komşularıyla olan münasebetlerini göz önünde bulundurarak askeri kuvvete her zaman-
kinden daha fazla ihtiyaç duyduğu; diğer taraftan savunma har-
camalarının Devlet'in genel bütçesine yüklediği külfeti azalt-
mak amacıyla askerlik süresini kısaltmak ve bedelli askerlik
hizmeti getirmek gibi teşebbüslere başvurduğu ve bu konuda lehte
ve aleyhte bir sürü fikirlerin ortaya atıldığı böylesine na-
zik bir dönemde her zamankinden daha fazla hâlline ihtiyaç du-
yulan bir meseledir. Bu ihtiyaca cevap verebilecek esaslı ve
kapsamlı bir çalışmaya zaman ve imkân yetersizliği dolayısıyla
la şu anda başlayamadık. Bununla beraber, tezimize konu olarak
ele aldığımız mükellefiyet-i Askeriye Kanun-u Muvakkati'nin
Osmanlı Devleti'nin askerlik mükellefiyetiyle ilgili çıkardığı
son kanun olması münasebetiyle, en azından bu Devlet'te asker-
almanın son durumu hakkında okuyucuya bir fikir verebileceği inan-
cındayız. Çalışmanın ilk bölümü okunduğunda, askerlik mükel-
lefiyeti ve askeralma mevzularını derli toplu, sistematik bir
biçimde ele alıp, hükme bağlayan bu Kanun'un, oldukça uzun bir
devrin ve bu devir içindeki çeşitli teşebbüs ve uygulamaların
mahsulü olduğu hemen anlaşılacaktır.

Etraflıca ortaya koymaya çalıştığımız Kanun'un kendi
sahasında tamamen Batılı tarzda, orijinal ve sistematik bir
bütün olarak tekmamülündeki zorluklar yanında bir avantajlı
tarafına işaret etmek gerekirse, bu da iç tazyiklere fazla
maruz kalmayıştır. Halkı Müslüman bulunan ve yıkılışına ka-
dar şer'i hukuku tatbik etmiş bir devlet olan Osmanlı Devle-
ti'nde, bu hukuktan ayrı bir kanun çıkarmanın ne derece zor
olacağı malumdur. Askerlik mevzuatı, öteden beri umumiyetle
padişahların kendi otorite ve denetimleri altında gelişen örfi
kaidelere istinaden yürütülegeldiğinden, yeni kanunun tan-

zimine de şer'i hukukun sahasını işgal ve hükümlerini ihlal edici hiçbir mana verilmemiş, umumi efkârın infialini celbetmemiştir.

I. BÖLÜM

MÜKELLEFİYETİ ASKERİYE KANUNU'NUN NEŞRİNE KADAR GEÇEN DEVRE- DE ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ VE ASKERALMA SAHASINDAKİ BAŞLICA DÜZENLEMELER

A- Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a Kadarki Askeri Is- lahatların Genel Karakteri

Askeri temeller üzerine kurulmuş ve yükselmiş Osmanlı Devleti'nin idarecileri, Devletin Garb karşısındaki çöküşünün sebeplerini umumiyetle askeri bozukluklara bağlamışlar; bu yüzden XVIII. asırda başlattıkları ıslahat faaliyetlerini de daha çok bu sahada teksif etmişlerdir (1). I. Mahmut devrinde (1730-1745) askerlikte Avrupa usulünün kabulü temayülü ve humbaracı sınıfına ait çalışmalar, Sultan III. Mustafa zamanında (1757-1773) topçu sınıfının teşkilatlandırılması ve deniz mühendishanesinin açılmasına ait faaliyetler, I. Abdülhamit devrinde (1773-1789) Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın ıslah çalışmaları bu cümledendir (2).

Ne var ki zaten sathi ve yüzeysel kalan bu çalışmalar bir taraftan içerden gelen tepki ve müdahaleler, diğer yandan dışardan, bilhassa klasik Osmanlı tarihlerinde "dübbü ekberi şimali" yani kuzeyin büyük ayısı diye tesmiye edilen Rusya'nın bitmek bilmeyen amansız saldırıları sebebiyle umulan neticeyi temin edememiş, atıl kalmıştır.

Islahat düşüncesi kendisi için baba mirası olan III. Selim (1789-1807) yenileşmeyi bir bütün olarak düşünüyordu. O'nun "Nizam-ı Cedit" adı verilen yeni düzeni, askeri işlevini kaybetmiş olan yeniçeri teşkilatını kaldırmak, ulemanın yenilikleri baltalayıcı nüfuzunu kırmak, Avrupa'nın ilim, sanat, ziraat, ticaret ve medeniyette yaptığı ilerlemeleri memlekete getirmek gibi komprime bir bütünlük arz ediyordu. Fakat o bunların çoğunu gerçekleştirememiş ve Nizam-ı Cedit Avrupa usulünde kurduğu yeni orduya verilen ad olmaktan öteye geçememiştir. 1807'de yeniçerilerin artık alışılmış olan isyanlarından bir yenisi patlak vermiş, Kabakçı isyanıyla III. Selim tahttan indirilmiştir ki, bu da "yeni düzenin" sonu demektir (3).

Sultan II. Mahmut (1808-1839) ıslahata devam etmek istiyordu. Ancak tahakkümlerine hanel getirebileceğini tahmin ettikleri hemen her teşebbüse baş kaldırıp, bir isyanla bertaraf eden Yeniçeri Ocağı dururken, girişilecek her hareketin akibeti oldukça karanlık görünüyordu. Buna rağmen Sultan Mahmut bir daha denemek istedi. Ancak Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak kurulan "Sekban-ı Cedid" adlı küçük ocak yeniçerileri tedirgin etti. Şakiler ayaklanarak sadrazam konağını bastılar. Yardım alamayan Alemdar Mustafa Paşa sonuna kadar direndiyse de konağı havaya uçurmaktan başka çare bulamadı. Sekban-ı Cedid teşkilatı bu olayla ortadan kaldırılmıştır (4).

Osmanlı Devleti'nde ıslahat yapabilmek için artık en büyük ıslahat, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak olacaktı. Hem Devletin, hem dünyanın ilk daimi ordusu sayabileceğimiz, yıllarca muharebelerde savaşın yükünü çeken, adını zaferle taçlandırılan, sonra da tamamen bozgun ocağına dönüşerek işi çapulculuğa, serkeşliğe döken beş asırlık Yeniçeri Ocağı'nı, Mamefihi ocak lağvedildi (1826) ve olay tarih kayıtlarına "vaka-i hayriye" adıyla geçti.

Öte yandan Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren tatbikine başlanıp, zaman geçtikçe yeni yeni tadiller ve uygulamalarla tekamül etmiş ve nihayet XVI. asır ortalarında en mükemmel şeklini almış olan timar sistemi, aynı asrın sonlarında ikbal yıldızı tersine dönmüş olarak bozulmaya yüz tutmuş (5); bozulan düzeni tekrar tesis için gösterilen çabalar çöküntünün önünü almaya yetmemiştir. Nitekim gerek IV. Murat zamanında 1632'lerde Sadrazam Hüseyin Paşa eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan ıslahat teşebbüsleri, gerek I. Abdülhamit'in saltanatının başlarında aynı maksatla çıkarılan bir nizamname mucibince yapılan çalışmalar netice vermedi.

Aynı yüzyılın sonlarında timar sisteminin sürüklenmekte olduğu mukadder akibetinden kurtarılması ümitleri artık kalmamış, yapılması gereken ıslahatlar hakkında fikir yürütenlerden bu sistemin biran evvel tasfiyesini öngörenler çoğalmıştı. Meselâ 1791 yılında III. Selim'e ıslahatlar konusunda layiha

sunanlardan Defterdar Şerif Mehmet Efendi ile Tatarcıkzade Abdullah Efendi bu görüşüydiler. Mamafih 1804 tarihlerinde 3.575 timarın çeşitli sebeplerle el konulmuştur (6).

Son Rum isyanında çağrıldıkları halde çoğunun icabet etmemesi bu teşkilatın bir an önce tasfiyesini hızlandırdı. 1827 tarihlerinde Rumeli ve Anadolu'daki 5200 kadar timarlı, kendi timarları ile "asakir-i mansure süvarisi" haline sokuldu. 2 Temmuz 1844'de bir kısım sipahilerin zaptiye (jandarma) hizmetlerinde kullanılmasına başlanıldı. Tanzimat'tan sonra kimseye yeni timar verilmeyerek babalarının timarlarına hak kazanan küçük çocukların okumaya elverişli olanları da merkeze çağrılarak zabıt yetiştirilmek üzere mekteplere yerleştirilmişlerdir. Kuruluşundan beri Devletin, gerek askeri, gerekse idari ve iktisadi hayatında büyük rol oynamış bulunan timar rejimi birkaç asırdan beri buhranlar içinde geçen hayatının bu son safhasında, yeniçerilerin kanlı ızdıraplı tasfiyesinin aksine herhangi bir sarsıntıya sebep olmadan sessiz sedasız bir surette ortadan kalkmıştır.

Osmanlı askeri kuvvetinin esasını teşkil eden ve memleketin daimi ordusunu vücuda getiren bu iki teşkilatın birbirini takiben çökmesiyle ortaya çıkan boşluğu vakit kaybetmeden kapatmak gerekiyordu. Bu maksatla yeniçeriliğin kaldırılması üzerine ilk etapta "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla yeni bir birlik kuruldu. Sürüp giden Yunan isyanına rağmen alay, tabur, bölük tertibiyle kurulan bu birliğin teşekkülü gerçekleştirildi (7). II.Mahmut devrinde askeri alanda yapılan ikinci ve daha esaslı yenilik ise redif teşkilatının kurulması olmuştur : "Dar-ı Şura-i Askeri" ile devlet ileri gelenlerinden oluşan "Meclis-i Şura" adlı meclislerin çalışmaları neticesinde

yeni bir teşkilatın kurulması karar altına alınarak alınan kararlar bir nizamname halinde neşredildi (8). Ağustos 1834'ten anılan nizamname kararları gereğince memleketin bütün büyük şehirlerinde "Redif-i Asakir-i Mansure" adıyla yeni birlikler kurulmaya başlandı. Teşkilat, büyük bir kitleyi uzun süre silah altında tutmaksızın askerlik çağına gelmiş olanları kendi bölgelerinde kısa aralıklarla eğiterek az masrafla savaş anında işe yarayacak asker bulundurma amacına güdüyordu (9). Her birinin subayıyla beraber mevcudu 1400 kişi olmak üzere ilk etapta otuz yedi tabur teşkili düşünülmüş, 1836 yılına kadar kurulan redif taburları sayısı kırkı bulunmuştur (10).

Görüldüğü üzere bu zamana kadar askeri alanda yapılan ıslahatlar daha çok teşkilat, eğitim, öğretim ve teknik mevzu- lara münhasır kalıyordu. Askerlik mükellefiyetini tayin ve tesbit etmek, askeri yükümlülük müddetini tahdit etmek ve askerlik usulünü sistematik bir nizama bağlamak, kanunlaştır- mak yoluna bir türlü gidilememiştir. Askere alınan ömür boyu buradan yakasını kurtaramamakta devam etmiş, yapılan yenilik- ler yetersiz ve yüzeysel kalmış, ocak usulünün dışına çıkala- mamıştır (11).

B- Tanzimat ve Kanunlaştırma Hareketinin Başlaması

Mevzumuzla doğrudan alakalı olarak askerlik hizmetini bir "vatandaşlık ödevi" kabul edip bütün tebayı askerlikle yükümlü kılmak, askerlik mükellefiyetini bir nizama bağlayıp kanunlaştırmak fikri Tanzimat'la başlamıştır (12). XVIII. yüzyılın başından beri süregelen ıslahat çalışmalarının bir neticesi olan Tanzimat idari, siyasi, mülki, mali maarif ve askeri sahalardaki prensipleri ihtiva ediyordu. II.Mahmut'a

bir türlü nasip olmayan Tanzimat-ı Hayriye'nin ilanı O'nun ölümünden kısa bir müddet sonra genç Padişah Abdülmecit tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanzimat 3 Kasım 1839'da Gülhane'de bir hattı hümayun şeklinde sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından halka duyurulmak suretiyle ilan edildi (13), Ferman'da askerlik hizmetinin düzenlenmesi gereği şöyle açıklanıyordu :

"Askerlik meselesi dahi mühim meselelerdendir. Memleketin muhafazası için asker vermek ahalinin boynunun borcudur. Fakat şimdiye kadar bölgelerin nüfus miktarı göz önünde tutulmayarak, kiminden fazla, kiminden noksan asker istenmekte, bu da hem düzensizliğe, hem de ticaret ve ziraatın zarar görmesine sebep olmaktadır. Asker olanların ömürlerinin sonuna kadar bu hizmette bırakılmaları kendilerini ümitsizliğe düşürmekte, soy sop sahibi olmalarını önlemekteydi. Bundan dolayı şimdiden sonra her bölgeden gerektiği zaman istenecek askerin daha iyi bir usulle alınması ve dört beş yıl müddetle hizmet etmelerini sağlayacak bir usul bulunması gereklidir" (14).

Belirtilen bu görüş ve düşünceler bundan sonra askerlik alanında yapılacak yeniliklerin belirlenmesinde temel teşkil etmiştir. Padişah Abdülmecit bu işle Mebeyn-i Hümayun ve Hassa Müşiri Rıza Paşa'yı görevlendirmiştir. Rıza Paşa'nın konuyu ilgililerle istişaresi ve müteakiben Bab-ı Askeri'de tertiplenen "Meclis-i muvakkat"da yapılan görüşmeler sonucu alınan kararlar Padişah'a arzedildi. Askerlik alanında yapılacak ıslahatlarla ilgili bu kararlar onaylanarak 8 Eylül 1843 günü törenle açıklandı (15). Bu düzenleme ile :

Nizami askerliğin süresi beş yıl olarak tahdit ediliyordu. Bu müddetin sonunda terhis olanlar yedi yıl redif sınıfında hizmet göreceklidir. Her yılın Mart ayı başında

ordu mevcutlarının beşte biri terhis edilerek kura ile yerine yenileri alınacaktır. Bundan böyle subayların üzerlerine mülki (sivil) memurluklar almamaları da kanun gereğidir (16). Getirilen düzenlemelerle Osmanlı Devleti beş büyük ordu bölgesine ayrılarak her bölge emrine yeterli miktarda sancak verilmişti. Bu ordulardan ikisi "Hassa Orduyu Hümayun Dairesi" ve "Dersaadet Orduyu Hümayun Dairesi" adlarıyla İstanbul'da; "Anadolu Orduyu Hümayun Dairesi" Sivas'da, Rumeli Ordusu Manastır'da, Arabistan Ordusu da Şam'da bulunuyordu (17). Osmanlı Ordusu'nun "Asakir-i Nizamiye" diye adlandırılması uygun görüldü.

C. Tanzimattan Sonra Askeralmada Başlıca Düzenlemeler

1. 1846 Kanunnamesi ve Kura Usulüne Geçilmesi

1843 yılında kabul edilen sistemin uygulanmasına 1844 yılı martı'ndan itibaren başlanılması istenmişse de kura usulünün nasıl uygulanacağını ayrıntılarıyla belirtilmemesi yüzünden aksaklıklar çıkmıştır. 1846 yılı başlarında konu "Dar-ı Şura-i Askeri" de yeniden ele alınmış, hazırlanan tas-lak "Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye"de görüşülerek kesin şeklini almıştır. Aynı yıl Padişah'ın onayından geçen kanun yayınlanarak yürürlüğe konmuştur (18).

1869 yılına kadar yürürlükte kalacak olan bu kanun bir mukaddime ile beş fasıl, altmış üç bend (madde) ve bir hatimeden ibarettir. Onüç bentden oluşan birinci fasıl genel hükümleri ihtiva etmekte olup, temel askeri hizmeti beş yıl olarak belirlemiş ve bunun yirmi-yirmi beş yaşları arasında ifa edileceğini hükme bağlamıştır. Ondördüncü bentden yirmi üçüncü bende kadar olan ikinci fasıl askerlik hizmetinden istisna ve muaf olanları beyan etmektedir. Yirmidört -yirmi yedinci bentleri içine alan üçüncü fasıl bir yıl için muaf tutulanların ertesi yıl tekrar kuraya katılacağı ve bu

işlemin yirmi altı yaşına girinceye kadar devam edeceği hükümlerini âmiridir. Otuz birinci bende kadar olan dördüncü fasılda askerlik hizmetlerini bedel vermek suretiyle yerine getirecekler hakkında hükümler vardır. Kanunnamenin otuziki -altmışüçüncü bentlerini oluşturan oldukça ayrıntılı son kısmı ise kura işleminin ayrıntılarını ve tatbikat şeklini anlatmaktadır (19).

Böylece Tanzimat Fermanıyla askerlik alanında yapılması gerekliliği üzerinde durulan askeri yenilirlere 1843'te alınan kararlar bir başlangıç teşkil ediyor, arkasından gelen 1846 kura kanunnamesiyle Osmanlı Devleti'nin askerlik sistemi baştan başa değişiyordu. Yirmi yaşına girmiş her Müslüman erkek asker olmak için kuraya katılmak zorundaydı. O yıl kendilerine kura isabet etmeyenler ertesi yıl yine katılacaklardı. Yirmi beş yaşını ikmal edenler redif sınıfına nakil ile yedi senelik rediflik hizmetini ifa edeceklerdir. Ancak Hıristiyan ahalinin askere alınmaması Osmanlı tebasının huzursuzluğuna yol açtığından 1847'de Hıristiyan tebanın kara ve deniz ocaklarında askerlik yapmasını kabul eden bir tasarı hazırlandı. Fakat yine uygulanamadı. Arabistan ordusunda kura usulünün uygulanması ise 1849 yılında başlamış ve daha sonraki yıllarda genişletilmiştir (20).

2- 1869 Yılı Düzenlemeleri

Hüseyin Avni Paşa serasker olduktan sonra yeni bir irade-i seniyye (21) çıkarılmasını sağlamış ve askerlik hizmetinde bazı yeni değişiklikler yapılmıştır. 10 Cemaziyellevvel 1286 (18 Ağustos 1869) tarihli Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi (22) adıyla neşrolunan yirmi üç bent (madde)'lik bir nizamname ile getirilen yeni düzenlemeye ait değişiklikler açıklanmıştır. Nizamnameye göre Osmanlı Kara Kuvvetleri'nde askerlik Nizamiye, Redif ve Müstahfız olmak üzere üç kısma ayrılmış (23), 12 yıl olan askerlikte yirmi yıla çıkarılarak yirmi yaşından kırk yaşına kadar olan Müslüman erkekler askerlik mükellefiyeti altına alınmıştır.

Altı yıllık nizamiye süresi esas muvazzaf askerlik olup, bunun dört yılı bilfiil silah altında, kalan iki yılı da ihtiyatta geçecekti. Ancak süvari ve topçu sınıfında muvazzaflık

süresi bir yıl fazla, ihtiyatlık müddeti ise sadece bir yıldır. Yine altı yıl süren rediflik hizmeti de mukaddem (birinci) ve tali (ikinci) adıyla ikiye ayrılmıştır. Dolayısıyla rediflik süresinin üç yılı mukaddem, diğer yarısı da tali adıyla ifa edilecekti. Böylece redif taburlarının sayısı iki misli artarak 240'a çıkarılıyordu.

Nizamnameye göre rediflik süresini ikmal eden efrad sekiz sene müddetle müstahfız askerlik yapacaktır. Tamamen buldukları bölgelerin muhafazası niyetiyle oluşturulan bu sınıfın her türlü kayıtları redif zabitanınca tutulacaktır.

Bu değişikliklerin arkasından, yapılan değişikliklerden doğan ihtiyaçları giderecek ve 1846 kanununa nazaran daha geniş ve şümüllü, yeni bir kura kanunnamesi de kabul edilmiştir. 10 Zilhicce 1286 (7 Mart 1870) tarihinde "Tensikat-ı Cedide-i Askeriyeye Tevfikân Tanzim Olunan Kur'a Kanunname-i Hümayunu" adıyla neşredilen bu kanunname yedi fasıl (bölüm) ve yetmiş yedi bent (madde) ile bir hatmeden ibarettir (24).

Kanunnamenin on altı maddelik ilk bölümü (1-16. maddeler) kimlerin askerlikle mükellef oldukları, mükelleflerin askerliklerini nasıl yapacakları ve ne şekilde askere alınacaklarını açıklamaktadır. İkinci bölüm (17-35. maddeler) askerlik hizmetinden istisnayı gerektirecek sebepler ve özörlere ayrılmıştır.

Kanunnamenin üçüncü bölümü (36-39. maddeler) kur'a muamelesinden firar edenlerle askerlik mükellefiyetinden kurtulmak amacıyla hileye başvuranlar hakkında yapılacak işlemlerden bahsetmektedir. Askerlik yaşına gelmiş mükelleflerin aksere gitmemek için başvurdukları yollar, dolayısıyla bu devirde asker almadaki güçlükler hakkında bir fikir verebilmek amacıyla bu bölümdeki 38. maddeden bir pasajı aynen vermek istiyorum: "Esnan-ı askeriye erbabı içlerinden askerden kurtulmak garazıyla parmaklarını kat veyahut dişlerini ihrac vesair azasından birini cüzî ve küllî ta'lil ve cerh edenler bila kur'a silk-i askeriye alınıp, müddet-i askeriyelerini itmam edinceye kadar maluliyet ve sakatlıklarına bakılmayarak, hallerine münasip hizmetlerde istihdam kılınır." Bu durum bundan sonra bahsedeceğimiz 1886 Kanunnamesi'ne de aynen aksedecektir.

Kur'a Kanunnamesi'nin dördüncü bölümü kur'a muamelesinin nasıl yapılacağını (40-43. maddeler), beşinci bölümü kur'a işleminden sonra yapılacak muamele, yani mükelleflerin toplanması ve sevki (44-66. maddeler), altıncı bölümü gönüllü askerlik hizmetini (67-69. maddeler), yedinci bölümü de bedelli askerliğe ait hükümleri (70-77. maddeler) içermektedir. Hatime bölümünde kanunun 1286 (1870) Martı başından itibaren yürürlüğe gireceği ve daha önce çıkmış kanun ve nizamâtı yürürlükten kaldırdığı açıklanmıştır.

Bu kanunda da askerlik hizmeti nazari olarak bütün Müslüman halk için mecbur (25) kılınmış olmakla beraber, İstanbul ve Girit halkı askerlikten istisna edilmiş, Arnavutluk ve Anadolu'nun bazı kesimleri ve Suriye'nin bir kısmı da askerlik hizmetinden muaf tutulmuştur (26). Ancak Kanunnamede askerlikten muaf tutulan bölgeler belirtilmemiş, sadece bedelli askerlik bölümünde "müstesna mahaller ahalisinden verilecek bedeller..." ibaresiyle dolaylı olarak işaret edilmiştir (27).

3- 1886 Kanunu ve Getirdikleri

Halkımız arasında "93 Harbi" adıyla maruf ve meşhur olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin neticeleri askerlik mükellefiyeti meselesini tekrar gündeme getirmiştir. Hem asker mevcudunu artırabilmek, hem de bütün savaşın yükünü çeken Türk nüfusu korumak için Osmanlı devlet adamları askerlik mükellefiyetini bütün halka teşmil etmeyi düşünüyorlardı. Kanunu Esasi'nin onyedinci maddesinde "Osmanlıların bütünü kanun önünde din ve mezhep işlerinin dışında memleketin hak ve vazifelerinde eşittirler" deniliyordu. Esasen Tanzimat'la getirilen bu hüküm o zamandan itibaren askerlik hizmeti bakımından da uygulanmak istenmiş, fakat mümkün olamamıştı. Gerçi Müslüman olmayan teba bu vazifesini "bedel-i askeri" adı verilen bir vergi mukabili ifa etmiş sayılıyordu. Ancak bu da şüphesiz eski devirlerde alınan "haraç"tan başka bir şey değildi (28).

Osmanlı-Rus Harbi sırasında asker darlığı başgösterince Müslüman olmayanların mecburi askerliği meselesi yeniden söz konusu edildi. Meclis-i Mebusan'ın 2 Haziran 1877 tarihli toplantısında bütçe görüşmeleri sırasında bedel-i askeri münasebetiyle ateşli münakaşalar cereyan etti. Hükümet bu görüşmelerin de tesiriyle bütün tebadan ve İstanbul'dan

asker alma hususunda bir layiha hazırlattı. Layihanın Meclis-i Vükelâda görüşülmesi sırasında işin tekrar tartışmaya dökülmesi ve askerlik yapmak istemeyen Hıristiyan cemaatlerin itirazları sonucunda gayri müslimlerin askerliği meselesi bir kere daha çıkmaza girmiştir.

Askerlik mükellefiyeti hususunda II.Abdülhamit devrinin asıl önemli değişikliğini 1886 tarihli -Asakir-i Nizamiye-i Şahanenin ahzine dair- Kanunname-i Hümayun ile yapıldığını görüyoruz (29) . 25 Ekim 1886 (26 Muharrem 1304) tarihli irade-i Seniyye ile neşredilen bu kanun sekiz fasıl (bölüm) 120 madde ilebir de hatimedden ibarettir. Kanunun ilk bölümü askeralma usulü hakkında umumi hükümleri ihtiva etmekte olup "Dersaadet ve bilad-ı Selase ahalisinin öteden beri mazhar oldukları muafiyet-i askeriye kemakân baki kalmak üzere memalik-i mahrusa-i şahanenin bilcümle ahali-i müslimesi şahsen hizmet-i mefrüza-i askeriye ile mükelleftir" ibaresiyle başlamaktadır.

On maddelik bu bölümden sonraki ikinci bölümde mükelleflerin ahzine (askere alınmasına) dair hükümler mevcuttur. Yirmi ile elli dokuzuncu maddeleri kapsayan üçüncü bölümde askerlik hizmetinden istisnayı gerektiren sebepler ve özürler açıklanmakta, altmışsekizinci maddeye kadar devam eden dördüncü bölümde firariler ve hilekârlık yapanlara yapılacak işlemler beyan edilmektedir. Beşinci bölümde yoklama ve numara çekilinin icrasına dair hükümler mevcuttur. Doksan birinci maddeden itibaren devam eden altıncı bölümde mükelleflere numara çekilişinden sonra yapılacak işlemlerden bahsedilmektedir. Yedinci bölümde gönüllü askerlik yapacak yükümlülere ait hükümler mevcuttur. Sekizinci ve son bölümde bedel-i nakdinin ödenmesine dair hükümleri havidir. Hatime (sonuç) bölümünde tanzim

olunan bu kanunun, 1286 (1869) tarihli kura kanunnamesi yerine kaim olup adı geçen kanun hükümlerini kaldırdığı da belirtilmiştir.

Kanunname, hükmünü yürürlükten kaldırdığı 1869 tarihli kura kanunnamesine göre daha açık ve şümüllü olup bir kısım aksaklıkları da ortadan kaldırmaktadır. Bu yeni kanunla herşeyden önce "askerlik çağına girmiş olanlardan beş yıl üst üste adına kura isabet etmeyenlerin fiili hizmet mükellefiyetinden çıkartılarak redif sınıfına kaydedilmeleri"ne ait uygulamaya son verilmiştir. İkinci olarak kanunun 118 nci maddesi "Hizmeti nizamiye askeriyenin bedel-i şahsi ile ifası usulü lağvolunmuştur" (30) hükmünü getirerek bedel-i şahsi usulüyle askerlik hizmetini yürürlükten kaldırmıştır. Bilindiği gibi bir başkasını -belirli bir ücret üzerinde anlaşmak suretiyle- kendi yerine askere gönderme usulüne "bedel-i şahsi" denilmektedir. Kanun, yukarıdaki hükmüyle nizamiye (muvazzaf) hizmeti karşılığı şahsi bedel verme usulünü tamamen kaldırmış; ancak rediflik hizmeti görenlerin bedeli şahsileri bazı şartlarla kabule devam edilmiştir (31).

Kanunda askerlik hizmet süresi yine ilk altı yılı nizamiye, sekiz yılı redif ve altı senesi müstahfız sınıfı olmak üzere toplam yirmi yıldır. Yalnız deniz sınıfının armacılık, topçuluk, tüfekçilik, ateşçilik ve deniz sanayii alanlarında görevli olanların askerlik süreleri sekiz sene muvazzaflık ve dört sene rediflik olmak üzere toplam oniki sene olarak kabul edilmiştir.

Askerlik işlemlerinin yürütülmesi bakımından tüm Osmanlı memleketleri altı ordu dairesine (bölge) ayrılmıştı. Ordu dairesi fırka (tümen) dairesine, her tümen dairesi iki tugay dairesine, tugay iki alaya, her alay dört tabur, her

tabur da dört bölük dairesine taksim olunmuştu (32). Her tugay bölgesinde daimi bir "ahzı asker kalemi", her tabur bölgesinde ahzı asker şubesi teşekkül ettirilmek suretiyle askerlikle ilgili işlerin daha kolay ve sıhhatli bir şekilde yürütülmesi temin edilmiştir.

Kanunda askerlik çağına gelenlerin tespiti, yoklama ve kura işlemleri, askerlikten ayrı tutulanlar, kısmen muaf olanlar, gönüllü askerlik yapmak isteyenler, bedeli nakdi ve bedeli askerinin (33) miktarlarıyla bunlardan hangi şartlarda kimlerin faydalanabileceği gibi hususlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

4. II.Meşrutiyet'in İlanından Sonra Yapılan Düzenlemeler

Sultan II. Abdülhamid'in 23 Temmuz 1908 (1324)'de Meclis-i Mebusan'ı tekrar toplantıya çağırarak 23 Temmuz 1908 tarihli irade-i seniyye ile 1876 Kanun-u Esasi'sini yeniden yürürlüğe koymasıyla askeri ıslahatlara tekrar hız verilmiş memleket savunmasını sağlam temellere dayamak için ordunun umumi bünyesini esaslı surette düzeltmek düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu maksatla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nce ordunun her alanda düzeltilmesi ve yenileştirilmesi bakımından yapılan çalışmalar meyanında kanunlar, tüzükler, nizamnameler tanzimine de başlanmıştır. Türk Ordusunun yeni teşkilatını münderiç Temmuz 1910 tarihli "Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Ordusunun Teşkilat-ı Esasiye Nizamnamesi"nin açıklanarak uygulamaya konulması bu çalışmaların ilk semeresi oldu (34). Şubat 1911 (26 Kanunuevvel 1326) tarihli kanun ile Osmanlı Ordusunda kolordu teşkilatı kabul edildi (35). Osmanlı Kara Kuvvetleri barış ve sefer orduları olmak üzere iki kısım halinde teşkilatlandırıldı. Barış ordusunu nizamiye birlikleri,

sefer ordusunu ise barış ordusunun redif, müstahfız, aşiret süvari birlikleri ile takviye edilmiş şekli teşkil edecekti.

Meşrutiyet dönemi askeri düzenlemeleri arasında yapılması düşünülen yeniliklerin en önemlilerinden biri de asker-alma işlerini düzenlemektir. Bu maksatla 1908 senesinde yeni bir ahzıasker kanunnamesi hazırlandıysa da bir türlü yürürlüğe konulamadığından işlemler yine eski kanuna göre yürütüldü. Bununla beraber 7 Ağustos 1909 (1325) tarihli bir kanunla müslüman olmayanlardan bedel-i askeri alma usulüne son verilerek hem bunlar, hem de şimdiye kadar askerlikten muaf olan İstanbul ve bilad-ı Selase (Üsküdar, Galata, Eyüp) halkı askerlik yükümlülüğüne tabi tutuldular (36). Arkasında rediflik hizmetini bedel-i şahsi ile ifa etme usulü de kaldırılmıştır. 21 Mart 1327 (1911) tarihli bu kanunun birinci maddesi "Hizmeti redifede bedeli şahsi mülğadır" hükmünü getirmekte; ikinci maddesi ise "talim ve manevradan gayri her ne sebeple olursa olsun taht-ı silaha davet olunan efrad-ı redifeden her biri ya bedenen ifayı hizmet edecek veyahut her defa hizmetine mukabil otuz lirayı osmani bedel-i nakdi verecektir" (37) demek suretiyle rediflik hizmeti için nakdi bedel miktarını otuz osmanlı altını olarak tespit etmiştir.

Nakdi bedel ödeyebilmek de bazı şartlara bağlanmıştır. Muvazzaflık hizmeti üç seneye indirilmek, ihtiyatlık müddeti de altı seneye çıkartılmak suretiyle eskisine göre daha fazla miktarda eratın silah altına alınmasına, ikinci tertip eratın azaltılmasına çalışılmıştır. Askerlik mükellefiyeti süreleri de uzatılmış, bu müddet kara ordusunda yirmi seneden yirmi beş seneye, denizde ise on iki seneden yirmi seneye çıkarılmak suretiyle redif, müstahfız ve ihtiyat sınıfı miktarlarının

yeni teşkilat ihtiyacını karşılaması temin edilmiştir (38).

Bütün bu çalışmalara rağmen Osmanlı Devleti'nde Balkan Harbi öncesinde askerlik mükellefiyeti ve askeralma muamelesi bakımından genel bir mevzuat bütünlüğüne ulaşılamamış; ordu her biri ayrı kanun, nizamname ve talimatı bulunan nizamiye, redif (39), müstahfız (40) ve aşirat süvari birliklerinden (41) teşekkül etmiştir.

Bu şartlar altında Balkan Harbi'ne giren Osmanlı kuvvetleri planlanan sefer kadrosuna bir türlü ulaşamadı. Yeni teşkilata göre kurulan altı redif müfettişliğinden harp sırasında teşekkül ettirilmesi planlanan redif kolorduları bir türlü kurulamamış, nizami kolordular emrine verilen redif tümenleri de eğitimsizlikleri yüzünden muharebe hattında başarı gösterememişlerdir (42). Müstahfız birlikleri de bazı karışıklıklar yüzünden umulan şekilde teşekkül ettirilememiştir.

Balkan Harbi'nin kaybedilmesi üzerine mağlubiyetin verdiği acı derslerle harekete geçen Harbiye Nezareti, Osmanlı Ordusunun teşkilat, kuruluş ve konuşunda yeni çalışmalara başladı. Redif tümenleri kaldırıldı. Osmanlı Ordusu dört ordu müfettişliği halinde onüç kolordu şeklinde tertiplendi. Yine her birliğin kendi bölgesinde seferber olması usulü kabul edildi. Bu faaliyetler meyanında askere alma usullerinin de tekrar gözden geçirilmesi, düzenlenmesi, sistemleştirilmesi meselesi gündeme gelmiştir. İkinci tertip denilen kadro fazlası yükümlüler, "muinsiz" adı verilen aile ve mallarına bakacak kimsesi olmayanlar, istisna kabul edilerek askerlik hizmetinden muaf tutulanlar ve nakdi bedel ödeyenlerin durumları, görüşülüp karara bağlanması gereken meseleler arasındaydı. Askerlik mükellefiyeti adil ve eşit şartlar altında bütün halka bir görev olarak

yüklenmeliydi. Yine tüm Osmanlı tebasının asker alma işlemlerinin belirli bir merkezden ve bir elden yürütülmesi bir kısım kargaşalığı önleyecekti.

İşte bu mülahazalarla yeni bir asker alma kanunu için hazırlıklara başlandı. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın teşebbüsüyle Kara Kuvvetlerinin ıslahı için 14 Aralık 1913'de Türkiye'ye getirilen General Liman Von Sandees başkanlığındaki Alman teknik heyetinin görüşüne başvurulacak hususlar arasında askeralma işleriyle ilgili konularda mevcuttu (43). Bu heyetin tavsiyeleriyle daha önceki askeri mevzuat ve bu mevzuatın uygulamalarından elde edilen tecrübeler ışığında yapılan çalışmalar sonuçlandırıldı. Hazırlanan kanun 29 Nisan 1330 (12 Mayıs 1914) tarihinde "mükellefiyet-i Askeriye Kanunu Muvakkati" adıyla neşredildi. Kanun I. Dünya Harbi'nin arefesinde savaş yıllerinin her tarafı sardığı bir zamanda meclis-i umumi'nin görüşüne bile sunulamadan isminden de anlaşıldığı gibi "muvakkat" kaydıyla Padişah Mehmed Reşad'ın iradesiyle yürürlüğe konulmuştur.

II. BÖLÜM

MÜKELLEFİYETİ ASKERİYE KANUNU MUVAKKATİ

A. Kanunda Yeralan Başlıca Konular

1. Genel Hükümler

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun dokuz maddelik genel hükümleri cümlesinden olmak üzere evvela "Sülale-i Ali Osman" dışında Osmanlı tabiiyeti taşıyan her erkek ferdin askerlikle mükellef olduğu belirtilmek suretiyle önce kanunun kapsamı çizilmiştir (Madde 1). Kanuna göre askerlik mükellefiyeti, yükümlünün nüfus kütüğündeki doğum kaydına göre, ok sekiz yaşını bitirdiği yılı takip eden senenin mart ayından başlamaktadır. Bununla beraber, on dokuz ve yirmi yaşlarındaki mükellefler, ancak harp halinde silah altına alınacaklardır (Madde 2).

Kanunun üçüncü maddesi, yükümlünün yirmi yaşını bitirdiği seneden itibaren tabi olacağı askeri muameleyi "hizmet-i mefruz-a-i askeriye", yani farz kılınmış askeri hizmet olarak isimlendirmekte; bu hizmet süresini, piyade ve nakliye sınıfı için yirmi senesi muvazzaf ve beş senesi müstahfız olmak üzere yirmi beş; diğer kara sınıfları ile jandarma ve musika (bando) sınıfları için, hepsi muvazzaf hizmet olmak üzere yirmi; bahriye sınıfı için on iki senesi muvazzaf, beş senesi de kara sınıfından müstahfız sayılmak üzere on yedi sene olarak tespit etmektedir.

Kanunun genel hükümleri arasında, fiili askerlik hizmet süresi de açıklanmıştır. Mükellefin bilfiil askerlik hizmetinde bulunduğu süre "fiili askeri hizmet" veya "silah altı müddeti" olarak isimlendirilmiş (Madde 4); bu müddet piyade ve nakliye sınıfları için iki, diğer kara sınıfları ile musika ve jandarma için üç, bahriye sınıfları için beş sene olarak takdir edilmiştir. Muvazzaflık hizmetinin bu sürenin dışında kalan kısmı ise ihtiyatlıktır (Madde 5). Fevkalade durumlarda silah altı müddeti Harbiye Nazırı'nın

teklifi, Vekiller Heyeti (Bakanlar Kurulu)'nin kabulü ve padişahın onayı ile birliklerin bir kısmı veya tamamına şamil olmak üzere uzatılabilecektir (Madde 6).

Yirmi yaşını dolduran yükümlülerin her sene mart ayına kadar Harbiye Nezareti'nce ihtiyaca göre, kısmen veya tamamen silah altına çağırılacağı, silah altı hizmetini tamamlayanlarla, bunların yaştaşları olup izinli sayılanlar, kısa dönem askerlik yapanlar ve "bedel" ödeyenlerin ihtiyat sınıfına ayrılacağı, ihtiyat süvari alayları fertlerinin hususi nizamnameleri hükümlerince, askeri yükümlülüklerini yerine getirecekleri de kanunun genel hükümleri arasında zikredilmiştir (Madde 7).

2. Askeralma Daireleri

Kanunun onuncu maddesiyle Osmanlı Memleketleri kolordu ahzıasker dairelerine, kolordu ahzıasker daireleri fırka ahzıasker dairelerine, bunlar da ahzıasker şubelerine ayrılmak suretiyle, askeralma işlemlerinin bu hiyerarşik düzen içerisinde yürütülmesi karara bağlanmıştır.

3. Yükümlülerin Yoklamaları ve Kura Çekilişi

a. İlk Yoklama

Mükellefiyeti Askeriye Kanunu ilk ve son yoklama olmak üzere çift yoklama usulü getirmiş olup, kanun gereğince her yılın mart ayı başında on sekiz yaşını bitirmiş olanlar ilk yoklamaya, yirmi yaşını tamamlamış olanlar da son yoklamaya tabidirler (Madde 11).

Kanunda, yoklama işlemlerinin nasıl ve ne şekilde yürütüleceği açık açık ifade edilmiştir: Her sene mart ayı başında her mahallin idare meclisi, askerlik şubesi reisinin iştirakiyle, on dokuz yaşına girenlerin isimlerini, nüfus memurunun yardımıyla nüfus kaydından çıkararak, örneğine göre her köy ve mahalle için ayrı ayrı cetveller hazırlayacak ve aynı ay içinde ilgili köy ve mahallelere gönderecektir. Bu cetveller ilgili köy ve mahallelerde herkesin görebileceği yerlerde askıya çıkarılacaktır (Madde 12). İdare Meclisi'nce her köy ve mahalleye ait askerlik muayene cetvelleri-

nin ilk yoklamaya ait haneleri nüfus kaydı esas alınmak suretiyle, örneğine uygun olarak doldurulacak, yoklamaları geçmiş yıllardan devreden mükelleflerin isimleriyle haklarında yapılan işlemler de matbu yoklama cetvellerine yazılarak, bu cetvele ilave edilecektir. İdare meclisine bu işleri görebilmek için bir komisyon kurabilmek yetkisi de verilmiştir (Madde 13).

Her senenin mart ayı başında, on sekiz yaşını bitirmiş olanlar, isimleri adı geçen yoklama cetvellerinde bulunsun bulunmasın, köy veya mahalle muhtarlarının refakatiyle idare meclisine müracaat ederek, o senenin ekim ayı nihayetine kadar isimlerini yoklama cetvellerine kaydettirmek ve kanunen yardıma muhtaç aile efradı bulunanlar, yazılı olarak veya şifahen bildirmekle mükelleftirler. Meşru mazeretleri sebebiyle gelemiyenlerin kayıt işlemleri ebeveyni veya mahalle ve köy muhtarları tarafından yaptırılacaktır (Madde 14).

İdare meclisi, yoklama defterine kaydolan her mükellefe, kaydını müteakip, hususi defteri imza ettirerek, ücretsiz bir "mükellefiyeti askeriye cüzdanı" vermeye; yükümlüler de bu cüzdanları saklayarak, son yoklamada ilgili meclise göstermeye mecburdurlar (Madde 15). İlk yoklama cetvellerinden birer suret çıkarılarak, kaydı takip eden senenin mart ayı içerisinde köy ve mahalle muhtarlıklarına gönderilecek, bu suret herkesin görebileceği yerlere asılacaktır. Her şahıs bu suretlerde göreceği hata ve eksiklikleri kendisine ait olsun olmasın- aynı sene ağustos sonuna kadar mensup olduğu idare meclisine bildirilecektir. Yapılacak başvuru üzerine, gerekli düzeltme meclisçe yapılacaktır (Madde 17). İdare meclisleri adı geçen düzeltmeleri yaptıktan sonra ekim ayı sonuna kadar cetvellerin tasdikli birer suretini askerlik şubesi başkanına ve nüfus memuruna göndermekle yükümlüdürler. Yukarıda yazılı olan başvuru müddeti içinde kaydını yaptırmayıp, sonradan gelenler için ilgili madde hükümlerince gerekli ceza verilmekle beraber idare meclislerindeki cetvellere kayıtları yapıp, askerlik cüzdanları verilecek, isimleri de listelere ilave edilecektir (Madde 18, 19).

Askerlik şubesi başkanı, idare meclislerinden gelen cetvellerin ilgili kısımlarının usulüne göre doldurulup doldurulmadığını, silinti kazıntı olup olmadığını, bir önceki yıldan devrolunanların listeye dahil edilip edilmediğini kontrol ederek eksiklikleri düzelttirir. Bu muameleleri şubat ayı sonuna kadar tamamlamaya kanunen mecburdur.

b. Son Yoklama ve Kura Çekilişi

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'na göre, yükümlülerin son yoklama numara çekme işlemi şu şekilde yapılacaktır:

Her sene mayıs ayının birinci günü askerlik meclisleri tarafından ilk yoklama cetvelleri mucibince o yılın mart ayı başına kadar yirmi bir yaşına girenler ve bir önceki yıldan kalanların son yoklamalarına başlanacaktır (Mad.21). Son yoklamalara bütün memleket sathında bir anda başlanabilmesi için, Harbiye Nezareti asker alma fermanlarını mart ayı başında kolordulara gönderecek, kolordular da fermanı âlileri zamanında ilgili yerlere ulaştıracak, askerlik meclislerinde bulunacak tabipleri zamanında tayin edecektir. Haziran sonunda son yoklama ve numara çekme işleri her tarafta tamamlanmış olacaktır (Mad.22).

Kanun askerlik meclislerinin kimlerden teşekkül edeceğini de açıklamıştır: Mahallin en büyük mülkiye memuru; askerlik şubesi reisi, müftü veya diğer dinlerin ruhani temsilcisi, mal memuru, belediye ve idare meclisi azalarından ikişer kişi. Bunlardan en büyük mülkiye memuru meclisin başkanıdır. Ayrıca nüfuz memuruyla şubede memur subaylar ve iki tabip de mecliste hazır bulunacaklardır (Mad.23). Askerlik meclislerinde kararlar oy çokluğu ile alınır (Mad. 24).

Askerlik şubesi reisi asker alımıyla ilgili ferman-ı âlinin ulaşmasını müteakib, mahallin mülkiye memuruyla irtibat kurarak, mutad zamanında meclisin toplanmasını, o sene yaşı gelenlerle bir önceki seneden kalanların belirlenen zamanlarda celplerini temin eder. Bu konuda köy ve mahalle muhtarları önceden haberdar edilir (Mad. 25). Çağrılan yükümlüler ile, bunların yakını bulunup yardıma muhtaç olduk-

larını iddia edenler bizzat meclis huzurunda hazır bulunmak zorundadırlar. Hasta ve malûl olduklarını ispat edenler bu yükümlülüğün haricindedirler (Mad. 26).

Tespit edilen günde, padişahın bu konuda fermanı açıkta okunmak ve bir dua yapılmak suretiyle son yoklama işlemlerine başlanır (Mad.27). Askerlik meclisi önce, yoklama defterlerinin usulüne uygun olarak doldurulup doldurulmadığını kontrol etmekle işe başlar (Mad.28). Hangi köy veya mahalle fertlerinin yoklaması yapılacaksa, ilgili cetveldeki isimler açıkta okunarak, kimin gelip gelmediği birer birer görülür. Her birinin askerlik cüzdanı istenerek cetveldeki bilgilerle karşılaştırılır (Mad.29). Bundan sonra yükümlülerin "Kabiliyet-i Bedeniye Nizamnamesi"ne göre bedeni kabiliyetleri, sakatlıklarının dereceleri, muhtelif askeri sınıflardan hangisine elverişli olduklarını belirlemek için, meclis önünde, tabipler tarafından teker teker muayene edilirler. Son yoklama neticesinde, meclisce alınacak kararlar yoklama cetvelinin her üç nüshasına, yükümlünün hüviyet ve askerlik cüzdanlarında ayrılmış bölümlere kaydedilir. Hekimler de hastalığın ne olduğunu, hastanın askerliğe yarayıp yaramayacağını cetvellere bizzat yazarak altını imza ederler (Mad.30).

Yükümlünün bakmakla yükümlü bulunduğu kişilerden malûllük iddiasında bulunanların tıbbi muayeneleri de meclisde bulunan hekimler tarafından yapılarak, cetvellere işlenip imzalanır, neticeye göre meclisce karar alınır (Mad.30).

Son yoklamaya gelmeyen ve mazeretini bildirmeyen yükümlüler ele geçtiklerinde, ilgili cezai hükümler tatbik edilmek üzere künyeleri hizasına not düşülür ve örneğine uygun olarak tutulacak adem-i icabet (yoklama kaçağı) defterine isimleri kaydedilir. Defterin bir sureti, takip ve yakalanmaları için mahalli mülki makamlara verilir. Ademi icabet defterini askerlik meclisleri her sene tetkik ederek, gereğini yerine getirirler. (Mad.32).

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu gereğince yoklama işlemleri tamamlanan yükümlüler, durumlarına göre dört kısma ayrılmaktadırlar:

1. Silahlı olarak askeri hizmete kabiliyetli olanlar.
2. Silahsız olarak bu hizmeti ifa edebilecekler.
3. Askerlikleri bir sonraki seneye ertelenenler.
4. Bedenen askeri hizmeti ifa edemeyecek olanlar.

Kolaylık olması bakımından. cetvellerde, silahlı olarak askerlik yapabileceklerin isimleri hizasına (s) (a), silahsız olarak ifa edeceklerin isimleri karşısına da yalnız (a) işareti konulur (Mad.34, 35).

Bu şekilde son yoklama ve muayeneleri yapılarak askerlik mükellefiyetini ne şekilde yapacakları tespit edilen yükümlülere ihtiyaç fazlası tespitinde iltiması önlemek amacıyla numara çektirilir. Numara çekirme işi askerlik meclisi önünde yaptırılır. Her yükümlünün torbadan çektiği numara, meclis azasından biri tarafından açıktan okunarak ismi hizasına kaydedilir. Numara çekilişinde bulunamayanların numaralarını ebeveyni veya mensubu bulunduğu köy ve mahalle muhtarları çekecektir (Mad.36-38).

Son yoklama ve numara çekme işlemi böylece sona erdikten sonra, yoklama cetvellerinin altı, askerlik meclisinin başkan ve üyeleri tarafından işlemlerin kanuna uygun olarak yapıldığı belirtilmek suretiyle- tasdik edilecektir. Askerlik şubesi reisi, hazırlanan cetvellerden örneğine uygun olarak bir istatistik tertip ederek, temmuz ortasına kadar fırkasına (tümen), fırka kumandanları bu istatistikleri birleştirerek temmuz sonuna kadar kolordulara, kolordu kumandanları da eylülünden evvel ulaşmak üzere Harbiye Nezareti'ne göndermekle yükümlüdürler (Mad.40).

4. Kısa Dönem Askerlik Hizmeti (Hizmet-i Maksure)

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, askeri yükümlülüklerini ifa edecek mükellefler için, silah altı müddetlerini ya tam olarak, ya kısaltılmış (maksure) olarak veya "bedel-i nakdi" ödemek suretiyle ifa; yahut da bu müddeti izinli olarak geçirmek şeklinde dört usül koymuştur. Kısa dönem askerlik yapacakların Yemen, Aşir, Hicaz kuvvetleriyle deniz ve jandarma sınıfına verilemeyeceği kanun hükmüdür (Mad.41).

Hizmet-i maksure (kısa dönem) ile askerlik müddeti bir yıl olarak tespit edilmiştir. Bu haktan yararlanabilecek olanlar ise, yine kanunla belirlenmiştir. Bunlar arasında muallimliği Maarif Nezareti'nce tasdik edilmiş tüm daimi muallimler, Darülfünun, medresetül-vaizin, kadastro ve maliye mektepleri gibi resmi okullarla, bu okullara, eşitliği Maarif Nezareti'nce kabul edilmiş diğer okul mezunları, Harbiye ve Bahriye mektepleri öğrencilerinden ihraç olunanlar ile ruhban ve haham mekteplerinden çıkanları sayabiliriz (Mad.42).

Hizmet-i maksure ile askerlik yapanlar, bir yıl hizmeti müteakip normal silah altı müddeti içerisinde seferberlik ve manevra olmadığı takdirde tekrar çağrılmamak ve yaştaşılarıyla beraber ihtiyata sevk edilmek üzere terhis edilirler. Tıp fakülteleri talebeleri ise, yirmi bir yaşına girdiklerinde, yaştaşılarıyla beraber silah altına çağrılarak, altı ay eğitimden sonra, okullarına gönderilirler (Mad. 42, 43).

İzinli Askerlik

Numara çektirilen yükümlülerden, ihtiyaktan fazla olan kısmı lüzum görüldükçe silah altına alınmak üzere geçici izinli olarak bırakılırlar. Bu şekilde mezunen serbest bırakılanlar, piyade sınıfından sayılırlar. İzinli bulunan yükümlüler, izinlilikleri sırasında lüzum görüldüğünde silah altına çağrılabilirler (Mad.44, 45).

5. Yoklamaları ve Askerlik İşlemleri Gelecek Seneye Bırakılanlar

Askerlik işlemleriyle yoklamaları bir sonraki seneye bırakılan mükellefler de kanunla şu şekilde belirlenmiştir:

1. Vücutlarının yeterince gelişmemiş olduğu tibben kabul olunanlar,
2. Zamanla geçebilecek bir hastalığa yakalanmış olanlar,
3. Hapis, geçici sürgün ve kalebentlik ile beş seneye kadar kürek cezasıyla mahkum olup, ceza müddetini tamamlayanlar,

4. Yatılı askeri mektep öğrencileri. Bunlardan birinci ve ikinci şıkta yazılı olanlar dört sene, üçüncü şıkta yazılı olanlar tahliyelerine kadar, dördüncü şıktakiler ise tahsil müddetince yoklama ve askerlik işlemlerini yaptırmaya mecburdurlar. Bunlardan malûliyetleri devam edenler son muayenelerinden, üçüncü fıkrada zikredilenlerden otuz beş yaşına geldikleri halde mahkûmiyeti bitmemiş olanlar, tahliyelerini takip eden seneden itibaren "vergiyi askeri" hükümlerine tabi tutulurlar.

Kısa dönem askerliğe tâbi olan mükelleflerden, memur olduğu halde silah altına alınanlar dairelerince izinli kabul edilir ve maaşlarının vekiline verilenden fazlası ebeveynine veya kendilerine verilir (Mad. 46, 47).

Askerlik Hizmetini Fiilen İfa Edemeyecek Olanlar

Kanun hükmünce, askerlik hizmetini bedenen ifaya mani özürlerden herhangi biriyle özürlü oldukları askerlik meclisinin muayenesiyle sabit olup, bu durumları teftiş komisyonlarınınca tasdik edilenlerle, müebbet sürgün ve kalebentlik ve beş seneden fazla kürek cezalarıyla mahkûm olanlar askerlikten ihraç olunurlar (Mad.48).

6. Yardıma Muhtaç Asker Aileleri Hakkında Hükümler

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, muinsizlik dolayısıyla askerlik yükümlülüğünden muafiyet usulünü kaldırmıştır. Yani bundan sonra, nafakaları ve beslenmeleri silah altına alınacak yükümlüye ait olan yardıma muhtaç ana-baba ve akrabası, yükümlünün askerlik şubesi merkezine geldiği tarihten terhis emrinin verildiği ayın sonuna kadar geçen müddet içinde hükümet tarafından nüfus başına aylık otuz kuruştan az olmamak üzere verilecek, maaşla işe edilecektir. Adı geçen maaşın bağlanmasına ve alınmasına ait işlemler ve kullanılacak evrak, her türlü harç ve vergiden muaf tutulmuştur.

Mükelleflerin bakmakla yükümlü olduğu akrabasıyla, bunlara muin (yardımcı) olabilecek akrabası, bir cetvel halinde gösterilmiştir. Bu kimselerden baba aynı kazada, çocuk, kardeş, dede ve kayınbirader köy ve mahalleleri içeri-

sinde, diğçerleri ise aynı hanede buldukları takdirde, muin sayılabilirler. Muin olabileceklerin yaşlarının on sekizden büyük, bedeni ve mali durumlarının müsait olması lâzımdır. Yatılı mektep talebeleriyle, tutuklu ve silah altında bulunanlar da muin olamazlar (Mad.50, 51).

Cetveldeki yardıma muhtaç olup olmadıkları araştırılacak şahısların, yardıma muhtaç kabul edilebilmesi için ise, aynı cetvelde muin olarak zikredilen akrabasının bulunmaması, kazaları dahilindeki rayice göre, nafakalarına yetecek kadar yıllık gelire malik olmamaları, ziraat, ticaret ve zanaat gibi bir işle uğraşamamaları, nasıl ve nereden olursa olsun, herhangi bir maaş ve tahsisat almamaları, yükümlünün kendi servet ve gelirinin de bulunmaması şarttır.

Yardıma muhtaç oldukları ortaya çıkanlardan yakın ve uzak akrabası veya sahiplik edecek kimseleri bulunmayan yetim, sağır, nuzüllü, deli ve bunak, yatar hasta, iki gözü kör, kötürüm gibi başkasının fiili yardımına muhtaç durumda olanlar maaşlarıyla beraber mahalli idarelere, belediye veya ihtiyar heyeti himayesine verileceklerdir. Emlak ve arazi sahibi olup da, işletecek kimseleri olmayan yükümlülerin müracaatları durumunda da mülki idareler bunların idare ve muhafazasını teminat altına alacaklardır (Mad.52).

Kanun, bir şahsın kendi ailesinden başka, ancak bir şahsa muin olabileceği hükmünü de getirmiştir. Şahsın, eğer birden fazla kimsenin muini olması lâzım geliyorsa, bunlardan istediğini seçebilir. Aile fertlerine bağlanacak maaş, vakit kaybedilmeden, mahalle veya köylerinde ihtiyar heyeti huzurunda, makbuz mukabili kendilerine teslim olunmak üzere maliye tahsildarları vasıtasıyla gönderilecektir (Mad.55).

7. Teftiş Komisyonu Vazifeleri

Mükellefiyeti Askeriye Kanunu, askerlik işlemleriyle, askerlik meclislerinin kararlarına itiraz edenlerin şikâyetlerini incelemek üzere, her fırka (tümen) bünyesinde bir teftiş komisyonu kurulmasını öngörmüştür. Bu komisyon şu kimselerden teşekkül edecektir:

Fırka askerlik kalemi reisi, fırka kumandanı tarafından -ümeradan (üst subay) olmak şartıyla- tayin olunacak bir kişi, valiler veya müstakil vilayetlerde mutasarrıflar tarafından tayin olunacak bir zat ile, iki askeri tabip (hekimler sadece tıbbi muayeneye ait hususlarda oy sahibidirler). Komisyonun başkanlığı içlerinden en büyük rütbeli asker, kâtipliği de fırka kumandanı tarafından -oy hakkı olmamak kaydıyla- tayin edilecek bir subayca yürütülür. Komisyonlar fırkaları dahilindeki kazalarda numara çekilmesi işleminin tamamlanmasıyla beraber çalışmalara başlar ve çalışmalarını eylül ayının on beşine kadar bitirirler. Teftiş heyeti başkanı, heyetin teşekkülünden on beş gün önce, hangi günler, nerelerde bulunacaklarını mahalli memurlar vasıtasıyla halka duyurarak, şikâyetlerini bildirmek için önceden hazır olmalarını temin eder (Mad.56).

Teftiş komisyonlarının askerlik şubelerini ne şekilde denetleyecekleri de kanunda açıklanmıştır. Heyet teftiş edeceği askerlik şubesine vardığında, başkan, şube nezdindeki son yoklama cetvelini, heyet azaları da askerlik meclisleri elinde bulunan son yoklama cetvellerini göz önüne alarak, şu hususlarda denetleme ve çalışmalarını yoğunlaştırırlar:

Askerlik meclislerinin askerliğe elverişli olmadıklarına dair karar verdikleri kimseleri tekrar, teker teker tıbbi muayeneden geçirerek, elverişli olmadıklarına kanaat getirdiklerine maluliyet sebeplerini ellerindeki cüzdanlara işaretle altlarını onaylamak, muinlerden özürlülük iddia edenleri tıbbi muayeneden geçirmek, yardıma muhtaç olmadıkları askerlik meclislerince karar altına alınanların vuku bulacak itirazlarını incelemek, askerlik işlemlerine ait tüm şikâyet ve iddiaları tahkik etmek, yoklama kaçakları ile firar etmiş olanlar hakkında yapılan takibat ve icraatın derecisini araştırmak, meşru mazeretleri sebebiyle zamanında askerlik meclislerinde bulunmayıp, çeşitli engellerden dolayı mazeretlerini ispat edici belgeyi de gönderemediklerini iddia edenlerin iddialarını inceliyerek, doğruluğuna kanaat getirilenlerden, sonraki yıla terki lâzım gelenleri ayırmak ve kura çekilişini yapmak (Mad.57).

Teftiş komisyonu incelemelerini bitirdikten sonra, denetleme çalışmalarının neticesi, yoklama cetvellerinin özel bölümlerine kaydedilir. Her askerlik şubesinin denetlenmesini müteakib, iki suret tutanak tanzim edilerek, teftiş heyeti tarafından imzalanır. Tutanaklardan bir nüshası fırka kumandanına, diğeri de vali veya mutasarrıfa gönderilir. Askerlik şubeleriyle, askerlik meclislerinden alınan yoklama cetvelleri ise geri verilir. Fırka kumandanları, teftiş komisyonlarından gelen tutanaklara yetkileri dahilindeki işlemleri yapmak ve görüşlerini ilave etmek suretiyle ekim ayı sonuna kadar kolordulara, kolordular da aynı muameleyi ifa ederek aralık ayı nihayetine kadar Harbiye Nezareti'ne gönderilecektir.

8. Askere Alınacakların Ayrılması, Yerleştirilmesi, Çağrılması ve Sevki

Yeni askere alınacakların miktarıyla, o yılki ihtiyaç miktarının tespiti, buna göre celbi lâzım gelen asker miktarının tayini, ayrılması, çeşitli sınıflara tahsisi, çağrılması ve gönderilmesi hususuna da Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nda geniş yer verilmiştir.

Kanuna göre bilumum kolordu ve bağımsız fırka (tümen) kumandanlıklarıyla Bahriye Nezareti, İmalat-ı Harbiye Müdüriyeti, Jandarma Genel Komutanlığı ve çeşitli askeri müesseseler, her sene bünyelerinde -silahlı ve silahsız- hizmet gören, terhis olunacak asker miktarıyla, bunların yerini dolduracak asker miktarına göre birer "ihtiyaç cetveli" tanzim edecekler; mayıs ayı sonuna kadar da bu cetvelleri Harbiye Nezareti'ne göndereceklerdir (Mad.60). Harbiye Nezareti bu cetvellerle daha önce (kırkıncı maddede) zikredilen istatistik cetvellerinden faydalanmak suretiyle kara, deniz ve çeşitli müesseseler için celbi lazım olan asker miktarını -yüzde itibariyle munasip göreceği fazlasıyla birlikte- tespit ederek, kolordu askerlik dairelerinin ihtiyaçlarına göre taksim ve tertip eder. Neticeleri kolordularla, diğeri askerlik dairelerine bildirir.

Kanun hükmünce yeni erat teşrin-i evvel (ekim) ayı

içinde birliklerine katılmış olacaklardır. Harbiye Nezareti askerinin celp ve sevk emrinin ilanı için Dahiliye ve Hariciye Nezaretlerini de haberdar edecektir. Kolordu komutanları Harbiye Nezareti'nden alacakları emre göre, Kolordu Ahzıasker Dairesi'nden silah altına alınması gereken silahlı ve silahsız asker miktarıyla, o sene numara çeken yükümlülerden askerlik için ayrılanların miktarı arasındaki nispete göre her tümen askerlik dairesinden yüzde kaç oranında erat celbedileceğini tespit ederek, gidecekleri yerler ile birlikte tümenlere, tümenler de bunu aynı şekilde hesaplamak suretiyle askerlik şubeleriyle alay komutanlıklarına tebliğ edeceklerdir (Mad.61).

Askerlik şubesi başkanı sevki lâzım gelen yükümlülerin köy ve mahallelere göre isimlerini havi ikişer nüshalı cetveller tanzim ederek, cetvellerde adı geçenlerin hangi gün askerlik şubesi merkezinde bulunacağını altlarına ilave eder, mahallin en büyük mülki memuruna verir (Mad.62). Mülkiye memuru aldığı cetvelleri jandarma kumandanına, jandarma kumandanı da cetvellerden birini mükelleflere tebliğ ettirmek üzere, köy ve mahalle ihtiyar heyetine verir. Diğerini de bu heyetlere tasdik ettirerek, askerlik şubesine gönderilmek üzere mülkiye memuruna iade eder. Bu tebliğ her halukârda yükümlüler için kanuni davet hükmündedir (Mad.63). Belirtilen günde mazeretsiz gelmeyenler için gerekli cezai hüküm tatbik edilecektir.

Sevk edilecek yükümlülerin sevk tarihleriyle, tertip edildikleri birlik mahalleri askerlik cüzdanlarına işaret edilip, gidecekleri yerlere göre örneğine uygun olarak iki nüsha sevk defteri düzenlenerek, yükümlüler ile sevk memurlarına verilir. Sevk masrafları da senet karşılığı teslim edilir. Sevk memurunun subay veya astsubay olması, lüzumunda emrine yeterli miktarda jandarma verilmesi lazımdır. Küçük kafileler sadece jandarmayla sevk edilebilir (Mad.65). Sevk memurunun yolculuk sırasında yükümlülere zahmet çektirmeyecek şekilde konaklatmak suretiyle yolculuk ettirmesi, gereken ilgi ve yardımı göstermesi, yevmiyelerini dağıtması, kötü muamelede bulunmaması kanun hükmüdür. Yükümlülerden firar edip tutuklananlar ile, firar edeceği anlaşılanlar, birlik-

lerine gönderilmek üzere ilk vardıkları yerin jandarma komutanlığına teslim edileceklerdir (Mad.66).

Kıtasına teslim edilen yükümlülere yapılacak işlemler ise şunlardır: Evvelâ gelen erlerin sevkine memur olanların götürdükleri defterlere göre, birliğine varan erlerin yoklamaları yapılarak mevcut olanların isimleri karşılığı işaretlenerek, teslim keyfiyetine ait iki nüsha tasdikli çizelgeden birisi askerlik şubesine verilmek üzere sevk memuruna iade edilir. İkinci olarak bunlar tıbbi muayeneye tabi tutularak, özürlü olanların özürleri araştırılır. Askerlikten muafiyet maksadıyla kendilerini yaralıyanlar ve sakatlayanlar çıktığı takdirde, bunlar hakkında (kanunun yüz sekizinci maddesi mucibince) gerekli işlem yapılmak üzere, raporuyla evrakı gerekli askeri makama gönderilir. Sonuncu olarak bunların kıtalarına katılışlarından on beş gün sonra, her alay ve müstakil birlik komutanı tarafından sıhhi ve umumi durumları hakkında tanzim edecekleri cetveli fırkaya, fırka da kolorduya gönderir. Kolordular bu cetvellere istinaden o senesilâh altına alınan yükümlülerin evsâfları hakkında bir istatistik hazırlarlar (Mad.67).

Görüldüğü üzere, yükümlülerin sevk işlemleri çok sıkı tutulmaktadır. Bu durum yükümlülerin askerlik yapmakta isteksiz oluşlarıyla ilgilidir. Sevk edilen eratin sevk sırasında askerlikten muaf olmak için kendilerini yaralamaları ve sakatlamalarıyla ilgili ibareler de dikkate alınırsa vaziyet daha da vuzuha kavuşmaktadır. Birtaraftan uzun süren savaşlar sebebiyle, bitmeyen askerlik seneleri, diğer yandan askerlik sırasında çeşitli imkânsızlıklardan doğan meşakatler Türk halkının gözünü korkutmuş, askerlikten bıktırması olmalıdır.

9. Gönüllü Askerlik

Umumi manada bilfiil askerlik hizmetiyle mükellef olmadıkları halde, asker olmak isteyenlere "gönüllü" denilmektedir. Daha önce asker alma mevzuatıyla ilgili düzenlemelerde "gönüllü askerlik" konusu yine yer almakla beraber, gönüllü askerlik yaşı on sekiz ile otuz altı yaş arası tutulmuştu.

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, on dokuz yaşını bitirip, yirmi yaşına girmiş olmakla birlikte, şu şartları taşıyanların -ertesi sene gönüllü askerlik için askerlik meclisine başvurmaları kaydıyla- bir yıl gönüllü askerliklerini kabul etmektedir:

1. Emlak ve arazi sahibi memleket ileri gelenleri veya resmi devlet memurları ile, bunların çocukları bulunmak,

2. Bedenen askerliğe müsait olmak,

3. Bulunduğu mahalde şerefli ve haysiyetli bir kimse olduğu, haysiyet kırıcı bir suçu bulunmadığı ve duyulmadığı mahalli idarece tasdik edilmek,

4. Yaya birliklere gönüllü gireceklerin yirmi beş lira vereceğini ve atlı (süvari) birliklere kaydolmak isteyenlerin de ya yirmi beş lira veya yirmi beş lira değerinde istenilen vasıtaları haiz bir hayvanı yanında getireceğini belirten kefalet evrakını mahalli idareye göstermek,

5. Beş senelik idadi (lise) mekteplerinden diploma almış veya sultani mekteplerinin bu seviyedeki sınıflarından tasdikname ile ayrılmış, yahut da Maarif Nezareti'nin teftiş ve kontrolüne tâbi yerli ve yabancı mekteplerin aynı seviyedeki sınıflarından ayrılmış olup, Maarif Nezareti'nin resmi mekteplerinde beşinci sınıf imtihanını vererek resmi tasdikname almış olmak (Mad.73).

Bu şartları haiz olmak kaydıyla, bir sene gönüllü yazılanlar, yirmi beş lirayı yaştaşlarının numara çekilişine kadar toptan veya iki taksitte mal sandıklarına teslim ederek, istedikleri nizamiye birliklerinde bir sene hizmet ederler ve gerekli liyakatı gösterenler ihtiyat ihtiyat küçük zabiti olarak terhis olunurlar. Bunlar arasında hizmetleri süresince daha büyük liyakat eseri gösterenler ise askerlikleri akabinde "İhtiyat Zabiti Nizamnamesi"nde belirtilen eğitim dönemlerinde çağrılıp istihdam edilerek, görülecek lüzuma ve alay komutanlarının teklifine göre ihtiyat zabiti tayin edilecektir.

Bu şekilde gönüllü yazılanlara, askeri eğitimlerin

hepsinde bulunmak şartıyla -iaşe masraflarının devlete kalması düşünülerek- kışla dışında yemek ve yatmak için izin verilebilir. Gönüllü askerlik yapanlar elbiselerini de kendileri tedarik edeceklerdir (Mad.75).

10. İzinli, İhtiyat ve Müstahfız Durumundaki Yükümlülere Yapılacak İşlemler

Mükellefiyeti Askeriye Kanunu, izinli durumda olanlarla, ihtiyat ve müstahfız sınıfına ayrılan mükellefler için önce genel hükümler koyarak ana prensipleri tespit etmiştir. Daha önce (Mad.3-5'te) de belirtildiği gibi, kara ve deniz sınıflarında silah altı müddetlerini tamamlayarak terhis edilenler, ihtiyat sınıfına ve ihtiyatlık sürelerini dolduranlar müstahfıza nakloolunacak, her ikisini de ikmal edenler, askerlik mükellefiyetinden çıkarılacaklardır. Bütün bu nakil ve sınıf değişikliği işlemlerinde yükümlülerin yirmi yaşını bitirdiği seneyi takip eden senenin mart ayı başlangıcı kabul edilecektir (Mad.76).

Terhis olunacak yükümlülerin cüzdanlarına ilgili bölük ve kurumlar veya bağlı buldukları sefain kumandanlıklarınca terhis keyfiyeti işaret edilerek, mensup oldukları askerlik şubeleri için yükümlünün mensup olduğu en yakın birlik kumandanlığınca örneğine uygun olarak ayrı ayrı doldurulacak cetveller de ilgili şubelere gönderilecektir (Mad.78). Askerlik şubelerince bu cetvellerde adı geçenlerin ve bunların yaştaşları olup askerlik hizmetlerini kısa dönem veya bir sene gönüllü olarak veya bedel-i nakdi vermek suretiyle ifa edip, terhis edilenlerin, yahut da izinli ve tebdil-i havada bulunanların cüzdanlarına ihtiyat sınıfına nakilleri işaretlenerek, gıyaplarında çekilecek numara sırasına göre ihtiyat defterine kayıtları yapılacaktır.

Öte yandan, terhis olan yükümlülerden memleketlerine gidenler, memleketlerine varışlarından itibaren iki ay içinde mensup oldukları askerlik şubesine ve memleketleri haricinde olanlar nerede ikamet edecekler ise yine oranın askerlik şubesine, yoksa en büyük mülkiye memuruna müracaat ederek, terhis olduklarını bildirecekler ve cüzdanlarını kaydettireceklerdir (Mad.80).

Ancak çeşitli sebepler dolayısıyla, terhisleri yaştaşlarına göre geciken yükümlüler, yaştaşlarına mahsus ihtiyat defterine kaydedilirler. Böylece hazırlanacak defterlerde mevcut çeşitli sınıflara mensup ihtiyat sınıfı yükümlülerin miktarı "kuvve-i umumiye cetvelleri"ne eklenir. Cetveller firkalara, firkalardan kolordulara, oradan da Harbiye Nezareti'ne gönderilecektir.

Her sene ihtiyat sınıfına naklolunan yükümlüler, yirmi bir yaşına girdiği senenin ihtiyatı, müstahfıza naklolunanlar da yirmi bir yaşına girdiği yılın müstahfızı namıyla isimlendirilir. İhtiyat sınıfına nakledilen yükümlüler için tutulacak defter, bu yükümlülerin müstahfıza naklinden sonra, müstahfız defteri olarak kullanılır ve kayıt işlemleri daima bu defter üzerinden yapılır (Mad.82).

a. Celp ve Sevk İşlemleri

Kısa dönem veya gönüllü askerlik yapanlarla, izinli, ihtiyat ve müstahfız durumda bulunan yükümlüler, genel ve kısmi seferberlik, talim, manevra ve iç asayişin korunması için lüzum ve ihtiyaca göre ya kısmen veya tamamen silah altına çağırılabilirler. Umumi veya kısmi seferberlik için yükümlülerin silah altına çağırılması padişahın, manevra ve talim için Harbiye Nezareti'nin, iç asayişin korunması için celbi ise kolordu kumandanının emri ile olabilecektir. Harbiye Nezareti ve kolordu kumandanlarının emriyle olan çağırma işi vukuundan önce padişaha arz edilir (Mad.84).

Yükümlülerin bu suretle celbine bütün askeri memurlar ile zabıta, köy ve mahalle muhtarları ve ihtiyar heyeti, vali, mutasarrıf, kaymakam ve nahiye müdürleri memurdurlar. Ne şekilde çağrılıp toplanacağı ve bu hususta ilgili memurlara yüklenen vazifelerin keyfiyeti ise ayrıca bir nizamname ile açıklanacaktır (Mad.86). Silah altına çağrılanların doğrudan doğruya birliklere iltihakları emri verilmemiş ise, bunlar askerlik şube merkezlerinde toplanarak gelenler ile gelmeyenlerin yoklamaları burada yapılacak, gelenler sevk edilecek, gelmeyenlerin aranmaları ve yakalanmaları için mahalli idareye defterleri teslim edilecektir.

Seferberlik durumunda küçük suçlarla zanlı ve bir seneden aşağı hapis ile mahkûm olanlar da silah altına çağrılarak, mahkeme ve mahkûmiyetleri terhislerinden sonra bırakılacaktır.

b. Yoklama İşlemleri

Kanun gereği, ihtiyat ve müstahfız sınıflarında bulunanlar ile, askerlik hizmetini kısa dönem ifa etmiş olanlar veya çeşitli sebeplerle izinli durumda bulunanların Harbiye Nezareti'nce belirlenecek zamanlarda, senede iki defa askerlik şubesi subaylarınca yoklamaları yapılacaktır (Mad.87).

Yoklamalarda yapılacak başlıca işlemler ise şunlardır: Vefat edenlerin vefat tarihlerini öğrenerek nüfus memuruyla irtibat kurup, kayıtlarını silmek; malû olduklarını bildirenleri muayene için askerlik şubesi başkanına bildirmek, saklı durumda olanları tespit etmek ve bakaya kalanlarla beraber yakalatıp yoklamalarını yaptırmak; seferberlik ve manevralarda kanunen silah altına alınamayacakları tespit ve işaret etmek, hava değişiminde bulunan yükümlülerin durumlarını araştırarak, sağlığına kavuşanların birliklerine sevkini, hastalığı devam edenlerin sağlık kurullarına gönderilmesini temin etmek, gidemeyecek olanları askerlik şubesi başkanına bildirmek, izinli durumda olanların izinlerini tecavüz etmemelerini sağlamak.

Bu şekilde yapılacak tahkikat sırasında ciheti aske-riyece istenilen bilgiler de yükümlüden veya olmadığı takdirde akrabasından sorularak, yükümlülerin künyelerine işaretlenir (Mad.89). Yoklama sonuçlarına göre, şube başkanları tarafından örneğine uygun olarak hazırlanacak kuvve-i umumiye cetvelleri fırkalara gönderilir. Bu cetvelleri fırkalar kolordulara, onlar da Harbiye Nezareti'ne gönderirler (Mad.90).

Kanun, ihtiyat ve müstahfız sınıfında oldukları halde, memuriyetlerinin devamı müddetince seferberlik, talim ve manevra için vuku bulacak çağrılarda, silah altına alınmaktan müstesna olanlarla (Mad.91), yalnız seferberlik için

yapılacak çağrılarda istisna teşkil edenler (Mad.92) ve yalnız talim için yapılacak çağrılarda yine memuriyetlerinin devamları müddetince silah altına alınmaktan müstesna olanları (Mad.92) da ayrı ayrı zikretmiştir.

Bunun dışında resmi ve özel hastahaneler ile kızılây görevlileri, askeri fabrika ve kuruluşların usta ve işçileri ile, şimendüfer işçilerinden ihtiyaç duyulan miktarı, fırıncılar, Osmanlı vapur şirketleri görevlileri ve çeşitli kara ve deniz nakliye vasıtaları esnafının görülecek lüzuma göre askerliklerinin tecili veya asker elbisesiyle buldukları yerlerde yahut da münasip görülecek yerlerde kullanılmaları Harbiye ve Bahriye nezaretlerinin yetkilerine bırakılmıştır (Mad.95).

11. Yükümlülerin Memleketleri Dışına Seyahatleri (Seyrü Seferi)

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, vilayetleri dışına yolculuk edecek tüm erkek vatandaşların yolculuk sırasında tezkere-i Osmanilerini (nüfus cüzdanı) yanlarında bulundurmalarını amir olduğu gibi, bütün yükümlülerin de, tezkereleriyle beraber askerlik cüzdanlarını istenildiğinde ibraz edilmek üzere beraberlerinde taşımalarını emretmiştir. Zabıta memurları, cüzdanlarını göstermeyenler veya nüfusca saklı durumda olanlar hakkında gerekli talimat hükümlerine göre hareket edeceklerdir (Mad.96). Müstahfızların dışındaki yükümlüler, gidecekleri yerlerde on beş günden fazla kalacakları takdirde, ikâmetgâhını yabancı memleketlerde ise en yakın konsolosluklara, Trablusgarp'ta Naibüssultan'a, Mısır'da Devlet-i Aliyye Komiserliği'ne, Kıbrıs'ta Beyrut Valiliği'ne, diğer Osmanlı memleketlerinde askerlik şubelerine, şube bulunmayan yerlerde mahallin en büyük mülkiye memurlarına yazılı olarak veya şifahen bildirmek zorundadırlar.

Askerlik hizmetini ifa için numara çeken yükümlüler, sevk tarihine kadar hiçbir şekilde askerlik şubesi dışına çıkamazlar (Mad.98).

12. Vergiyi Askeri

Kanunda, "Vergiyi Askeri" bahsine daha evvel yer verilmiş olmakla beraber, genel ifade bütünlüğüne daha uygun düşeceği mülahazasıyla, bu bölümü buraya almayı uygun gördük. Kanuna göre askeri vergiye tâbi tutulacaklar şunlardır:

a. Fiilen askerlik hizmetini ifa edemeyecekleri anlaşılarak, askerlik mükellefiyetinden çıkarılanlar, otuz beş yaşını bitirdikleri halde sürgün ve kalebentlik cezasını bitirmemiş olanlar, müebbed sürgün ve kalebentlik ve beş seneden fazla kürek cezasıyla mahkûm olup, askerlik yükümlülüğünden çıkarılanlar,

b. Kura numarasına göre, ihtiyaçtan fazla kalarak izinli veya geçici olarak serbest bırakılanlar,

c. Kanun hükümlerine itaatsizlik suçundan değil de, başka sebeplerle geçici sürgün ve kalebentlik cezasıyla cezalı bulunmak veya muhacirlerden olmak sebebiyle otuz beş yaşını ikmal ettikleri halde henüz silah altına alınmadıkları anlaşılanlar (Mad.69).

Ancak bunlardan bedeni, sıhhi ya da akli durumu çalışmaya müsait olmayıp, kazancı bulunmamakla beraber, kazaları dahilindeki mahalli rayice göre nafakalarına yetecek miktardan fazla senelik kazanca malik olmayanlar; askeri hizmetleri sırasında bu hizmeti ifa edemez hale gelenler; kazanca muktedir oldukları halde, kazaları dahilindeki mahalli rayice göre kazançları nafakalarına yetecek miktardan fazla olmayıp, vergiyi ödeyecek derecede geliri bulunmayanlar; son olarak da bedel-i nakdi ödeyenler bu vergiden muaf tutulmuşlardır (Mad.71).

Kanun, vergiyi askeriye "maktu" (kesilmiş, belirlenmiş) ve "munzam" (katlanmış, arttırılmış) olmak üzere iki şekilde tespit etmiştir. Maktu verginin senelik miktarı elli kuruştur. Munzam vergi ise birkaç şekilde alınmaktadır. Örneğin bu vergi, kişinin ödemiş olduğu gayri menkul mal-asli vergisinin yüzde beşi, temettü (gelir) vergisinin dörtte biri, vekâletler bütçesine dahil olsun olmasın, bütün

devlet daireleri ile resmi müesseselerden aldığı maaş ve tahsisatların yıllık tutarının kesintisiz yüzde biri olarak alınabilmektedir.

Verginin toplanması işi ise ayrıca Maliye Nezareti'nce yayımlanacak bir nizamname ile açıklanacaktır (Mad.72).

13. Bedel-i Nakdi

Kanunun yüz on sekiz ile yüz otuz ikinci maddeleri arası "bedel-i nakdi" ile ilgili hükümlere ayrılmıştır. Bilindiği gibi, daha önceki 1886 (1302) Kanunnamesi bedel-i şahsi, yani kendi yerine belirli bir ücret karşılığı bir başkasını askere gönderme usulünü lağvederek, bedel-i nakdiyi kabul etmiştir. Yine bu kanun, yükümlünün bulunduğu yere en yakın askeri birlikte beş ay askerlik hizmeti görmesi şartıyla, geri kalan hizmeti için elli Osmanlı altını bedel koymuştu. Bununla beraber bu kanunun dokuzuncu ve son bölümünde bedel-i nakdiye sadece üç madde ile yer verilmiş, bu husustaki birçok mesele mübhem bırakılmıştır.

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, bedel-i nakdinin miktarını yine elli (yüzlük) Osmanlı altını olarak tespit ve kabul etmekle birlikte, altı aylık hazırlık piyade eğitimini şart koşmuştur (Mad.118). Yükümlü veya yakınları tarafından nakdi bedel, merkeze bağlı vilayetlerde mal sandıkları, Mısır'da komiserlik, Trablusgarb'da Naibüssultan ve yabancı memleketlerde elçilikler ve konsolöslükler tarafından makbuz mukabili alınacaktır (Mad.119). Ancak zamanında celp çağrısına icabet etmeyen veya sevk sırasında firar eden, yahut da bir aydan fazla gecikenin bedeli kabul olunmaz. Zaten bedel kabulü için yükümlülerin askerlik şubelerinden bedellerinin kabulüne mani bir halleri bulunmadığına dair resmi belge getirmeleri de şarttır (Mad.120).

Bedel-i nakdi verdiklerine dair makbuz gösteren veya bedel verdikleri resmen bildirilen yükümlüler, buldukları yere en yakın piyade birliğinde altı ay hizmetten sonra yaştaşlarıyla birlikte ihtiyata nakledilirler. Bunlar silah altı müddetleri içerisinde kolorduları umumi seferberliğe girmediği müddetçe çağrılmamak ve hiçbir surette silah al-

tına alınmamak üzere, izinsiz terhis edilirler (Mad.121).

Seferberlik zamanı nakdi bedel kabul edilmediği gibi ihtiyat ve müstahfız durumundaki yükümlülerden de bedel alınmaz (Mad.122, 124).

Silah altında bulunan yükümlülerden piyade, nakliye, istihkâm ve jandarma sınıflarına mensup olup, bedel ödeyecekler, askerliğe başlayışlarından altı ay sonra terhis edileceklerdir. Diğer kara sınıflarına tâbi olup, askerlikleri bir seneye dolmayanlar, en yakın piyade birliklerinde altı ay daha eğitime tâbi tutulurlar. Deniz sınıfına mensup olup, hizmetleri üç seneye dolmayanlar da yine altı ay daha piyade eğitime tâbi tutularak, yaşlarına göre izinli veya ihtiyata nakledilmek suretiyle terhis edilirler. Silah altındakilerin dışında gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında bulunup da bedel vermek isteyenlerin eğitimleri ekim ayı içinde başlar, isteyenler bir sene tecil ettirebilirler. Bedel ödeyip de iki sene mazeretsiz gelmeyenlerin bedelleri geri verilmeyip, iki senede fiili hizmete tâbi tutulacaklardır (Mad.125).

Bedel ödeyen yükümlülerden silah altında veya hava değişiminde iken vefat eden veya askerlikten ihraç edilenler, altı aylık eğitimleri sona erdiği halde, bazı mecburi sebepler yüzünden terhis edilemeyenler; nakdi bedelin ödenmesinden altı ay geçmeden seferberlik ilanından dolayı silah altına çağrılanların bedel-i nakdileri iade edilecektir (Mad.127). Nakdi bedel verenlere eğitimleri boyunca, maaş, yemek ve elbise verilmesi de kanun hükmüdür (Mad.130).

Askerlik hizmetini silahsız olarak yapanlardan veya silahsız olarak yapmak üzere ayrılan yükümlülerden, bedel vermek isteyenlerin hizmet eğitimleri silahsız yaptırılacaktır (Mad.132).

14. Cezai Hükümler

1886 (1302) Kanunnamesi'nde suç işleyen mükelleflere ait cezai hükümleri içeren ayrı bir bölüm açılmadığı halde, bu kanunun yüz iki ile yüz on sekizinci maddeleri arası cezai hükümlere (ahkam-ı cezaiye) ayrılmıştır. Konulan ceza-

nın para cinsinden olanına "ceza-yı nakdi" adı verilmekte ve bu miktar altın cinsinden hesaplanmaktadır. Ceza-yı nakdinin bizzat mükelleften, verecek halde değilse babasından alınması da hükme bağlanmıştır.

Meselâ mart ayı başında on sekiz yaşını bitirdiği halde, o senenin ekim ayı sonuna kadar ismini ilk yoklama defterine (muayene-i ibtidaiye defteri) bizzat veya bilvasıta kaydettirmemiş olan yükümlülerden çeyrek (yüzlük) Osmanlı altınından üç (yüzlük) Osmanlı altınına kadar; son yoklamaya kadar kaydettirmemiş olanlardan iki katı cezayı nakdi alınır (Mad.102).

Terhis olmuş olduğu halde, iki ay zarfında cüzdanlarını askerlik şubesine kaydettirmeyen yükümlülerden çeyrek (yüzlük) Osmanlı altınından üç (yüzlük) Osmanlı altınına kadar nakdi ceza alınır. Yine yükümlülerden gidecekleri yerde on beş gün ve daha fazla kalacak olup, ikâmetgâhlarını bildirmeyenlerden çeyrek (yüzlük) Osmanlı altınından dört (çeyrek-yüzlük) Osmanlı altınına kadar nakdi ceza alınır (Mad. 104).

Ellerinde askerlik cüzdanı olmayan yükümlüleri her türlü resmi hizmete kabul edenlerden bir (yüzlük) Osmanlı altınından on beş (yüzlük) Osmanlı altınına ve her çeşit özel hizmete kabul edenlerden yarım (yüzlük) Osmanlı altınından beş (yüzlük) Osmanlı altınına kadar nakdi ceza alınır. Herhangi bir yükümlü ilk yoklama defterine ismini kaydettirmemekle beraber, son yoklamada da askerlik meclisine gelmez veya kanuni mazeretini belirtmezse, otuz beş yaşını bitirinceye kadar ele geçtiği tarihten itibaren yaşlıları defterindeki kaydı işaretlenip, cüzdanı eline verilerek, askerlik meclisi, yoksa idare meclisi tarafından kurasız asker edilir. Bu gibiler üç sene inşaat hizmetinde kullanıldıktan sonra, iki sene de bir kıtada askerlik yaparlar. Otuz beş yaşını bitirmiş olduğu halde yakalananlar askere alınmayıp, beş sene inşaat hizmetinde kullanıldıktan sonra, askeri yükümlülüklerinin kalan kısmı için vergiyi askeriye tâbi tuturlar (Mad.106).

Bir yükümlü son yoklama sırasında yerine bir başkası-

nı gönderir, yahut kura çekilişinden sonra askerlik hizmetini ifa için kendi yerine başka birisini gönderir, yahut da askerlik işlemlerini yaptırırken, sahte diploma ve evrak kullanır ve askerlikten kısmen veya tamamen kurtulmak maksadıyla her ne şekilde olursa olsun, hile ve desiseye başvurursa, hakkında yukarıdaki madde hükmünce işlem yapılır (Mad.111).

Bu bölümdeki cürümlerden hapis, kalebentlik ve kürek cezalarıyla yüz altıncı maddede zikredilen nakdi cezaya yetkilerine göre askeri mahkemeler veya sivil ceza mahkemeleri; bunların dışında kalanlara da askerlik meclisleriyle, bu meclisin kapalı olduğu zamanlarda idare meclisleri bakacaktır.

15. Müteferrik ve Muayyen Hükümler

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun son kısmına "Mevaddı Müteferrika" ve "Mevaddı Mevkute" başlıkları altında çeşitli hükümleri ihtiva eden on sekiz maddelik (131-151 nci maddeler) iki bölüm ilave edilmiştir.

Müteferrik (değişik) maddeler kanun belirli bir sıra takibi ve kompozisyon içinde tanzim edilirken, bu bütünlüğü bozmamak amacıyla zikredilmeyen bazı hükümleri ihtiva etmektedir. Bu hükümler cümlesinden olarak, meselâ idare meclisinde yapılacak işlemlerde askerlik şubesi başkanı bu meclisin tabii azasıdır (Mad.133). Önce ve sonra, gelmiş-gelecek olan tüm muhacirler, hicret tarihlerinden itibaren altı sene sonra askerlik işlemlerine tâbi tutulurlar. Göçebe aşiretlerden iskan olunanlar ise, askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlardır (Mad.135).

Bir kimsenin askeri işlemlerde evli sayılabilmesi için; Müslümanlarda nikâhın, gayri Müslimlerde ise tüm evlenme merasiminin yapılmış olması ve son yoklamada karı ile kocanın bir hanede bulunması şart koşulmuştur (Mad.137). Üç veya daha fazla oğlu olup da, bunlardan ikisi fiili askerlik hizmeti sırasında ölen bir baba veya dul annenin üçüncü ve ondan sonraki çocukları kısa dönem askerlik hizmetine (hizmet-i maksure) tâbidir. Hava değişimi için gön-

derilip, sihhatine kavuşarak birliğine dönenlerin, hava değişimi süresinden yalnız bir yılı fiili askerlik hizmetinden sayılır (Mad.139).

İlk yoklamadan sonra yaş düzeltmesi askerlik işlemlerinde geçerli sayılmamıştır. Nüfustaki yaş kayıtlarıyla görünüşleri birbirini tutmayanların yaş düzeltme işlemine ise askerlik meclisleri yetkili kılınmıştır (Mad.140).

Kanun'un "Mevaddı Mevkute" başlığı altındaki muayyen hükümleri kısmında, önce bu kanunun 1331 (1915) yılı Martı'na kadar Harbiye Nezareti tarafından kısım kısım uygulamaya konulmak üzere yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği belirtilmiştir. Kanunun neşrinden evvel bedel-i nakdi ödeyenler ile, bakaya durumunda olup, silah altına alınanlar hakkında eski kanun hükümlerine göre hareket edilecektir (Mad.144). Fakat bedel verenlerin haricindeki tüm yükümlüler yirmi yaşını bitirdikleri senenin martından itibaren hesaplanmak suretiyle, yeni kanundaki askerlik mevzuatına göre işlem göreceklendir (Mad.145).

Kanunun çıkışından önce, askerlik hizmetinden istisna tutulan veya her ne sebeple olursa olsun, muafiyet kazanan Müslüman ahali ile diğer muhtelif unsurlardan 1299 (1883) ve daha sonraki doğumlular, yaştaşlarının buldukları sınıflara kaydedilerek, bedenen askerlik yapması muayene sonucu mümkün görülmeyenlerle, 1299 yılından önceki doğumlular, kırk yaşına kadar vergiyi askeriye tâbi tutulurlar (Mad. 146). Binüçyüzüçbin üç yüz dokuz doğumlular arası yükümlülerden her ne sebeple olursa olsun askerlik hizmetlerini bedenen veya bedelli olarak ifa etmemiş olanlar, muinli, muinsiz olmalarına bakılmaksızın silah altına alınırlar. Bunlardan Darülfünun, Darülmuaallimin ve Kadastro Mektebi, Maliye Mektebi ile bunlara denk diğer yüksek dereceli okul mezunları; Mekteb-i Sultaniye ve yedi senelik resmi liseler ile özel yabancı liselerden diplama almış olanlar, ilmiye talebelerinden altıncı sene imtihanlarını vermemiş olanlar ise, okullarını bitirdikten veya İlmiye Medreseleri Nizamnamesi gereğince altıncı sınıf imtihanlarını verdikten sonra ifa edeceklerdir.

Bu yükümlüler, öğrenimlerinin çeşidine ve bedeni kabiliyetlerine göre, muhtelif sınıflara ayrılarak askere alınır. Durumları subaylığa uygun olanlar İhtiyat Zabitanı Kanunnamesi'ne göre ihtiyat zabitliğine (yedek subaylık); müsait olmayanlar ihtiyat küçük zabitliğine ayrılacaklardır (Mad.150). Ancak silah altına alınacakları sene Eylülüne kadar bizzat başvurmayanlar veya özürlerini gösterir belgeleri ibraz etmeyenler, ihtiyat zabitliği hakkından mahrum olacakları gibi, belirtilen süreden itibaren mazeretsiz iki sene gecikenler, iki sene er olarak askerlik yapacaklardır (Mad.151).

Kanun "Mevaddı İntihaiye" başlığı altında iki maddelik sonuç kısmıyla bağlanmıştır. Doğal olarak bu kanun hükümlerine aykırı, daha önce çıkarılmış bütün kanunları yürürlükten kaldırmıştır (Mad.152). Kanunun yürütülmesine heyet-i vükela (bakanlar kurulu) yetkili kılınmıştır. Kanun henüz kapalı bulunan Meclis-i Umumi'nin toplandığında, kabulüne sunulmak üzere Padişah Mehmet Reşad'ın iradesi (onayı) ile yürürlüğe konulmuştur (Mad.153).

B. Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nda Değişiklikler

Kanunun başlıca bölümlerini bu şekilde sıraladıktan ve muhteviyatını ortaya koyduktan sonra, biraz da neşrinden itibaren kanun üzerinde yapılan değişikliklere değinelim. Birinci Dünya Harbi rüzgârlarının esmeye başladığı bir dönemde Meclis-i Umumi'nin tasvibine bile sunulmadan, alel acele kabul edilip neşri tarihinden itibaren meriyete konulan Kanun'un harp süresi boyunca, ihtiyaç duyuldukça gerekli görülen hükümlerinde yer yer değiştirilen, yürürlükten kaldırılan kısımlar olmuş veya bazı hükümlerine ilaveler yapılmıştır.

Esasen, kabulünden kısa süre sonra, herhangi bir harp ihtimaline karşı seferberlik ilan edilir edilmez, kanunun seferberliğe açık bir kısım hükümleri işletilmeye başlanmıştır. Kanunun metnini transkripsiyon halinde verirken, başlıca değişikliklerini de sayfa altlarında dipnot olarak -ya metniyle beraber, ya da sadece değişiklik tarih

sayı ve yerini belirtmek suretiyle- göstermeye çalıştık. Burada daha çok savaş sırasında personel sıkıntısı çeken devletin bu ihtiyacının ilgili mevzuata ne şekilde yansıdığı ve ortaya çıkan yeni durumlar karşısında ne gibi değişiklikler yoluna gidildiğini tespitte çalışacağız.

Bu cümleden olmak üzere kanunun askerlik süresini belirleyen üçüncü maddesi 16 Nisan 1331 (29 Nisan 1915) tarihli bir değişiklikle iptal edilerek, askerlik mükellefiyeti tüm kara ve deniz sınıfları için yirmi beş yıl olarak tespit edilmiştir (1). Bu sürenin piyade sınıfında yirmi, diğer kara sınıflarıyla musika ve jandarmada on sekiz, deniz sınıfında ise on yılı muvazzaf; geri kalanı müstahfiz hizmeti olarak öngörülmüştür. Öte yandan, 7 Mart 1332 (20 Mart 1916) tarihli bir kanunla askerlik mükellefiyeti yükümlülerin elli yaşını bitirdiği seneyi takip eden senenin teşrinievvel (ekim) ine kadar uzatılmış ve kanun çıkmazdan önce askerlik hizmetini bitirenler dahi -yaşları tutmak kaydıyla- bu hüküm kapsamı içinde tutulmuşlardır. Ancak bu hükme tâbi olanlardan, ayrıca iki lira vilayet hassası olmak üzere yirmi Osmanlı lirası verenler seferberlik müddetince silah altına alınmayacaklardır (2).

Yine kanunun ikinci maddesinde geçen "on dokuz ve yirmi yaşındaki yükümlülerin ancak bir harp halinde silah altına alınabileceğine" dair hüküm 16 Nisan 1331 (29 Nisan 1915) tarihli değişiklikle on sekiz yaşını bitirenleri de kapsamına almış (3); 7 Mayıs 1333 (20 Mayıs 1917) tarihinde yapılan tadilatla ise on yedi yaşını bitirenler de bu hükme dahil edilmiştir (4). Nitekim 7 Mart 1332 tarihinde çıkarılan bir kanunla 1314 doğumluların, kanunun neşri tarihinden itibaren askerlikle mükellef tutulup, yoklamalarına bağlanması ve yoklamalarının aynı sene ağustosuna kadar tamamlanması öngörülmüştür (5). 11 Teşrinievvel 1332 (24 Ekim 1916) tarihli kanun ise "yaşları itibariyle askerlikle mükellef olmadıkları halde, şahısları itibariyle askerlik hizmetine elverişli buldukları ahzıasker yetkililerince uygun görülüp, bedeni kabiliyetleri tabip muayenesiyle yeterli görülenlerin celp ve sevklerine izin vermiştir (6).

İhtiyat zabiti (yedek subay) yetiştirmek üzere henüz

mükellefiyet yaşına girmemiş, fakat bedeni durumları askerliğe elverişli olanların da zaman zaman silah altına çağrıldıkları görülmektedir. 10 Ağustos 1331 (23 Ağustos 1915) tarihli kanunla "1312 (1897) doğumlulardan gerekli evsaf ve şeraiti taşıyanların, gösterdikleri liyakata göre ihtiyat zabiti veya ihtiyat küçük zabiti yetiştirilmek üzere şimdiden celp ve istihdamları"na Harbiye Nezareti izini kılınmıştır (7). 10 Eylül 1331 (23 Eylül 1915) tarihli bir başka kanunla da aynı durumda olan "1313 (1897) doğumluların, şimdiden celp ve istihdamları" için Harbiye Nezareti'ne izin verilmiştir (8). Aynı maksatla çıkarılan 3 Mayıs 1332 (16 Mayıs 1916) ve 13 Eylül 1332 (26 Eylül 1916) tarihli kanunlardan sonra 21 Mart 1333 tarihli kanunla, Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun kırk ikinci maddesinde açıklanmış hizmeti maksure hakkına sahip bilumum yükümlülerin 1312 (1896), 1313 (1897), 1314 (1898), 1315 (1899) doğumlu olanlarından, kabiliyet ve liyakatlarına göre ihtiyat zabiti yetiştirilmek üzere celp ve istihdamları öngörülmüştür (9). Bunlar arasında Maarif Nezareti'nce tasdik edilmiş tüm mekteplerin muallimleriyle, bilumum yüksek okul (mekatib-i âliye ve sultaniye) mezunları, yedi yıllık idadi (lise) ve dengi okulların son üç sınıf öğrencileri bulunuyordu.

Kanun'un (doksan ikinci maddesi) gereğince memuriyetleri dolayısıyla, seferberlikten istisna edilenlerden de ihtiyaç duyuldukça istisnaiyetleri kaldırılıp, silah altına çağrılanlar olmuştur. 10 Eylül 1331 (23 Eylül 1915) tarihli kanunla bu şekilde istisnaları ref edilenler arasında "gümrük idaresi personelinden rüsumat (gümrük) müfettişleri ile yardımcıları, rüsumat muayene memurları, rüsumat müfredat, mesarifat ve varidat kâtipleri, rüsumat ambar memurları, istimatörler ile manifesto memurları; peygamberlerin resmi izini (beratlı) türbedarları, okulları tatilde olduğu zaman dahilinde yatılı mekteplerin hesap, levazım ve ambar memurları da bulunmaktadır (10). Gümrük idaresi gibi fevkalade nazik görevlerde bulunanlar ile, azami hürmet ve itina gösterilen peygamber türbelerinin türbedarlarının -üstelik önemli bir yekün teşkil etmeyeceği halde- askerlikle mükellef tutulmaları oldukça enteresandır. Buna -okulları tatil olduğu zamanla mukayyet olmak kaydıyla- yatılı mekteplerin memurlarının yükümlü

tutulmalarını da eklersek, Osmanlı Devleti'nin bu konuda ne derece titiz davrandığı, dolayısıyla ne kadar asker sıkıntısı içinde olduğu kendiliğinden ortaya çıkmış olur.

Halen ihtiyat ve müstahfız durumunda bulunup, yükümlülüklerini bedel vermek suretiyle yerine getiren mükelleflerin de zorunlu ihtiyaç halinde silah altına alınmaları öngörülmüştür. 6 Teşrinievvel 1332 (19 Ekim 1916) tarihli kanunla bu gibilerin, "alınan bedellerinin istisnaiyet müddetine bölünerek, çağrılincaya kadar geçen zamana tekabül eden miktarı alıkonulup, kalanı kendilerine iade edilmek suretiyle, silah altına alınacakları" açıklanmış ve bu hususta Harbiye Nezareti yetkili kılınmıştır (11).

Muhacirlerin mükellefiyetiyle ilgili hüküm de, ihtiyaca göre değişikliğe uğramıştır. Bilindiği gibi Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun yüz otuz beşinci maddesi, "gelmiş ve gelecek bilumum muhacirlerin, hicret tarihlerinden ancak altı sene sonra yaşlarına göre askeri işleme tâbi tutulacakları" hükmünü amirdi. Bu hüküm 23 Mart 1331 (5 Nisan 1915) tarihli kanunla kaldırılarak, harp hali dolayısıyla Harbiye Nezareti'ne "lüzum ve ihtiyaç duyduğu takdirde, şimdiye kadar gelmiş ve bundan sonra gelecek tüm muhacirleri -hizmet süreleri seferberlik müddetine münhasır olmak üzere- Osmanlı Devleti'ne giriş tarihlerinden itibaren üç ay sonra silah altına celp ve davet" yetkisi vermiştir (12). Arkasından 19 Mart 1333 (1 Nisan 1917) tarihli ikinci bir kanunla "muhacirlerin aile efradını memleketlerine bırakıp gelmiş ve henüz askerlik yaşı içerisinde bulunanlarının bila ihmal silah altına alınacakları" hükmü (13) konulmuştur.

Görüldüğü gibi, çökmekte olan Osmanlı Devleti, son demlerinde, kendisini akabinde tasfiyeye götüreceği uzun bir savaşın içinde bulmuş, bu savaş sırasında her sahada çektiği sıkıntılar meyanında askeri personel yetersizliği yönünden düştüğü vaziyet ve bunu telafi için başvurduğu çareler de Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'na aynen sirayet etmiştir. Yukarıda belirtilenler cümlesinden, askerlik mükellefiyetinin arttırılması, on yedi, on sekiz ve on dokuz ya-

şındakilerin, hatta yaşı tutmadığı halde bedenlen askerlik yapabileceği kabul edilenlerin, silah altına alınması, istisnai durumdakilerin istisnaiyetlerinin kaldırılması, bedel ödeyenlerin celbi, muhacirlerin yükümlülüğü hakkındaki hükümler bunun açık delillerindendir.

Ayrıca harp sırasında askerden çok subay sıkıntısı çekildiği de muhakkaktır. Yedek subay yetiştirmek üzere tüm resmi mektep muallimlerinin, yüksek okul mezunlarının, hatta yedi senelik liseler ve dengi okulların son üç sınıfı öğrencilerinin silah altına çağırılması bunu göstermektedir.

Burada şunu da açıkca belirtelim ki, her ordunun kendi bölgelerinde yine kendi imkânlarıyla seferber oldukları Birinci Dünya Harbi sırasında, bu kanunun yürütülmesinde ordu bölgeleri arasında değişik uygulamalar olabileceği muhakkaktır. Ancak bu uygulama farklılıklarını tespit ve ortaya koyma işi oldukça uzun, zor ve yorucu bir çalışmaya ihtiyaç göstermektedir.

III. BÖLÜM

MÜKELLEFİYET-İ ASKERİYE KANUNU'NUN CUMHURİYET DEVİRİ ASKERALMA MEVZUATINA TESİRLERİ

Osmanlı Devleti'nde askeralmayla ilgili uzun zamandan beri yapılagelen düzenlemelerin son şeklini münderiç bulunan bu kanun ile önemli değişikliklerine genel hatlarıyla temas ettikten sonra, son olarak Kanun'un Cumhuriyet devri askerlik mevzuatına tesirleri üzerinde durmak istiyoruz. Esasen Milli Mücadele döneminin kendine mahsus şartları içerisinde askerlik işlemlerinde de değişik uygulamalar olmakla birlikte yine Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu hükümleri yürürlükte bulunuyordu (1).

Cumhuriyet döneminde askerlik ve askeralmayla ilgili olarak tanzim edilen ve dolayısıyla 1330 (1914) Kanunu'nu yürürlükten kaldıran ilk kanun 1111 sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu olmuştur (2). Yoğun bir çalışmadan sonra taslak haline getirilerek 9 Nisan 1927'de görüşülmek üzere Meclis'e sunulan kanun, 21 Haziran 1927'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşmeye açılmış ve aynı gün kabul edilmiştir. Kanun 12-17 Temmuz 1927'de Resmî Ceride (gazete)'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Muhtelif tarihlerde çeşitli maddeleri değiştirilmiş, ilaveler almış, geçici ve ek maddeler getirilmiş olmakla birlikte (3), bu gün dahi askerlik işlemlerinin yürütüldüğü kanun yine 21 Haziran 1927 tarih ve 1111 sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'dur (4).

Bu münasebetle Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun Cumhuriyet devri askerlik mevzuatına tesirlerinden bahsederken direkt olarak kastettiğimiz ve mukayeseye esas alacağımız kanun 1927 tarihli Askerlik Mükellefiyeti Kanunu olacaktır. Zimdi bu iki kanundan ilkinin ikincisine olan tesirlerine geçmeden önce 1927 Kanunu'nun muhteviyatına kısaca temas etmekte yarar vardır.

A. Askerlik Mükellefiyeti Kanunu ve Başlıca Hükümleri

Tamamı 114 madde olan ve ihtiva ettiği hükümleri sistematik bir bütünlük içinde vaz eden kanun, ilkönce askerlikle

ilgili genel hükümler getirmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur." hükmüyle (mad.1) kanun kapsamına girenleri belirlemiş; "Muvazzaflık hizmetinden hiçbir fert istina edilemez" hükmüyle (mad.7) de hem bir evvelki hükmü te'kid ve tevzih etmiş hem de böylece eşitlik prensiplerine bağlı demokratik bir hukukun mahsulü olduğunu göstermiştir.

Askerlik çağı, askerlik devreleri ile artık efrad, ruhsatlı efrad, yoklama kaçağı, bakaya, izinsiz ve saklı gibi bazı askeri terimlere de yine burada açıklık getirmiştir. Askerlik çağı her erkeğin nüfus kütüğünde yazılı kaydına göre 20 yaşına girdiği senenin Ocak ayı birinci gününden başlar, 46 yaşına girdiği yılın Ocak ayında biter (mad.2). Askerlik devri yoklama devri, muvazzaflık devri ve ihtiyat devri olmak üzere üç devreye ayrılmıştır. Mükellefin askerlik çağına girdiği andan kıtaya dahil olduğu zamana kadar geçen süre yoklama devridir. Mükellefin bilfiil silah altında bulunduğu devre olan muvazzaflık devri piyade sınıfında bir buçuk, diğer sınıflarla mızıkada iki, jandarmada iki buçuk, deniz sınıfında üç yıl olarak belirlenmiştir (mad.5). Muvazzaflık devrinin bitiminden askerlik çağının sonuna kadar geçecek süre ise ihtiyat devresidir.

Askeralma işlerinde en küçük birim olan askerlik şubeleri, askerlik dairelerine, daireler kolordulara ve kolordular da Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne (Milli Savunma Bakanlığı) bağlanmışlardır (mad.13).

Yoklamalar :

Kanun'un 29 maddelik bir bölümü (14-33.maddeler) yoklamalara ayrılmıştır. Askerlik çağına girenlerden yoklama devrinde bulunanlar, biri yirmi yaşına girdikleri senenin Ocak ayı başından Haziran sonuna kadar bitmek üzere "ilk yoklama", diğeri temmuzun ilk gününden başlayarak Ekim sonunda bitmek üzere "son yoklama" adıyla iki defa yoklamaya tâbi tutulacaklardır (mad.14).

İlk ve son yoklamaların nasıl yapılacağı, son yoklamada teğekkül edecek askerlik meclislerinin nasıl ve kimlerden oluşacağı, yoklamalar sırasında nelere dikkat edileceği de yine

bu bölümde açıklanmıştır. Son yoklamaları yapılan mükellefler, sağlamlar, sakatlar ve çürükler olarak üç grupta değerlendirilir. Sağlamlar ve sakatlar asker edilir. Geçici özürhüleri ile çeşitli sebeplerle haklarında karar verilemeyenlerin yoklamaları ertesi seneye terk edilir. Daimi çürükler ise askerlikten çıkarılacaktır (mad.28). Her kazada oluşturulacak askerlik meclisleri huzurunda mükelleflerin numaraları (kur'a) çekildikten sonra örneğine uygun olarak bir istatistik cetveli yapılacak ve bu cetvel askerlik meclisi başkan ve üyelerince imzalanarak tanzim edilen cetvelin bir sureti askerlik dairelerine gönderilecektir. Silsile ile Müdafai Milliye Vekaleti'ne ulaşacak olan bu cetveller er tertibinde esas tutulacaktır (mad.32).

Kısa hizmet :

Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun 34.maddesi "kısa hizmet"e açıklık getirmektedir. Kısa hizmet süresi 6 ile 12 olarak belirlenmiştir. İhtiyat Zabiti (yedek subay) olacaklar tahsil durumlarına göre altı ile on iki ay, ellerinde pilot diploması olanlar on iki ay; üç veya daha fazla oğlu olup da bunlardan ikisi askerlik sırasında ölmüş baba veya dul annenin üçüncü ve diğer oğulları on iki ay; sakat mükellefler de yine on iki ay kısa hizmetle askerlik yapacaklardır.

Ertesi seneye terk :

Kanunun 35 ile 40.maddeleri arası son yoklama sırasında askerlik yapamayacakları anlaşılıp muamele ve muayeneleri bir sene ertelenecekler hakkındaki hükümlere ayrılmıştır. Son yoklama sırasında, henüz vücutları askere yaramayacak kadar gelişmemiş olanlar, geçici bir hastalığa yakalanmış olanlar, askerî mekteplerle diğer resmi yüksekokullar, lise ve ortaokul öğrencileri, iki oğlu olup da birisi askerde bulunan ebeveynin diğer oğlu, muhacirlerden olup hicretleri üzerinden iki sene geçmemiş olanların muayeneleri ertesi seneye terkedilir. Zayıf ve hastalıklardan bu özürhüleri beş sene uzayanlar beşinci sene sonunda askerlik meclisleri kararıyla çürüğe çıkarılacaktır (mad.37).

Kanun'un 41. maddesi askerliğe büsbütün yaramayacakları anlaşılarak askerlikten çıkarılacak olanlara ayrılmıştır. Kabiliyet-i Bedeniye Talimnamesi'nin örnek cetveline göre asker-

liĝe mani ve zamanla geçmeyecek hastalık veya illetlerden herhangi birine düĝar olduĝu iki hekim muayenesiyle ve askerlik meclislerince anlaşılıp askerlikten çıkarılmalarına karar verilenler civarındaki askerî hastahanelerden birine gönderilerek oralarca da askerlikten çıkarılmaları uygun görülürse bu gibiler bir daha çağrılmamak üzere askerlikten çıkarılır.

Muvazzaflık hizmeti için mükelleflerin çağrılması ve sevki :

Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun 42 ile 51.maddeleri mükelleflerin celp ve sevk işlemlerine ayrılmıştır. Askerlik şubeleri numaralı numarasız, sağlam veya sakat toplanması lazım gelen mükelleflerin isimlerini cetveller halinde tenzim ederek mahallin en yüksek mülkiye memuruna gönderir. Bunlar dahi polis ve jandarma vasıtasıyla mükelleflerin kendisine, ailesine veya yakınlarına tebliğ ettirilmek üzere köy veya mahalle ihtiyar heyetine gönderir. Köy veya mahalle muhtarları mükellefleri bu cetvellerle birlikte en büyük polis amirine veya jandarma komutanına teslim ederler. Toplanma gününde şube defterleri vasıtasıyla gelenlerle gelmeyenler tespit edilerek gelmeyenlerin neden gelmedikleri isimleri hizasına kaydedilir. Mazeretsiz gelmemiş olanlar bakaya işlemine tâbi tutulacaktır.

Muvazzaflık hizmetini bitirmiş efradın terhisleri :

Kanun'un 52-56.maddeleri muvazzaflık hizmetini bitiren yükümlülere yapılacak işlemlerle ilgilidir. Buna göre muvazzaflık hizmetini bitirenlerin terhisleri ve ihtiyata geçirilmeleri Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nce Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ile kararlaştırılarak ilgililere duyurulur. Terhis edildikleri gün ve gidecekleri yerler bölük veya müessese komutanlıklarınca mükelleflerin hüviyetlerine işaret olunur. Mükellefler oturacakları mahallin askerlik şubelerine terhislerinden itibaren en geç üç ay içinde başvurmak zorundadırlar. Askerlik şubeleri bunların isimlerini ihtiyat defterlerine kaydedeceklerdir.

Ruhsatlı, artık ve ihtiyat efradın celbi ve sevki :

Kanun'un 57 ile 70.maddeleri ruhsatlı, artık veya ihtiyat durumunda bulunan yükümlülerin çağrılması ve sevki ile

ilgili hükümlere ayrılmıştır. Bilindiği gibi kısa hizmet yaparak veya yaşatlarından evvel muvazzaflık hizmetini tamamlayıp ihtiyata geçmek suretiyle terhis edilenlere "ruhsatlı efrat", kura sonucu ihtiyat fazlası kalanlara "artık efrat" adı verilmektedir. Kanuna göre ihtiyat durumundaki mükellefler seferberlik, asayiş veya talim ve manevra için sınıf ihtiyacına göre tamamen veya kısmen çağrılabilir. Ruhsatlı efrat ise yalnız seferberlik için çağrılabilir. Bunlardan genel seferberlik için celp ve davet olunanlar çağırılma ilanlarından itibaren 24 saat içinde yola çıkmağa ve bağlı buldukları şube merkezleri ile konsolosluklarda bulunmağa mecburdurlar (mad.59).

Herhangi bir seferberlik maksadıyla yapılacak çağrılarda ruhsatlı veya ihtiyat efrattan hangi memuriyet ve hizmette bulunacakların ve ne kadarının tecilli lazım geleceği İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'nin muvafakatiyle Müdafaai Milliye Vekâleti'ne bir liste halinde önceden bildirilir. Ayrıca tüm hastahaneler ile hilaliahmer (kızılay) teşkilatlarında, sosyal yaşantıyı etkileyecek fabrikalar, kömür ve benzeri maden ocakları çalışanları ile tüm liman ve demiryolları görevlileri seferberliğin ilk devresi için tecillidirler. Milletvekilleri bu sıfatlarının devamı süresince tecillidirler (mad.63-64). Bu sebeplerle silah altına alınmaları tecil edilenler maktu (belirlenmiş) ve munzam (eklenmiş, zamlanmış) olmak üzere iki türlü vergi ödemekle yükümlüdürler. Maktu vergi senelik 25 lira, munzam vergi ise yıllık kazanç ve arazi vergilerinin yine senelik olarak bir mislidir (mad.65).

Fakir ve muhtaç asker ailelerine yardım :

Askerlik Mükellefiyeti Kanunu yardımı muhtaç asker ailelerine devletçe yapılan nakdî yardıma son vermiştir. Bu durumdaki mükelleflerin aile fertlerine buldukları köy veya mahallesindeki askere çağrılmamış olanlar yardım etmeğe mecbur tutulmuştur (mad.71-73).

Askerlik çağında bulunanların meml ketleri dışına yolculukları :

Askerlik çağında bulunup vilayetleri haricine çıkmak isteyen her mükellef hüviyet cüzdanını yanında taşımaya ve

seyahat esnasında istenildiğinde polis veya jandarmaya göstermeğe mecburdur. Şubesi dışına onbeş günden fazla çıkacak olanlar da yine çıkmadan önce bağlı buldukları şubeye haber vermekle yükümlü tutulmuşlardır (mad.74-75).

Kanun'un 77-78. maddeleri birliklerinden, izinli veya tebdilihava suretiyle ayrılacak mükelleflere; 79-80.maddeleri firar ve izinsizliklere, 81-82.maddeleri de yaşlarını değiştirenler hakkında yapılacak muameleye ayrılmıştır.

Cezalı askerlik :

Kanun'un yirmi maddelik bir bölümü (83-103.maddeler) askerlik cezalarına ayrılmıştır. Cezalar cezayı nakdi (para cezası) olabileceği gibi heciz veya amme hizmetinden mahrumiyet ve ayrıca Divan-ı Harb'in vereceği muhtelif cezalar şeklinde de olabilir. Mesela ilk yoklama zamanı geldiği halde şubesine müracaatla adını ilk yoklama defterine kaydettirmeyen mükelleften 1.000 kuruş cezayı nakdi alınır. ilk yoklamasını yaptırmış olduğu halde son yoklamaya gelmeyenler ele geçtiklerinde 1.500 kuruş cezayı nakdi alınmakla beraber kurasız olarak asker edilirler. Her iki yoklamayı da yaptırmayanların nakdi cezaları iki kat arttırılır (mad.83-85).

Yoklamasını yaptırsın yaptırmamasın devreleriyle beraber asker olmayanlar otuzbeş yaşına kadar ele geçtiklerinde askerlik hizmetleriyle beraber bunun iki katı kadar ayrıca cezaen askerlikte istihdam olunurlar. Otuz beş yaşını geçenler ele geçtiklerinde altı sene inşaat ve benzeri işlerde istihdam edildikten sonra yaştaşılarıyla birlikte ihtiyata kaydedilirler (mad.86). Askerliklerini bitirip terhis edilenler özürsüz üç ay içinde terhis edildiklerini bağlı buldukları askerlik şubesine bildirmedikleri takdirde 500 kuruş cezayı nakdi alınacaktır (mad.94).

Hazarda muvazzaf, ruhsatlı ve ihtiyat durumunda bulunan mükelleflerden ismini değiştirerek diğeri yerine hekim muayyenesine veya askere gidenler ve diğerrinin hüviyet cüzdanını kullananlar ve askerlik işlemlerinde sahte evrak kullananlar, askerlikten tamamen veya kısmen kurtulmak için her ne şekilde olursa olsun hileye başvuranlar divanı harplere sevk olunur ve yaşatlarının hizmet sürelerinin iki katı askerlik

yaptırılır. Kanunda ayrıca ne şekilde olursa olsun usulsüzlük yapan görevliler hakkında yapılacak işlemlere ait hükümler de belirtilmiştir.

Muvazzaflık hizmetini azaltmak için bedel-i nakdî :

Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun son bölümü bedel-i nakdiye ayrılmıştır. Kanun'un 104.maddesiyle her sene asker edilen efrad miktarı ordu ihtiyacından fazla kaldığı müddetçe Müdafaa-i Milliye Vekâleti henüz silah altına alınmamış (sağlam, sakat) yükümlülerden bedel-i nakdî almaya yetkili kılınmıştır. Bedel-i nakdînin miktarı altı yüz lira olarak belirlenmiştir (mad.105). Bir defada veya iki taksitle verilebilecektir.

Bedel-i nakdî verenler mahallerinde veya yakınlarında bulunan, yahut da arzu ettikleri bir piyade taburunda, altı ay eğitim görmek zorundadırlar (mad.106). Yoklama kaçağı, bakaya ve saklılardan cezalarını çekmedikçe bedel alınmaz, alınan bedel hiçbir surette geri verilmez (mad.107-108). İhtiyat zabiti olacaklardan bedel alınmayacaktır.

Kanun'un 113.maddesiyle 29 Nisan 1330 (13 Mayıs 1914) tarihli Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu ile ekleri yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun'un uygulanmasına İcra Vekilleri Heyeti yetkili kılınmıştır (mad.114).

Askerlik Mükellefiyeti Kanunu ve başlıca hükümlerinden kısaca bahsettikten sonra şimdi 1330 (1914) Kanunu'nun bu Kanuna olan etkilerini önce usul bakımından sonra muhteva bakımından tespit ve tayine çalışalım.

B. Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'na Tesirleri

1. Usul Bakımından

Osmanlı devrinde askerlikle ilgili çeşitli tarihlerde hazırlanmış kanunların en sonuncusu olduğu kadar en derli toplusu da olan ve sistematik bir kanun hüviyetiyle taazzuv etmiş bulunan Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu hazırlanmış usul ve yöntemi noktai nazarından 1927 tarihli Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'na o derecede tesir etmiştir ki, adeta ikincisine birincisinin tadil edilmiş şeklidir demek fazla mübalaa teşkil etmez.

Hakikaten gerek hazırlanışı esnasında işlenen konular arasında takip edilen sıra, gerek ilgili konuları işleyiş ve anlatış tarzı, gerek muhataba karşı kullanılan dil ve üslup özellikleri bakımından, gerekse genel görünümü ve konu bütünlüğü yönleriyle Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nda mevzû edindiğimiz kanunun derin akisleri vardır. Öyle ki yöntem itibariyle aynı tertip ve sırayı takip eden 1927 kanunu da ilk bölümünü genel hükümlere ayırmış, birinci maddesiyle "Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek işbu kanun mücibince askerlik yapmağa mecburdur" hükmünü koyarak kendi kapsamını belirlemiştir. Askerlik çağı, askerlik devreleri hizmet süreleri yine bu bölümde açıklanmıştır.

Askerlik daireleri ilk ve son yoklamalar kısa hizmet ertesi seneye terk, askere yararıacakların askerlikten ihracı muvazafılık hizmeti için yükümlülerin celp ve sevki, bu hizmeti bitirmiş olan efradın terhis işlemleri, izinli ve ihtiyat durumdaki yükümlülerin çağrılması ve sevki, bunlardan tecil edilecekler muhtaç ve fakir asker ailelerine yardım, askerlik çağında bulunanların memleketleri dışına yapacakları yolculuklar firar ve izinsizlikler, cezalı askerlik, muvazafılık hizmeti azaltmak için yükümlülerin celp ve sevki, bu hizmeti bitirmiş olan efradın terhis işlemleri, izinli ve ihtiyat durumdaki yükümlülerin çağrılması ve sevki bunlardan tecil edilecekler muhtaç ve fakir asker ailelerine yardım, askerlik çağında bulunanların memleketleri dışına yapacakları yolculuklar, firar ve izinsizlikler cezalı askerlik, muvazafılık hizmetini azaltmak için bedel-i nakdî verilmesi... gibi konular başlıkları ve bir kısım hükümleri değişmekle beraber bir önceki konuda yer almış, açıklanmış konulardır.

Yeni kanunun farklılık arzeden-değiştirilmiş, kaldırılmış, ilave edilmiş kısımlarına biraz aşağıda muhteva bakımından ele alırken işaret edeceğiz. Dil ve üslup bakımından Mükellefiyet-i

Askeriye kanunu fevkalade sade ve arındırılmış bir anlatıma kavuşturulmuştu. Gerek çeşitli müessesese, kurum ve kuruluşların değişikliğe uğraması veya isimlerinin değiştirilmesi, gerekse öz-Türkçe anlatıma ağırlık verilmesi ve bu konuda gösterilen aşırı titizlik sayesinde 1927 kanunu'nun dil ve ifade tarzında daha saf daha basit bir anlatıma, halkın anlamakta güçlük çekmeyeceği bir Türkçeye ulaşılmıştır. Nitekim ilk kanunda azda olsa rastlanan Arapça ve Farsça kökenli tamlama ve terkipleri ikincisinde göremiyoruz. Evvelkindeki "Muayene-i ibtidaiye ve intihaiye" tabirleri ikincisinde "ilk ve son yoklama"; "hizmeti maksure" tabiri "kısa hizmet" şeklinde ifade edilmiştir. Ahzı asker şubesi askerlik şubesi adını almıştır. Diyebiliriz ki anlatım itibariyle 1927 Kanunu'na saf bir Cumhuriyet Türkçesi hakimdir.

Şunu da belirtelim ki 1927 kanunu genel hatlarıyla Mükellefiyeti Askeriye kanununa göre daha kısa fakat daha öz ve anlaşılır bir keyfiyet arz etmekte olup dolaylı anlatımlardan, fazla teferruatdan arındırılmıştır. Bunu sağlamak için Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'ndaki gereksiz tarzı uygulamalardan bu kanun'da tamamen sarfı nazar edilerek -aşağıda temas edileceği üzere daha pratik ve uygulanabilir bir hüviyet kazandırılmıştır.

2. Muhteva Bakımından

Mükellefiyeti Askeriye kanunu usul ve yöntem itibariyle olduğu kadar muhteva yönüyle de 1927 kanunu'nu etkilemiş bu kanuna temel kaynak vazifesi görmüştür. Askerlik işlemlerinin yürütüldüğü yegane müesseseler olan askerlik daireleri aynı örgüt düzeyiyle olduğu gibi 1927 Kanunu'nda yer almıştır. Yoklama yaşı değişmekle beraber ilk ve son yoklama işlemleri yine bu kanuna prosedür itibariyle aynen geçmiştir. Mesela mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nda askerlik yoklamalarının yapılmasıyla ilgili olarak kurulan Ahzı asker meclislerinin Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nda "askerlik meclisi" şeklinde sadece ismi değiştirilmiş, teşkilatı yetki ve selahiyetleriyle birlikte muhafaza edilmiştir. Yoklama işlemlerinin nasıl yapılacağı yükümlülerin nasıl kayıtlarının çıkarılıp nasıl çağrılacakları yoklama sırasında göz önünde bulundurulacak hususlar, tutulacak cetvel ve defterler, kur'a (numara) çekme işlemine ait hükümler de aşağı yukarı aynen geçmiştir.

Askerlik işlemleriyle yoklamaları ertesi seneye terk olunacaklar, askerliğe elverişli olmadıkları anlaşılıp askerlikten çıkarılacaklar, muvazzaflık (silah altı) hizmeti için yükümlülerin celp ve sevk işlemleriyle hizmetini tamamlayanların terhis muamelelerine ait hükümler her iki kanunda yine aynı mahiyettedir. Muvazzaflık hizmetini azaltmak üzere alınan "bedel-i nakdi" de yine miktarı ve bazı hükümleri değişmekle birlikte Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nda yer almıştır. Cezai hükümler ile işlenen bir kısım suçlar karşılığı alınan "cezayı nakdi"yi de mükellefiyeti Askeri Kanunu'ndan 1927 Kanunu'na aksetmiş kısımlar cümlesinden gösterebiliriz.

Konumuzu doğrudan ilgilendirmemekle beraber burada biraz da bu iki kanun arasındaki farklı kısımlar; diğer bir ifadeyle Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nda bir öncekine göre yapılan değişiklikler üzerinde duralım. Genel görünümüyle kanun imparatorluk devrindeki etnik ve dini farklılıklardan dolayı meydana gelen uygulama zorluklarını bertaraf ettiği gibi, hanedan mensuplarına tanınan ayrıcalıkları da kaldırmıştır. Kanun her şeyden önce "Türkiye Cumhuriyeti tebası olan her erkek işbu kanun mucibince askerlik yapmaya mecburdur" hükmüyle hiçbir ferdi istisna etmemek suretiyle eşitlik prensibine uygunluğunu hemen göstermektedir.

Askerlik çağı onsekiz yaş yerine yirmi yaşına girdiği yıl başlamakta ve tüm sınıflar için kırk altı yaşına girdiği yıl bitmek üzere en çok yirmi altı yıl olarak tesbit edilmektedir. Askerlik çağı yoklama devri, muvazzaflık ve ihtiyatlık devirleri olmak üzere üç devreye ayrılmıştır.

Görüldüğü üzere bu son kanunda muvazzaflık devri sadece "silah altı" hizmeti olarak kabul edilmiştir. Halbuki 1330 Kanunu'nda muvazzaflık hizmeti birisi mükellefin bilfiil askerlik yaptığı zamana ait "silah altı" müddeti veya "hizmet-i fiiliye-i askeriye" diye adlandırılan devre; diğeri de ihtiyat devresi olmak üzere iki devreye ayrılmaktaydı. Bu kanun sadece silah altı müddetini muvazzaflık devresi saymış, silah altı müddeti haricindeki devreyi tamamen ihtiyat devresi kabul etmiştir. Müstahfız dönemi ise tamamen kaldırılmıştır. Ancak muvazzaflık devresinde çeşitli sınıflar arasındaki hizmet eşitliği bu kanunla da sağlanamamıştır. Muvazzaflık devri piyade sınıfı için bir buçuk, diğer sınıflarla mızık sınıfı

için iki; jandarma sınıfı için ikibuçuk, bahriye sınıfı için ise üç sene olarak vaz olunmuştur⁽⁵⁾ (C).

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun altmış dokuzuncu maddesinde açıklanan "vergiyi askeri" ile yetmiş üçüncü maddede belirtilen "bir sene gönüllü hizmet" bu kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Bilindiği gibi kura numarası çektiği halde ihtiyaçtan fazla kalıp geçici olarak terhis edilenlerle özürleri sebebiyle fiilen askerlik yükümlülüklerini yerine getiremeyenlerden askeri vergi alınıyordu. Ondokuz yaşını bitirip yirmi yaşına girmiş yükümlülerden bazı şartları haiz bulunmakla beraber yirmi beş lira yatırmak veya bu değerde bir hayvanla beraber hizmete gireceğini tevsik etmek şartıyla isteyenler bir sene gönüllü askerlik hizmetine alınıyordu. Her iki uygulamaya da son verilmiştir.

Askerlik çağında bulunanların vilayetleri dışında dolaşabilmelerine ait hükümler aşağı yukarı aynı kalmıştır. Yalnız yeni kanuna göre yükümlüler için ayrıca askerlik cüzdanı tanzim edilmediğinden böyle bir cüzdanı yanlarında taşımaları ve seyrü sefer esnasında ilgililere gösterme gereği de kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Yardıma muhtaç asker aileleri hakkındaki hükümler de değişmiştir. Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nda yardıma muhtaç asker ailelerine fert başına otuz kuruştan az olmamak kaydıyla devletçe maaş tahsis edildiği halde yeni kanunda bu tahsisat kaldırılmış, bu durumdaki ailelere yardım mecburiyeti yükümlünün bulunduğu köy veya mahalle mensuplarından askere alınmayanlar üzerine yüklenmiştir.

Askerlik işlemleriyle askerlik meclisi kararlarına itiraz edenlerin şikayetlerini incelemek gayesiyle kurulan Teftiş Komisyonları yeni kanunla kaldırılmıştır. Cezai işlemlerde nakdi ceza, altın yerine Türk Lirası üzerinden hesaplanmıştır. Bedeli nakdi de altın yerine altıyüz lira olarak belirlenmiştir. Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nun son kısmındaki "mevadd-ı müteferrika", "mevaddı mevkute" "mevaddı intihaiye" başlıklı hükümler son kanunda ilgili bölümlerde zikredilerek ayrıyeten bölümler oluşturulmasına gerek kalmamıştır.

Bu suretle 1927 tarihli Askerlik Mükellefiyeti Kanunu hayli kısalmış bir şekilde yüz ondört madde halinde tanzim ve neşredilmiştir.

SONUÇ

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler gözden geçirildikten; kendisinden önce ve sonra çıkmış kanunlar tetkik edildikten sonra, Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun bu sahadaki kıymet ve önemi kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır.

Şurasını gözden uzak tutmamak lazımdır ki, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrası kanunlaştırma çalışmaları bir bütün olarak düşünülmüş ve bu doğrultuda tedvini cihetine gidilmiştir. Gülhane Hattı ile memlekette eski nizamın yerine yeni bir nizam kurulduğu, bu nizamı teyid ve sağlamlaştırmak için yeni kanunlar tanzimi lazım geldiği (1) sarahten ifade edilerek, bu sahadaki çalışmaların lüzumuna dikkat çekilmişti. Gülhane Hattı'nın ilanıyla başlayan muasır manadaki kanunlaştırma hareketi semerelerini vermeye, yapılmasına lüzum görülen kanunlar -bazen uzun aralıklarla da olsa- birbirini takip etmeye başlamıştır.

Daha 1256 (1840)'da hazırlanan Ceza Kanunu ile bunun yerine kaim olmak üzere 1267 (1851) tarihinde çıkarılan yeni bir ceza kanunu (Kanunu Cedit), bazı iptidailikleri ve eksiklikleriyle beraber, bu faaliyetin ilk ürünleridir (2). Bunların yanında Garp mevzuat ve fikriyatının tesirlerinden uzak, kökleri tamamen milli (şeri) hukuka dayalı, Tanzimat devrinin en orijinal kanunu olarak 1274 (1858) tarihli Arazi Kanunnamesi, bu alanda yeni bir merhale teşkil etmiştir (3). Memleket arazisinin nasıl bir tanzime tâbi kılındığını hükme bağlayan bu kanun, eskiden beri mevcut kanunlardan mühim bir kısmını tedvin ederek, bunlardan bir kısmını tadil ve bir kısmını da fesih ve ilga yoluyla ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlemiştir.

Bunlara son ilave edebileceğimiz kanun ise Tanzimat sonrası kanunlaştırma faaliyetinin en muazzam eseri olan Mecelle-i Ahkâmı Adliye'dir. Bir kısım eksiklikleriyle beraber, bir medeni kanun mesabesinde olan bu kanun, bir mu-

kaddime ile toplam on altı kitap ve 1851 maddeden mürekkeptir. Sistemadığı ve tasnifi bakımından o zamanki Garp kanunlarına nazaran geri ise de, kendisinden önceki Osmanlı mevzuatına göre hayli ileri ve orijinal bir bütünlük arzeden Mecelle'nin esas kaynağı yine İslam hukukudur. Tamamı 1286 (1870)-1293 (1877) yılları arasında yani yedi senede kanun haline getirilebilmiştir.

Tamamen eski tecrübelerle dayanılarak yapılan ve kendi fikriyatımızın ürünü olarak tedvin edilen bu kanunlar yanında, Garp'ten, bilhassa Fransa'dan da bazı kanunlar iktibas edilmiştir. Yalnız kanunlar olduğu gibi motamot tercüme edilmiş, tercüme sırasında bazı kısaltmalar yapılmak, şeri hukuka ters düşen kısımlar çıkarılmak suretiyle iktibas edilmiştir.

Muktebes kanunlar arasında özel hukuk sahasında tedvin edilmiş ilk büyük kanun 1266 (1850) tarihli Kanunname-i Ticaret olmuştur. Hükümlerinin ekserisi Fransız Ticaret Kanunu'ndan iktibas edilen bu kanuna 1276 (1860)'da "Ticaret Kanunname-i Hümayununa Zeyl" adı altında bir ilave yapılmıştır. İktibas edilmiş kanunlar meyanında, Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi (6 Rebiülevvel 1280/21 Ağustos 1863), Usul-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi (10 Rebiülahir 1278/15 Ekim 1861), Ceza Kanunname-i Hümayunu (28 Zilhicce 1274/9 Ağustos 1858), Usul-ü Muhakematı Hukukiye Kanunu (2 Recep 1297/22 Haziran 1880) ve Usul-ü Muhakematı Cezaiye Kanunu (5 Recep 1296/25 Haziran 1879)'nu sayabiliriz. Hatta bir ara Fransız Medeni Kanunu'nu da tercüme ederek, medeni münasebetleri tanzim eden büyük bir medeni kanun hazırlanması düşünülmüş ise de, o zamanın şartları içerisinde buna cesaret edilememiştir (4).

İşte çeşitli hukuk dallarına ait bu çalışmalar çerçevesinde ve ona paralel olarak, askerlik ve askerlik mükellefiyetiyle ilgili bir kanunlaştırma hareketi de -muayyen zamanlarda değişen ve gelişen bir seyir takibiyle- sürdürülmüştür. Askeri sahadaki bu faaliyetin amilleri arasında, diğer alanlardaki kanunlaştırma çabalarının tesiri yanında, değişen şartlar karşısında devletin yeni yeni askeri düzenlemelere gitmek mecburiyetinde kalması; yapılan her düzenlemenin yeni bir askerlik mevzuatına ihtiyaç göstermesi de vardır. Mesela

gerek 1869 Kanunnamesi'nin, gerekse 1886 Kanunu'nun hazırlanışındaki temel hedef askerlik mükellefiyetinin adil bir düzene kavuşturulması yanında, o sırada yapılan kuruluş ve teşkilat değişikliği dolayısıyla artan asker ihtiyacının karşılanmasına yöneliktir.

Askeri sahadaki kanunlaştırma faaliyetlerinde Batı mevzuatının tesirleri de yok değildir. Özellikle 1869 yılında yapılan düzenleme çalışmalarında, Prusya'nın 1860 tensikati esas alınmıştır. Yine bu sahada yapılacak yeni bir düzenleme için Aralık 1913'te Türkiye'ye çağrılan Liman von Sanders riyasetindeki Alman askeri heyetinin görüşüne başvurulacaktı. Bununla beraber ne 1869 Kanunnamesi, ne de Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, yukarıda bahsettiğimiz muktebes kanunlar cümlesinden olup, bilhassa bu son kanun tamamen milli düşüncenin mahsulü olarak taazzuv etmiştir.

Yüzyıla yakın süren bir devredeki çeşitli tecrübe ve uygulamaların neticesi olarak ortaya çıkan Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, kendisinden önceki mevzuatın eksiklik veya aksaklıklarını ortadan kaldıran askerlik işlemlerini bir bütün olarak bünyesinde toplayan sistematik ve orijinal bir kanun hüviyetini haizdir. Kanun, sadece bir askeri sınıfın veya teşkilatın askerlik işlerini tanzim eden dar kapsamlı kanunlar yerine, ilk defa tüm memleket halkının askerlik yükümlülüğünü bir bütün olarak ele alıp düzenleyen, maruf tabiriyle "efradını cami, ağyarını mani" bir hukuk metnidir.

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu, tam bir kanunlaştırma işinin başarılabilirdiği Cumhuriyet Devri askerlik mevzuatına tesirleri bakımından da ayrı bir önemi haizdir. Cumhuriyet Devrinin bu sahadaki ilk kanunu olan 1927 tarihli Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'na tesirlerine yukarıda bir bölüm halinde kısaca temas etmeye çalıştık.

Tarih; "maziyi yad için değil, istikbali temin için" varlığına ihtiyaç duyulan bir ilim olduğuna göre, artık tarihe intikal etmiş gibi görünen bu kanunun, bu gün de bazı meselelere ışık tutacağı kanatındeyiz. Özellikle bir taraftan coğrafi konumu ve komşularıyla ilişkileri bakımından askeri kuvvete her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyan, diğer

tarafından askeri harcamaların devletin genel bütçesine yüklediği külfeti azaltmak için muvazafalık hizmet sürelerini kısaltmak ve bedelli askerlik usulü getirmek gibi tedbirlere başvuran günümüz Türkiye'sinde, böyle bir başvuruya fevkalade ihtiyaç vardır. Zira, bu gün kamuoyunda lehte ve aleyhte bir sürü fikir ve münakaşaların cereyan ettiği kısa hizmet, bedelli askerlik vesair bazı uygulamalar, yıllarca önce tatabikata konulmuş olduğu gibi, bu konuda da uygulamalara ait hükümler bütün teferruatıyla yer almıştır.

GİRİŞ

- (1) Ahmed Resid; Hukuk-u Umumiye-i Düvel, c.II, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul, 1928, s.109-110.
- (2) Kanunname-i Âli Osman; Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul, 1331.
- (3) Kanunname-i Âli Osman; Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul, 1329.
- (4) Milli Tettebbular Mecmuası; Matbaa-i Amire, İstanbul, 1331, c.I, say: 1, s. 49-112, sayı: 2, s.305-348.
- (5) Hıfzı Veldet; "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.155-158.
- (6) Ali Aynî; Kavanin-i Âli Osman der Hülâsa-i Mezamini Defteri Divan, İstanbul, 1280. Bu risale 1979 yılında Prof. Tayyib Gökbiçgin'in kırk sayfalık açıklanmalı önsözünü birlikte, Enderun Yayınları arasında tekrar neşrolunmuştur.
- (7) Abdurrahman Paşa (Tevkii); Kanunname, Milli Tettebbular Mecmuası, c.I, İstanbul, 1331, s.497-544.
- (8) Milli Tettebbular Mecmuası; c.I, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1331, sayı: 2, s.325.
- (9) İ.Hakkı Uzunçarşılı; Kapıkulu Ocakları, c.I, TTK Basımevi, Ankara, 1943, s.7.
- (10) Pençik ve devrişme usulüyle uygulanışı hakkında Kavanin-i Yeniçeriyen'da da muayyen bilgiler verilmiştir.
- (11) Kavanin-i Yeniçeriyen; Bayezid Devlet Kütüphanesi, No. 1973. Velieddin Efendi tarafından kaleme alınmış olan 1075 (1650) tarihli bu kanunnamenin Em.Kur.Alb. Rıza Unan tarafından hazırlanmış, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Kütüphanesi'ndeki basılmamış Türkçe transkripsiyonundan faydalanılmıştır.
- (12) Kanunnamenin önsözünde "...bir piri dâna ocağın kanun ve kaidelerini alel-mütefassıl dedelerinizden gûş ettiğın vecih üzerine ve kendin bilüp gördüğün minval üzere, zillüllahi fil-arz (padışah) hazretlerine risale edüp beyana getir, takim nazar olundukta, kanun ve kaideleri ahz olunup, mucibi ile amel olunursa, bi inayetullah ü Tealâ

faydadan hali olmaya deyicek bu biçare dahi dokuz bab üzerene beyana getirdim" cümleleriyle kaleme alınış amacı izaha çalışılmıştır.

- (13) İlber Ortaylı; İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yayinevi, İstanbul, 1983, s.7.
- (14) Musa Çadırcı; "Ankara Sancağında Nizâm-ı Cedîd Ortasının Teşkili ve Nizâm-ı Cedîd Askeri Kanunnamesi", Belleten, c.XXXVI, sayı: 141, TTK Yayını, Ankara, 1970, s.1-13.
- (15) Musa Çadırcı; "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu", Tarih Araştırmaları Dergisi, 1970-1974, c.VII-XII, Ankara, 1975, s.68-73.
- (16) Mübahat S.Kütükoğlu; "Sultan II.Mahmud Devri Yedek Ordusu, Redif-i Asâkir-i Mansûre", Tarih Enstitüsü Dergisi, 1981-1982, sayı: 12, İstanbul, 1982, s.127-158.
- (17) Musa Çadırcı; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi, 1846 Tarihli Askerlik Kanunu", Askeri Tarih Bülteni, Şubat 1985, sayı: 13, Ankara, 1985, s.59-75.

I. BÖLÜM

- (1) Osman Turan; Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi, c.II, Turan Neşriyat ve Matbaacılık K.Ş., İstanbul, 1969, s.216-218.
- (2) Enver Ziya Karal; Osmanlı Tarihi, c.V, TTK Basımevi, Ankara, 1983, s.55-60.
- (3) Aynı eser; s.61-67.
Musa Çadırcı; "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)", Birinci Askeri Tarih Semineri-Bildiriler II, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Ankara, 1983, s.85.
- (4) Karal; s.94. Çadırcı; s.90.
- (5) Mustafa Akdağ; "Timar Sisteminin Bozuluşu", DTCPD, c.III, Ankara, 1945, s.419-429.
- (6) Ömer Lütfi Barkan; "Timar", İslam Ansiklopedisi, c.XII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974, s.324-325.

- (7) Karal; s.151-152.
- (8) Mübahat S. Kütükoğlu; "Sultan II.Mahmud Devri Yedek Ordusu, Redif-i Asâkir-i Mansure", s.128, 129.
- (9) Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c.III, ks.5 (1793-1908), Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Ankara, 1978, s.195-198.
- (10) Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi; c.V, s.197-198.
- (11) Karal; s.192-193.
- (12) Tacan; Aynı makale, s.132.
- (13) Ortaylı; Aynı eser, s.64.
- (14) Karal; s.179-180. Bu ibarenin fermandaki aslı: "... Asker maddesi dahi ber minval-i muharrer mevaddı mühimmeden olarak, eğerçi muhafaza-i vatan için asker vermek ahalinin farizai zimmeti ise de, şimdiye kadar câri olduğu veçhile, bir menleketin aded-i nüfusu mevcûdesine bakılmıyarak, kiminden rütbe-i tahammülünden ziyade ve kiminden noksan asker istenilmek hem nizamsızlığa ve hem ziraat ve ticaret mevaddi nâfiasının ihlalinini mucip olduğu misülli askerliği gelenlerin ile nihayetil ömr istihdamları dahi füturu ve kat-ı tahassülü müstelzim olmakta olmasıyla, her memleketten lüzumu taktirinde talep olunacak neferat-ı askeriye için bazı usûl ü hasene ve dört veyahut beş sene müddetle istihdam zımnında dahi bir tarihi münavebe vaz ve tesis olunması icabı haldendir."
- (15) Musa Çadırcı; "Osmanlı İmparatorluğunda Askeralmada Kur'a Ululüne Geçilmesi", Askeri Tarih Bülteni, Şubat 1985, sayı: 18, s.60.
- (16) Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c.III, ks.V, s.144-145.
- (17) Çadırcı; s.60.
- (18) Aynı Makale; s.62.
- (19) Burada, o zaman yeteri kadar basılıp dağıtılan Kanunname'nin 1262 tarihli nüshası kullanılmıştır.
- (20) Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c.V, s.146.
- (21) Bu konuda çıkan emr-i âlinin sureti 6 Teşrinievvel 1285 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinde neşredilmiştir.

- (22) Bu nizamname sureti için bakınız; Düstur u Askerî; Mekteb-i Funun u Harbiye-i Şahâne Matbaası, İstanbul, 12 Teşrin-i Sâni 1286 (1870), s.7-14.
- (23) "Saltanat-ı seniyyenin kuvve-i berriye-i umumiyesi üç kısma münkasım olup birincisi nizamiye, ikincisi redif ve üçüncüsü müstahfız kısımlarıdır." Aynı Nizamname, s.7.
- (24) Düstur u Askerî; s.16-53.
- (25) Kanunname'nin birinci maddesi : "Memalik-i Mahruse-i Şahânenin bilcümle ahali-i müslimesi şahsen hizmet-i mefruza-i askeriye ile mükelleftir." Düstur u Askerî, s.16.
- (26) Karal; Osmanlı Tarihi, c.VII, Ankara, 1956, s.187-188.
- (27) Düstur u Askerî; s.51.
- (28) Aynı eser; s.360-362.
- (29) Düstur; Birinci Tertip, c.V, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1937, s.656-695.
- (30) Aynı eser; s.694.
- (31) Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c.III, ks.V, s.153.
- (32) Düstur; s.660.
- (33) "Bedel-i Nakdi" ve "Bedel-i Askerî" hakkında genel bilgi için bakınız: İslam Ansiklopedisi, c.II, İstanbul, 1950, s.439-440.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c.III, ks.V, s.152-154.
- (34) Balkan Harbi (1912-1913); c.I, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1970, s.94.
- (35) Düstur; Tertib-i Sani, c.III, s.30.
- (36) Kanunun birinci maddesi: "Anasırı gayri Müslime-i Osmani-yeden alınmakta olan bedelat-ı askeriye 1325 senesinden itibaren ref ve ilga olunmuştur. Binaenaleyh gerek gayri Müslimlerden ve gerek Dersaadet ve Bilad-ı Selâse ve saire gibi elyevm müfusları tahrir olunan mahaller ahalisinden esna-ı sütte-i askeriye dahilinde bulunanların 1325 senesinden itibaren ve elyevm meriü'l icra olan kanuna tevfi-kan kuraları keşide olunacaktır" hükmünü getirmiştir (Düstur; Tertib-i Sâni, c.I, s.420).

- (37) Düstur; Tertib-i Sani, c.III, s.249.
- (38) Balkan Harbi (1912-1913); c.I, s.121.
- (39) J.Deny; "Redif", İslam Ansiklopedisi, c.IX, İstanbul, 1964, s.666-669.

(40) Müstahfız Kıtaatı Hakkında Talimat: Düstur; Tertib-i Sâni, c.IV, s.615. Dokuz bölüm ve 41 maddelik bu talimat 18 Ağustos 1338 (1912) tarihlidir. Talimatın dokuzuncu maddesinde Müstahfız taburlarının kimlerden tereküp edeceği şu şekilde belirtilmiştir :

- 18-20 yaşındaki gençlerin gönüllü kayd olunmak isteyenlerinden.
- 38-45 yaşındaki efrad-ı müstahfızdan.
- Hizmeti askeriyyeden muafiyet kazanmış olan eşhastan muşakkı seferiyeye mütehammil olanlarının gönüllü olarak dahil olmak isteyenlerinden.

Sadece savaş zamanında silah altına alınacak ve duruma göre alay veya tümenler halinde teşkilatlandırılacak olan bu birlikler kendi mıntıklarında hudut ve sahillerin, demiryollarının, askeri bölgelerin, menzil hatlarının, askeri ambar ve depoların, mahalli asayişin, mali ve sınai kuruluşların muhafazası ile müstahkem mevkilerin müdafası nda istihdam olunacaklardı (Mad.38).

(41) Aşiret Hafif Süvari Alayları Nizamnamesi; Düstur, Tertib-i Sâni, c.II, s.649-666.

4 Ağustos 1326 (1910) tarihli dokuz fasıl (bölüm) ve yetmiş bir maddelik bu nizamnamenin dokuz maddelik ikinci faslı asker alma işlemleriyle alakalıdır. Nizamnamenin onuncu maddesinde aşiret mensupları için askerlik müddeti şöyle belirtilmiştir: "Efrad-ı asair için hizmet-i muvazafa-i askeriye müddeti tamam yirmi yedi sene olup, mükellefiyeti askeriye her şahsın on sekiz yaşına duhulünü takip eden sene martının birinci gününden bed eder ve kırk beş yaşında hitam bulur. İsbu yirmi yedi senelik müddetin ilk üç senesi ibtidaiye ve onu müteakip on iki senesi nizamiye ve son on iki senesi rediftir. Efrad-ı ibtidaiye ile son on iki senelik efrad-ı redife vakti se-

ferde depo kıtaatını teşkil eyleyecekleri gibi, efrad-ı redife-i mezkureden mütesekkil redif süvari bölüklerinden dahi lüzumu kadarı hîni seferberide tahtı silaha alınır (Mad.10)."

Nizamname'ye göre her aşiret süvari alayı dairesi askerlik muameleleri açısından bir askerlik dairesi kabul edilecek (Mad.11), her aşiret müfettişliği nezdinde de redif tugay merkezinde olduğu gibi birer ahzı asker kalemi teşkil olunacaktır (Mad.14).

- (42) Balkan Harbi (1912-1913); c.I, s.122.
 (43) Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi; c.I, Gnkur.Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1970, s.179-180.

II. BÖLÜM

- (1) Düstur; Tertib-i Sani, c.VII, s.579.
 (2) Düstur; c.VIII, s.730.
 (3) Düstur; c.VII, s.579.
 (4) Aynı eser; s.579.
 (5) Düstur; c.IX, s.666.
 (6) "Sinni mukayyetlerine göre henüz vasıl-ı mükellefiyet olmadıkları halde, şahısları itibariyle hizmeti askeriye elverişli buldukları ahzı asker rüesası tarafından takdir olunup, kabiliyetleri de etibba muayenesiyle al-el-usul tebeyyün edecekler iş bu seferberlik hitamında terhis olunmak üzere celp ve sevk olunurlar." (Düstur; c.VIII, s.1353)
 (7) Düstur; c.VII, s.707.
 (8) Aynı eser; s.735.
 (9) Aynı eser; s.736.
 (10) Düstur; c.VIII, s.1334.
 (11) Düstur; c.IX, s.546.
 (12) Aynı eser; s.291.

III. BÖLÜM

- (1) Türk İstiklal Harbi; İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919 -

2 Kasım 1923) c.VII, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1975, s.281.

- (2) Düstur; Üçüncü tertip, c.VIII. s.866-893.
- (3) Bu Kanunun günümüze kadar yapılan değişiklikleri için bakınız : Dr. İsmet Polatcan (Hv.Öğ.Bnb.); Yedek Subay Kanunu İle Askerlik Kanunu ve Ekleri, Bayrak Yayıncılık-Matbaacılık Koll.Şti., İstanbul, 1985.
- (4) Kanun'un adı 30 Aralık 1935 tarih ve 2580 sayılı kanunla "Askerlik Kanunu" olarak değiştirilmiştir.
- (5) 27 Temmuz 1970 tarih ve 1315 sayılı kanunla 1111 sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun besinci maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Er ve erbaşlar için muvazzaflık hizmeti Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanlığı'nda yirmi aydır. Bu hizmet askerlik şubesinden sevk tarihinden başlar." (Düstur; Besinci Tertip, c.IX, ikinci kitap, s.2608.

SONUÇ

- (1) "... Bundan böyle Devlet-i Aliyye ve Memalik-i Mahrusenin hüsnü idaresi zımnında bazı kavanin-i cedide vaz-ü tesisi lazım ve mühim görünerek..." Enver Ziya Karal; Osmanlı Tarihi, c.V, s.255.
- (2) Hıfzı Veldet; "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", Tanzimat I, s.176-179.
- (3) Ömer Lütfi Barkan; "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1358) Tarihli Arazi Kanunnamesi", Tanzimat I, s.321-421.
- (4) Aynı makale; s.199-200.

BİBLİYOGRAFYA

Belgeler (Kanunlar)

- (1) Abdurrahman Paşa (tevkîî); Kanunname, Milli Tettebbu'lar Mecmuası, c.I, İstanbul, 1331
- (2) Asakir-i Nizamiye-i Şahanenin Ahzına Dair Kanunname-i Hümayun, Düstur, Birinci Tertip, c.V, Ankara, 1937
- (3) Askerlik Mükellefiyeti Kanunu; Düstur, Üçüncü Tertip, c.VIII, Ankara, 1946
- (4) Aşiret Hafif Süvari Alayları Nizamnamesi; Düstur, Tertib-i Sâni, c.II
- (5) Aynî Ali; Kavanin-i Âli Osman der Hulâsai Mezanini Defteri Divan, İstanbul, 1280 (Kanun, 1979 yılında Prof. Tayyib Gökbilgin'in açıklanmalı önsözüyle Enderun Yayınları arasında tekrar neşrolunmuştur)
- (6) Düstur; Tertib-i Sani, c.I, 1324-1325, İstanbul, Matbaai Osmaniye, 1329
Düstur; Tertib-i Sani, c.II, 1325-1326, İstanbul, Matbaai Osmaniye, 1330
Düstur; Tertib-i Sani, c.III, 1326- 1327, İstanbul, Matbaai Osmaniye, 1330
Düstur; Tertib-i Sani, c.IV, 1327-1328, İstanbul, Matbaai Osmaniye, 1331
Düstur; Tertib-i Sani, c.V, 1328-1329, İstanbul, Matbaai Osmaniye, 1332
Düstur; Tertib-i Sani, c.VI, 1329-1330, İstanbul, Matbaai Osmaniye, 1334
Düstur; Tertib-i Sani, c.VIII, 1330-1331, İstanbul, Matbaai Amire, 1336
Düstur; Tertib-i Sani, c.IX, 1332-1333, İstanbul, Evkaf Matbaası, 1923
- (7) Düstur u Askerî; Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şâhane Matbaası, 1286
- (8) Kanunlar; Milli Tettebbu'lar Mecmuası, İstanbul, 1333, c.I, sayı: 1-2
- (9) Kanunname-i Âli Osman; Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul, 1329

- (10) Kavanin-i Yeniçeriyân; ATASE Başkanlık Kütüphanesi'ndeki basılmamış Türkçe Transkripsiyon
- (11) Kur'a Kanunnamesi, 1262 (1846)
- (12) Takvimi Vekayi; 6 Teşrinievvel 1285, defa: 1151

Tetkik Eserler

- (13) Abdurrahman Şeref; Tarih Muhasebeleri, "Tanzimat-ı Hayriye: Tenkidi" Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1340
- (14) Ahmed Reşid; Hukuku Umumiye i Düvel, c.II, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1928
- (15) Ahmed Cevad; Tarih-i Askeri Osmanî, c.I, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1297
- (16) Balkan Harbi (1912-1913); c.I, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1970
- (17) Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi; c.I, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi Gnkur.Basımevi, Ankara, 1970
- (18) Gökbilgin, M.Tayyib; Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1957
- (19) Karal, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, c.V, TTK Basımevi, Ankara, 1933; c.VII, 1977
- (20) Ortaylı, İlber; İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yayınevi, İstanbul, 1983
- (21) Ömer Naili; Fenni Harp ve Tarihi Askeri, c.I, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1233
- (22) Turan, Osman; Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi c.II, Turan Nesriyat ve Matbaacılık K.Ş. İstanbul, 1949
- (23) Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c.III, ks.5 (1793-1908) Gnkur. Basımevi, Ankara, 1978
- (24) Türk İstiklal Harbi; İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), c.VII, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1975
- (25) Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c.I, TTK Basımevi, Ankara, 1961, c.II, 1964

- (26) Uzunçarşılı İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c.I, TTK Basımevi, Ankara, 1943
- (27) Üçok, Coşkun; Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972

Makaleler

- (28) Akdağ, Mustafa; "Timar Sisteminin Bozuluşu", DTCEFD, Ankara, 1945, c.III, sayı 4
- (29) Barkan, Ömer Lütfi; "Timar" İslam Ansiklopedisi, c.XII, İstanbul, 1974
- (30) Barkan, Ömer Lütfi; "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) tarihli Arazi Kanunnamesi" Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.
- (31) Çadırcı, Musa; "Osmanlı İmparatorluğunda Askeralmada Kur'a usulüne Geçilmesi" Askeri Tarih Bülteni, Gnkur. Basımevi, Ankara, Şubat, 1985, sayı: 18
- (32) Çadırcı Musa; Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792-1869) "Birinci Askeri Tarih Semineri-Bildiriler II," Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983
- (33) Çadırcı Musa; "Ankara Sancağında Nizam-ı Cedid Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askeri Kanunnamesi", Belleten, c.XXXVI, sayı:141, TTK Yayını, Ankara, 1970
- (34) Hıfzı Veldet; "Kanunlastırma Hareketleri ve Tanzimat" Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940
- (35) Kütükoğlu, Mübahat S.; "Sultan II.Mahmud Devri Yedek Ordusu, Redif-i Asâkir-i Mansure", Tarih Enstitüsü Dergisi, 1981-1982, sayı: 12, İstanbul, 1982
- (36) Onar, Sıddık Sami; "Bedel-i Askeri, Bedel-i Nakdi" İslâm Ansiklopedisi, c.II, İstanbul, 1950
- (37) Özden, Gani; "Osmanlı İmparatorluğu Silahlı Kuvvetlerinde Askeralma Sistemleri; Askeri Tarih Bülteni, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1986, sayı: 20
- (38) Pakalın, Mehmet Zeki; Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, "Müstahfız" Maddesi, MEB Basımevi, İstanbul, 1946
- (39) Tacan, Necati; "Tanzimat ve Ordu"; Tanzimat I.

E K L E R

Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu Muvakkati16 Cumadilahir 1332 - 29 Nisan 1330 (x)

Ahkâm-ı Umumiye

Madde :1 Osmanlı Tab'iyetini haiz her ferd-i zükur işbu kanun mucibince askerlikle mükelleftir. Sülale-i Âli Osman müstesnadır.

Madde :2 Mükellefiyet-i askeriye sicill-i nüfusta mukayyed bulunan tarih-i viladetle, sicill-i nüfusda mukayyed olmayanlar için Meclis-i İdarece tahakkuk edecek olan tarih-i tevellüd esas olmak üzere her ferdin onsekiz yaşını ikmal ettiği seneyi takip eden Mart ibtidasından başlar.

Ondokuz ve yirmi yaşlarında bulunan mükellefin ancak bir harp halinde silah altına alınabilir. (xx)

Madde : 3 Mükellefinin yirmi yaşını ikmal ettiği seneyi takip eden Mart ibtidasından itibaren tabi olacakları muamele-
lat-ı askeriye hizmet-i mefruz-ı askeriye tabir olunur.

(x) Bu kanunun Takvim-i Vekayi ile neşr ve ilanı : 18 Cumadil-
ahir 1332- 1 Mayıs 1330, Numara 1815-1840

(xx) Bu madde ilki 16 Nisan 1331 (Düstur; Tertib-i Sani, c.VII, s.579) ve ikincisi 7 Mayıs 1333 (Düstur; c.IX, s.666) tarihinde olmak üzere iki defa tadil edilmiştir. İkinci değişiklik şu şekildedir : "Mükellefiyet-i askeriye sicilli nüfusda mukayyed olanlar için tarih-i viladet ve sicilli nüfusda mukayyed olmayanlar için sicilli nüfus kanununa tevfiikan tahakkuk edecek tarih-i viladet esas olmak üzere her ferdin onsekiz yaşını ikmal ettiği seneyi takip eden Mart ibtidasından başlar ve kırkbeş yaşını ikmal ettiği seneyi takip eden seninin teşrinievvelinde nihayet bulur. Ancak bir harp halinde onyed, onsekiz ve ondokuz yaşlarını ikmal etmiş ve yirmi yaşını ikmal ettikleri halde silah altına alınmamış bulunanlar irade-i seniye istihsaliyle silah altına alınabilirler."

Hizmet-i Mefruza-i askeriye sunuf u askeriyeye tahsis olunacak mükellefinden piyade ve nakliye için yirmi senesi muvazzaf ve beş senesi müstahfız olmak üzere, yirmi beş sene ve sunuf u saire-i berriye ile musika ve jandarma için kâffesi hizmet-i muvazzafa olmak üzere yirmi sene ve Bahriye sınıfı için de on iki senesi muvazzaf ve beş senesi sunuf u berriyeden mu'dud ve müstahfız olmak üzere on yedi senedir; şu kadar ki, yirmi bir yaşına varmazdan evvel silah altına alınanların silah altında geçirecekleri zamana göre hizmet-i mefruzai askeriyelerinin sonundan Harbiye Nezareti'nce tenzib edilecek miktar tenzil edilir (x).

Madde: 4- Mükellefinin bilfiil hizmet-i askeriye ifa ettiği zamana silah altı müddeti yahud hizmet-i fiiliye-i askeriye müddeti denilir. Bu müddet mükellefinin kıtalarına iltihak ettikleri günden itibaren başlar.

Madde: 5- Silah altı müddeti piyade ve nakliye için iki ve sunuf u saire-i berriye ile musika ve jandarma için üç ve sunuf u bahriye için beş senedir. Hidemat-ı muvazzafanın bu müddetlerden fazla kalan kısmı müddet-i ihtiyatıyedir.

Madde: 6- Ahval-i fevkaladede silah altı müddeti Harbiye nazırının teklifi ve meclis-i vükelânın tensibiyle kıtaatin umumuna veya bir kısmına şamil olmak üzere ba irade-i seniyye temdid olunabilir.

Madde: 7- Her sene Mart ibtidasına kadar yirmi yaşını ikmal etmiş bulunan mükellefîn, Harbiye Nezareti'nce Teşrin-i evvel zarfında kıtaatta bulunmak üzere sene-i mezkure zarfında ordunun ihtiyacına göre tamamen veya kısmen silah altına avdet olunur.

(x) Üçüncü, dördüncü ve beşinci maddeler 16 Nisan 1331 tarihli değişiklikle tadil edilmiştir. Üçüncü maddede belirtilen askerlik süreleri şu şekli almıştır: "Mükellefinin yirmi yaşını ikmal ettiği seneyi takib eden mart ibtidasından itibaren tabi olacakları muamelat-ı askeriyeye hizmet-i mefruzai askeriye tabir olunur. Bu hizmet muvazzaf ve müstahfız olmak üzere iki kısımdır. Hizmet-i muvazzafa piyade ve nakliye sınıfları için kırk yaşını ikmal ettikleri seneyi takib eden senenin teşrin-i evveline ve sunuf u saire-i berriye ile musika ve jandarma ve sanayi sınıfları için otuz sekiz yaşını ikmal ettikleri seneyi takib eden senenin teşrin-i evveline kadar; hizmet-i müstahfaza dahi tevarih-i mezkureden itibaren kırk beş yaşını ikmal ettikleri seneyi takib eden senenin teşrin-i evveline kadar devam eder. Efradı ihtiyatıyeye de şamil olmak üzere Memaliki Harre'de sebk edecek hizmet müddetinin her senesi için hizmet-i muvazzafanın sonundan bir sene tenzil olunur." (Düstur, Tertib-i Sani, c.VII, s.579).

Hizmet-i Fiiliye-i askeriyelerini bilikmal terhis olunanlar ve bunların hemsinleri olup mezun addedilenler ile (kırk ikinci maddede) musarrah olduğu üzere hizmet-i maksurelerini ifa edenler veya bedel-i nakdi verenler sınıf-ı ihtiyata nakl olunurlar.

Madde : 8- Mazeret-i meşruasına mebni arkadaşlarıyla beraber kıtası başına gelemiyenler bir ay zarfında gelirlerse arkadaşlarıyla beraber gelmiş gibi addolunurlar. Bir aydan sonra gelenler geçirdikleri zamana kadar arkadaşlarından sonra terhis olunurlar.

Madde : 9- İhtiyat Süvari alayları efradı mükellefiyet-i askeriyelerini nizamname-i mahsusları mucebince ifa ederler.

Ahz-ı Asker Devairi

Madde :10- Memalik-i Osmaniye kolordu ahz-ı asker dairelerine kolordu ahzı asker daireleri fırka ahz-ı asker dairelerine ve fırka ahzı asker daireleri ahzı asker şubelerine mümkasımdır.

Ahziasker ve ihtiyat ve müstahfaz muamelatı işbu devair ve şubatda ifa olunur.

Mükellefi'nin Muayenesi

Madde : 11- Her sene Mart ibtidasında onsekiz yaşını ikmal etmiş olanlar muayene-i ibtidaiyeye ve yirmi yaşını ikmal etmiş olanlar muayene-i intihaiyeye tabidir.

Muayene-i İbtidaiye

Madde :12- Her sene Mart ibtidasında her mahallin meclis-i idaresi ahziasker şube reisinin iştirakıyla ondokuz yaşına dahil olanların esamisini nüfus memuru marifetiyle nüfus kaydından istinsah ve numunesine tevfikân her karye ve mahalleyle mahsus olmak üzere esamisini havi ayrı ayrı cedveller tanzim ederek o ay zarfında mezkur kurra ve mahallata gönderir. Bu cedveller ait oldukları mahalle ve karyelerde herkesin görebileceği vechile cami ve kilise ve havra kapularıyla mücemmi-i nâs olan mahallere ilsak olunur.

Madde :13- Meclis-i idarece her karye ve mahalle için ahziasker muayene cedvellerinin muayene-i ibtidaiyeye ait haneleri

nüfus ve mal kaydı esas olmak üzere numunesine tevfiikan inha edilecek ve sinin-i sabıka defterinde muayene ve muamelesi sene-i atiyeye terk edilmiş olan mükellefînin esami ve muamelatı da ayrıca matbu muayene cedvellerine aynen yazılarak işbu cedvele rabt edilecektir.

Meclis-i idare işbu vezaiifi ifa etmek üzere içlerinden bir encümen teşkil edebilir.

Madde :14- Her sene Mart ibtidasında onsekiz yaşını ikmal etmiş olanlar isimleri on üçüncü maddede muharrer cetvelde dahil olsun olmasın o senenin teşrin-i evveli nihayetine değin karye veya mahalle muhtarları refakatıyla meclis-i idareye müracaat ederek onikinci maddede muharrer cetvelde dahil olsun olmasın o senenin teşrin-i evveli nihayetine değin karye veya mahalle muhtarları refakatıyla meclisi idareye müracaat ederek on üçüncü maddede muharrer cetvele kaydlarını icra ettirecekler ve efrad-ı ailesinden kanunen muhtacı muavenet olanlar var ise esbab-ı mucibesıyla şifahen veya tahriren beyan edeceklerdir.

Mazeret-i meşrualarına mebni gelemeyen mükellefînin muamele-i kaydiyesi ebeveyni veya karye ve mahallesi muhtarları tarafından ifa olunacaktır.

Madde :15- Meclis-i idare muayene defterine kayd olunan her mükellefe ve mazeret-i meşrua halinde ebeveyn veya muhtarîne kaydı müteakib defter-i mahsusı imza veya tahtim ettirerek bila badel bir mükellefiyet-i askeriye cüzdanı i'ta etmeğe ve mükellefîn bu cüzdanları muhafaza ile muayene-i intihaiyede meclis-i aidine ibraz eylemeye mecburdur.

Madde : 16- Müklefiyeti askeriye cüzdanı devletçe tezkere-i Osmaniye talep olunan bilumum mahallerde talep olunabilir.

Madde: 17- On dördüncü maddede muharrer cedvellerin muayenei ibtidaiye kısmından birer suret çıkarılarak kaydı takip eden senenin Mart ayı zarfında karye ve mahalle muhtarlarına gönderilecek ve bu suret herkesin görebileceği mahallere derhal ilsak edilecektir. Her şahıs işbu suretlerde göreceği hata ve mektumatı kendine ait olsun olmasın o senenin ağustosu nihayetine kadar mensup olduğu meclisi idareye bizzat veya bilvasıta bildirmeye salahiyetdardır.

Bu hususta vuku'bulacak müracaat üzerine meclis tarafından tahkikat ve tashihat-ı lazıme icra ve ziri tasdik edilecektir.

Madde:18- Meclis-i idare madde-i sabıkada muharrer tashihatı ikmal ettikten sonra cedvellerin bir suret-i musaddakasını teşrin-i evvel nihayetine kadar ahzıasker şube reisine ve nüfus memuruna irsal ve itaya mecburdur.

Madde :19- On sekizinci maddede muharrer tashihat müddetinin hitamına kadar kaydını icra ettirmemiş olanların müracaatlarında (yüzikinci madde) mucibince lazım gelen ceza tayin olunmakla beraber meclis-i idaredeki cedvellere kayıtlar, icra ve cüzdanları ita olunacak ve (on sekizinci madde) mucibince suretler gönderilmiş ise ilave edilmek üzere ahzıasker şubeleriyle nüfus memurlarına malumat verilecektir.

Madde :20- Ahzı asker şube reisi mecalis-i idareden varid olan cedavil suretlerinin hane-i mahsusları usulüne tevfiikan imla edilip edilmediğini ve hak ve silinti bulunup bulunmadığını ve esbabı muhtelif dolayısıyla muameleleri ve on üçüncü madde mucibince sene-i sabıkadan devr olunanların yazılıp yazılmadığını tetkik eder ve nevakıs görürse mecalis-i idare ile bilmuhabere ikmal ettirir. İşbu vezafını şubat nihayetine kadar ifa ve ikmale mecburdurlar. Bilahare kayd olunanlar hakkında varid olacak malumatı dahi işbu suretlere peyderpey ilave eyler.

Muayene-i İntihaiye ve Numro Keşidesi

Madde :21- Her sene şehr-i mayısın birinci günü ahzıasker meclisleri tarafından on sekizinci ve yirminci maddelerde muharrer cedveller mucibince Mart ibtidasına kadar yirmi bir yaşına dahil olanların ve sene-i sabıkadan devr edilenlerin muayene-i intihaiyelerine ibtidar olunur.

Madde :22- Muayene-i intihaiyeye her tarafça birden ibtidar edilebilmek üzere Harbiye Nezareti ahzıasker ferman-ı âlilerini mart ibtidasında kolordulara gönderir ve kolordular fermanı âlileri vaktiyle mahallerine irsal ve ahzıasker meclisinde bulunacak etıbbâ-i askeriyeyi tayin eder ve ademi kifayesi halinde memurin-i mülkiye ile bilmuhabere sivil etıbbâ tayinini temin eyler.

Haziran nihayetinde muayene-i intihaiye ile numro keşidesi muamelatının her tarafça ikmal edilmiş olması lazımdır.

Madde :23- Ahzıasker meclisleri zirde muharrer zevatdan teşekkül eder : Mahallin en büyük mülkiye memuru;

Ahzı asker şube reisi;

Mal memuru ;

Müfti ve edyan-ı saire rüesayı ruhaniyesi;

Belediye ve meclis-i idare azay-ı müntehibesinden ikişer zat;

Bunlardan en büyük mülkiye memuru meclise riyaset ve ahzı asker şubesi reisi de muamelata nezaret eder.

Nüfus memuruyla şubeye memur zabitan izahat vermek ve sahib-i rey olmak ve iki tabib (biri sivil olabilir) efradı muayene etmek ve yalnız bu hususda sahib-i rey bulunmak üzere mecliste hazır bulunurlar. Bunlardan başka jandarmaya efrad tefriki için bir jandarma zabiti ve dairesinden bahriyeye efrad verilecek ahzıasker meclisinde dahi bir bahriye zabiti bulunur. Bunlar yalnız kendi sınıflarına tefrik olunacak efradın intihabında sahib-i rey olurlar.

İstanbul ve bilad-ı selâsede her iki şube için birer ahzı asker meclisi olacak ve bunlar Vali ile İstanbul vilayetinin mensub olduğu kolordu kumandanı beyninde bilmuhabere işbu zevatdan veya makamlarına kaim olacaklardan teşkil edilecektir.

Madde :24- Ahzı asker meclislerince ittihaz edilecek kararlar ekseriyet-i ara ile verilir. Tesavii ara vukuunda reisin bulunduğu taraf tercih olunur. Ekalliyetde kalanlar reylerini esbab-ı mucibesiyile muayene defterine derc veya rabt edilmek üzere tahriren dermeyan edebilirler.

Madde :25- Fermanı âlilerin vusulünü müteakib ahzıasker şube reisi mahallin en büyük mülkiye memuruyla bilmuhabere ahzıasker meclisinin yevmi muayyeninde teşkilini ve o senenin

dahil-i isnan olanlar ile sinîni sabıkadan kalanların tayin olunan eyyamda celblerini temin eder. Bu babda hükümetce her karye ve mahalle için birer pusula yazılıp muhtarlaraya gönderilir.

Madde :26- Davet edilen mükellefîn ile bunların askerliğinde alâkadar olup maluliyetleri hasebiyle muhtac-ı muavenet olduklarını iddia edenler meclisin huzurunda bizzat isbat-ı vücut etmeye mecburdurlar. İsbat-ı vücut edemeyecek derecede hasta veya ma'lûl oldukları karye veya mahallesi şehadetnamesiyle sabit olanlar ve kırkaltıncı maddenin üçüncü, dördüncü fıkralarında muharrer bulunanlar bizzat isbat-ı vücut etmek mükellefiyetinden müstesnadırlar. Hastalıkları veya maluliyetleri cihetiyle meclisde isbat-ı vücut edemiyenler ahzıasker muamelesinin hitamından sonra gönderilecek meclis etibbası tarafından muayene ettirilir ve hastalıklarına dair verilecek rapor üzerine ahzıasker şubesi reisi bu gibilerin ahvalini tahkik ederek iadei sıhhat idenlerin otuzbirinci madde mucibince numrolarını keşide ettirir.

Madde :27- Yevmi muayyende fermanı hümayunu alenen kıraat ile mantuku celili ifham ve duayı vacibül edayı padişahi ifa olunduktan sonra muamelei intihaiyeye ibtidar olunur.

Madde :28- Meclis evvel emirde muayene defterlerinin usulü vechile imla idülüp edilmediğini ve muayeneleri sene-i sabıkadan sene-i haliyeye terk ve talik olunanların cedavili mahsusasına dahil olup olmadığını ve (otuzikinci madde) mucibince tanzim olunacak ademi icabet defterinde mukayyed olanlar hakkında yapılan ta'kibatın derecesini tetkik eder.

Hangi karye veya mahalle efradının muayenesi icra edilecek ise ona ait cetveldeki esami alenen okunur. İsimleri okunanların mevcut olup olmadıkları tayin olunur ve birer birer görülür ve her birinin cüzdanları talep olunarak mukabele edilir. Her mükellefden ahval-i aile ve maliyesi bittekrar sual olunur. Cetveldeki muamelât ile tebayün görülürse bit-tahkik tashih edilir.

Madde : 29- Madde-i sabıkadaki muamelatın ifasından sonra mükellefînin kabiliyet-i bedeniye nizamnamesi ahkamına nazaran ve derece-i maluliyetleri hizmet-i askeriyeyi ifaya olan kabiliyetleri ve talimatı mahsusasına tevfikân sunufu

muhtelif-i askeriyeden hangisine alverişli oldukları, tayin olunmak üzere meclis huzurunda tabipler tarafından birer birer muayene edilir.

Muayene-i intihaiye neticesinde meclisce ittihaz edilecek kararlar muayene cetvelinin üç nüshasında da mükellefin künyesinde ve cüzdanlarındaki hane-i mahsusa kaydedilir. Tabipler dahi hastalığın nevini ve marizin derece-i kabiliyetini ve bunun kabiliyeti bedeniye nizamnamesinin hangi maddesine tevafık ettiğini bizzat cedvellere yazar ve zîrini imza ederler.

Madde :30- Mükellefin askerliğinde alakadar olub maluliyet iddiasında bulunanların muayene-i tıbbiyeleri meclisde bulunan etıbbıa tarafından icra ve yirmi dokuzuncu madde vechile cedvelleri bittahrir imza edilerek netice-i muayeneye göre meclis tarafından karar ittihaz olunur.

Madde : 31- Ticaret ve tahsil yahut aher bir sebeple kendi kazası haricinde bulunanlar mükellefiyeti askeriye cüzdanları ve müsafereten buldukları mahallin belediyesinden isbat-ı hüviyeti müşir alacakları varakalar ile buldukları kazanın ahzıasker meclisinde isbatı vücud ederek muayene-i tıbbiyelerini orada icra ettirirler.

Bu gibilerin netice-i muayeneleri hakkındaki malumat ile aileleri hakkında dermeyan edecekleri müddeiyat kayıtlarına işaret ve muamele-i mukteziye ifa olunmak üzere numro keşidesi muamelesinden evvel meclis reisi tarafından mükellefin mensub bulunduğu kaza ahzıasker meclisine bildirilir. Malumat-ı mezkure mahallerinin numro keşidesinden sonra vürud eder ise ahzıasker şube reisinin iştirakiyle meclis-i idare huzurunda merkumunun silahlı veya silahsız hizmet etmek üzere tahsis olunacakları kısım için o sene mensub oldukları kazada numro keşide iden efrad ile kendi adedleri mecmu'unca ayrı ayrı numroyu havi masuralar hazırlanarak bunların dahi numroları otuz sekizinci madde mucibince keşide edilir. Çekilen numrolar evvelce çekilmiş ise cedveldeki isimleri hizasında mükerrer işaretiyle o numro vaz' olunur.

Madde :32- Yirmi altıncı ve otuzbirinci maddeler mucibince isbat-ı vücud etmeyen ve mazeretini bildirmeyen mükellefin ele geçtiklerinde işbu kanunun yüz altıncı ve yüz dokuzuncu maddeleri ahkâmı tatbik edilmek üzere künyeleri hizasına şerh

verilir ve numune vechile tutulacak adem-i icabet defterine meşruhatıyla beraber kaydedilir ve işbu defterin bir sureti takib ve derdestleri zımında hükümet-i mahalliyeye tevdi olunur. İşbu adem-i icabet defterlerini ahzı asker meclisi ve heyeti teftişiyeye her sene yirmi sekizinci madde ile elli yedinci maddenin altıncı fıkrası mucibince tetkik ve icabını ifa ederler.

Madde :33- Muayenei intihaiye esnasında nüfus ve muayene cedvelleri arasında mübayanet görülürse ahzi asker meclisince bittahkik tashih ve kenarına esbabı mucibesi tahrir ve tasdik olunur.

Madde :34- Muamele ve muayeneleri icra edilen efrad bervechi ati dört kısma taksim olunur.

1- Silahlı olarak hizmet-i askeriyeye kabiliyetli olanlar

2- Silahsız olarak hizmet-i askeriyeye kabiliyetli olanlar

3- Sene-i atiyeye terk olunanlar

4- Bedenen hizmet-i askeriyeyi ifa edemeyecek olanlar

Hizmet-i askeriyeyi silahlı olarak ifa edeceklerin isimleri hizasına kalın kalemle (s) (a) ve silahsız olarak hizmet-i askeriyeyi ifa edeceklerin isimleri hizasına (a) işareti vaz' olunur.

Madde :35- isminin hizasına (s) (a) işareti vaz olunan efradın adedine göre meclis muvacehesinde suret-i mahsusada dört köşeli kağıtlar kesilerek bir numrodan bed ile herbirine sırasıyla numrolar yazılır. Bادهu işbu kağıtlar meclisin ve herkesin gözü önünde bükülerek mahsus masuralar derununa idhal ve masuralarda bir torbaya vazolunarak torba reis-i meclise tevdi ve teslim olunur.

Madde :36- Münasib ve muhtasar bir dua iradını müteakib ahziasker meclis reisi yedindeki torbayı ağzından tutup içindeki masuralar iyice karışacak vechile salladıktan sonra ahziasker meclis nazırı tarafından muayene cedvelindeki karye sırasıyla isimleri kıraat olunan her nefere işbu torbadan bir masura çektirir.

Madde :37- İsmi okunan her nefer meydana çıkıp parmakları açık ve kolu sığanmış olduğu halde sağ elini masura torbasına

idhal ederek çıkardığı bir masurayı azayı meclisden birine verir. Mumaiyleh dahi masuradan kağıdı çıkarır ve yazılı numroyu alenen kıraat eder ve işbu numro mükellefin ismi hizasındaki hane-i mahsusaya kayd ve işaret olunur.

Silahla ifayı hizmet edecek efradın numroları berveçhi bala keşide olunduktan sonra silahsız ifayı hizmet edecek efrad için dahi otuz beşinci madde vechile ve başka renk mürekkeble yeniden ve birden itibaren adetlerine göre numro yazılarak ber minval-i muharrer bunların da numroları keşide ve isimleri hizasına kayd ve işaret olunur.

Fasl-ı mahsusunda zikr olunan esbab-ı kanuniyyeye binaen bilakur'a asker edilen efrad numro keşide etmek hakkından mahrumdur.

Her iki kısım efradın numrolarını havi masuraların hitamıyla numro keşidesi muamelesi de hitam bulmuş olur.

Madde :38- Muayene-i intihaiyeleri icra olunduğu halde numro keşidesinde meclisde isbat-ı vücut edemiyenlerin numrolarını ebeveyni veya taallukatından biri veyahud karye ve mahallesi muhtarı keşide eder.

Madde :39- Muayene-i intihaiye numro keşidesi muamelesi bu suretle hitam bulduktan sonra muayene cedvelinin üç nüshası zîrine ol kazada muayene ve numro keşidesi muamelelerinin işbu kanun mucibince icra olunduğunu tasdik zımında numunesi vechile bir şerh yazılarak ve ahzı asker meclisini teşkil eden reis ve nazır ve azalar tarafından imza edilerek biri ahzı asker meclis reisine diğeri nazırına ve üçüncüsü nüfus memurlarına teslim olunur.

Madde :40- Ahzı asker şube reisi madde-i sabıka mucibince kendisine tevdi edilecek cedvellerden numunesi mucibince bir istatistik tertibiyle temmuz evasıtına kadar fırkasına göndermeğe mecburdur. Fırka kumandanları bu istatistikleri tevhid ile temmuz gayesine kadar kolordulara ve kolordular kumandanları eylülde evvel vasıl olmak üzere Harbiye Nezaretine gönderecektir.

Efradın sureti tahsis ve tertibinde cedveller esas teşkil edecektir.

Hizmet-i Askeriyeyi Silahlı Veya Silahsız
İfa Edecek Olanlar

Madde :41- Hizmet-i askeriyeyi silahlı veya silahsız ifa edecek olanlar hizmet-i fiiliyei askeriyeyi müddeti tâmme veya maksure veya bedeli nakdi vermek sureti ile ifa veyahud bu müddeti me'zunen imrar ederler.

Müddet-i maksure ile hizmet edecek olanlar Yemen ve Asir ve Hicaz ve Bahriye ve Jandarma mürettebatına verilmez ve bedel-i nakdi verenler de faslı mahsus mucibince muameleye tâbi olurlar.

Hizmet-i Maksure

Madde :42- Müddeti maksure ile hizmet bir senedir.

Muayene-i intihaiye esnasında bervechi ati şeraiti haiz buldukları tebeyyün eden efrad bu müsaadeden istifade ederler :

1- Maarif nezaretince musaddak bilcümle mekatibede muallimliği meslek ittihaz etmiş olan daimi muallimler (yedlerinde darülmuallinin şahadetnamesi veya maarif nezareti ve maarif idareleri tarafından musaddak ehliyetname bulunmak şarttır.)

2- Hükümeti darülfünunu ve medresetülguzat ve medresetülvaizin ve kadastro mektebi ve resmi darülmualliminler ve maliye mektebi ve diğer mekatibi âliyei resmiye ile programları ve muallimlerinin şahadetnamesi maarif nezaretince musaddak ve imtihanları maarif idaresinden memur heyeti mümeyyize tarafından icra olunan gayri resmi mekatibi âliye müdavimîn veya müezzinîni ve keza hükümet metabi-i sultanîyesi ve yedi senelik idadiyesiyle bu derecede bulunan mekatib-i resmiye-i saire ve programları ve muallimlerinin şahadetnamesi Maarif Nezaretince musaddak ve imtihanları maarif idaresinden memur bir heyet-i mümeyyize tarafından icra olunan mekatibi sultanîye ve yedi senelik idadiye derecesindeki mekatibi gayri resmiye mezunları ile son iki sene müdavimleri;

3- Programları ve tedrisatı maarif nezaretinin tahtı teftiş ve tasdikinde olan ve derecatı ilmiyesi mekatibi sultanîye veya yedi senelik idadiye tedrisatına muadil bulunan mekatibi ecnebiyeden şahadetname ile neşet idüp şahadetnamelerini Maarif Nezaretine veya vilayet ve elviye-i müstakille maarif müdürlerine tasdik ettirenler ile derecat-ı ilmiyesi mekatibi

âliye tedrisatına muadil bulunan bu gibi mekatibi ecnebiye müdavimin ve mezunîni;

4- Mekatib-i âliye derecesinde olduğu Maarif Nezaretince musaddak memalik-i ecnebiye darülfünunları ve diğer mekatib-i âliyesi müdavimîn veya ba şahadetname mezunîni ile mekatib-i sultaniye veya yedi senelik idadiye derecesinde olduğu keza mesaddak memaliki ecnebiye idadiye mekteblerinden ba şahadetname neşet edenler;

5- Mekatib-i harbiye ve bahriye talebesinden iken ihrac olunanlar

6- Talebei ulumdan club dördüncü sene imtihanında isbatı ehliyet edenler ile ruhban ve haham mekteblerinden neş'et edenler.

Bervechi bala hizmeti maksureye tabi bulunan efrad nevi tahsillerine ve kabiliyeti bedeniyelerine nazaran berri ve bahri sunufu muhtelifi askeriyeye tefrik olunurlar. Bunlardan ifayı hizmet edenler yedinci ve yetmiş yedinci maddeler mucebince hem sinleriyle birlikte sunufu ihtiyata nakledilmek ve silah altı müddetinde seferberlik ve manevra olmadıkça tekrar celb edilmemek üzere terhis edilirler. İçlerinden zabıtlığe mahsus şerait ve evsafı haiz bulunanlar ihtiyat zabiti kanunnamesi ahkâmına tabi tutularak bilahare silki mezkure idhal olunurlar. (x)

Madde :43- Tıb fakülteleri asker ve sivil talebesi yirmi yaşını ikmal ettiği seneyi takib eden senede hemsinleri efradı saire ile birlikte silah altına celb ve kıtaatda altı ay istihdam edilerek mekteblerine iade olunacaklar ve sivil talebe ikmali tahsilini müteakib ayrıca altı ayda mevaki askeriyeye hastahanelerinde istihdam edileceklerdir. Eczacılar ile dişçiler haklarında dahi bu yolda muamele olunacaktır.

(x) 14 Mayıs 1331 tarihinde yapılan bir ilaveyle (Düstur, c.VII, s.607-608) hizmet-i maksureden faydalanabileceklere şunlarda eklenmiştir. "Muayene-i intihaiye esnasında mekatib-i sultaniyenin onuncu sınıfında bulunanlar;

Üçyüz on tevellidli efraddan muayene-i intihaiye gördükten sonra, fakat hizmet-i askeriyeye celb ve sevklerinden evvel işbu maddede muharrer evsafı ihraz edenler de hizmeti maksura hakkına nail olacaklardır."

Efrad-ı Me'zune

Madde :44- Numroları keşide olunan her iki kısım efraddan devletçe matlub olan mikdarı numro sırasıyla alındıktan sonra fazla kalanlar lüzum görüldükte silah altına alınmak üzere muvakkaten mezun bırakılırlar. İşbu mezunlar piyade sınıfından ma'duddur.

Madde :45- Efrad-ı mezune müddeti mezuniyetleri esnasında indellüzum silah altına celb ve talim olunurlar ve silah altında buldukları müddetçe tahsili lazım gelen tekasüt istifa olunmaz.

Muamele ve Muayeneleri Senei Atiyeye Terk
Olunan Efrad

Madde :46- Muamele ve muayeneleri sene-i atiyeye terk olunan efrad bervechi atidir :

- 1- Vücutlarının derecei kifayede neşvü nüma bulmamış olduğu yirmi dokuzuncu madde mucibince tıbben tebeyyün edenler;
- 2- Müruru zamanla zail olacak illet ve hastalığa mübtela oldukları keza tebeyyün edenler;
- 3- Habs ve muvakkat nefy ve muvakkat kalebendlik ve beş seneye kadar kürek cezasıyla mahkum olub ikmal-i müddeti cezaiye etmemiş olanlar;
- 4- Leyli mekatibi askeriye şakirdanı

Muamele ve muayeneleri sene-i atiyeye terk edileceği fıkratı sabıkada muharrer olanlardan birinci ve ikinci fıkralarda muharrer olanlar dört sene, üçüncü fıkrada muharrer olanlar tahliyelerine kadar ve dördüncü fıkrada muharrer olanlar tahsil müddetince muamele ve muayeneye tabidirler.

Birinci ve ikinci fıkralarda muharrer olanlardan son muayenede maluliyeti devam edenler son muayenelerinden itibaren ve üçüncü fıkrada muharrer olanlardan otuz beş yaşını ikmal ettikleri halde nefy veya kalebendlik cezasını ikmal etmemiş olanlar tahliyelerini takib eden seneden itibaren vergiyi askeri ahkamına tabi tutulurlar.

Madde :47- Hizmet-i maksureye tabi olan efraddan memur olduğu halde silah altına alınanlar mezun addolunurlar ve maaşlarının vekillerine verilecek mikdardan maadası ailelerine ve olmadığı halde kendilerine i'ta olunur. (x)

(x) Bu madde 18 Mayıs 1331 (A15) tarihli kanunla tadil edilmiştir (Düstur; Tertibisani, c.VII. s.612)

Hizmeti Askeriyeyi Fiilen İfa Edemiyecek Veya
Ettirilemiyecek Olanlar

Madde :48- Bervechi ati efrad silki askeriden ihraç olunur :

1- Hizmeti askeriyeyi bedenen ifaya mani illetlerden herhangi biriyle malül oldukları ahzıasker meclisince bilmuayene tebeyyün ederek kabiliyeti bedeniye nizamnamesi ahkâmı icabınca silki askeriden ihracı icab edip elli yedinci maddede muharrer teftiş komisyonlarınca tasdik edilenler;

2- Müebbed nefy ve müebbed kalebendlik ve beş seneden fazla kürek cezalarıyla mahkum olanlar. (xx)

Muhtacı Muavenet Asker Aileleri Hakkında
Ahkâm

Madde :49- Muinsizlik dolayısıyla mükellefiyet-i askeriyyeden muafiyet usulu mülgadır. İnfak ve iaşeleri silah altına alınacak mükellefine münhasır olubta muhtacı muavenet olan ebeveyn ve akrabası mükellefinin davete icabetiyle ahzıasker şubesi merkezinde isbatı vücut eylediği tarihten terhis emri verildiği ayın nihayetine kadar güzareden müddetce tarafı hükümetden şehri nüfus başına otuz guruşdan dun olmamak üzere verilecek maaşla iāse edilir.

Kırkbeş günden fazla müddetle silah altına alınan efradı mezune ve ihtiyatiye ve müstahfaza hakkında aynı vechile muamele olunur. Maaşat-ı mezkurenin tahsis ve ahzine ait muamelat ve evrak her nevi harç ve resimden muaf olacak ve muhtarlar tarafından bu babda ita olunacak ilmuhaberler için ücret aranılmıyacaktır.

Madde :50- Mükellefinin muhtacı muavenet club olmadıkları taharriedilecek akrabasıyla bunlara muin olabilecek akraba cedveliatide irae edilmiştir :

(x) 18 Mayıs 1331 tarihli kararlar aşağıdaki şekilde tadil edilmiştir: "Henüz silah altına davet edilmemiş olan hizmeti askeriyeyi bedenen ifaya mani illetlerden biriyle melül oldukları ahzıasker meclislerince bil muayene tebeyyün ederek elli yedinci maddede muharrer heyeti teftişine komisyonlarınca ve silah altına davet olunmuş veya müstahkem bulunmuş efraddan kezalik hizmeti askeriyeyi bedenen ita edemiyecekleri laakal iki askeri tabip muayenesiyle bittebeyyün kolordu sertabiplerince tasdik edilenler kabiliyeti bedeniye nizamnamesi icabınca ihraç olunurlar." (Düstur; c.VII, s.613)

Bunların aledderecat muin olabilecek akrabası		Mükellifinin muhtac-ı muavenet olub olmadıkları taharri edilecek olan akrabası
1	Oğul	Mükellefin ma'lül veya bedenen gayri muktedir pederi ve dul validesi
2	Peder	Mükellefinin zevce-i menkuha veya muteddesi
3	Oğlunun oğlu ve Ced	Mükellefin ma'lül veya bedenen gayri muktedir ceddi ve dul ceddeleri
4	Kızın oğlu	Mükellefin bakir veya seyyib hemşiresi ve malül veya bedenen gayri muktedir veyahud on altı yaşından dun biraderleri
5	Erkek Karındaş	Mükellefin bakir veya seyyib kız yeğenleriyle on-altı yaşından dun erkek yeğenleri
6	Erkek Karındaşın oğlu	Mükellefin zatüz zenc olmayan kızlarıyla on altı yaşından dun oğulları
7	Amca	
8	dayı	

İşbu eşhasdan Peder kazası ve evlad ve birader ve ced ve kain birader karye ve mahalleleri dahilinde diğerleri hanesi dahilinde bulunmağla muin sayılır. (x).

Madde :51- İşbu muinlerin sinleri onsekizden dun olmamak ve ahvali bedeniye veyahud maliyeleri müsaid bulunmak şarttır.

Leyli mekteb talebesi ve mevkufin ve silah altında ve hayat ve mematı meçhul olanlar muin addedilmez.

Madde: 52- Cedveli sabıkda muharrer eşhasdan muhtacı muavenet addedilebilmeleri için :

Evvela mezkur cedvelde muin olarak irae olunan akrabanın bulunmaması;

Saniyen kazaları dahilindeki rayic-i mahalliye göre nafakalarına kafi miktarda varidat-ı seneviyeye malik olmamaları;

Salisen Ziraat ve ticaret ve sanaat gibi bir işle meşgul bulunamamaları şartdır.

Her ne suretle ve nereden olursa olsun istifa olunan maaş ve tahsisat dahi varidatdan ma'duddur.

Silah altına alınan mükellefin servet ve varidatı muhtacı muavenet olan akrabasının servet ve varidatı gibi addolunur.

Ahız asker meclisleri muayene cedvellerine ve icabında yapacakları tahkikat netayicine göre bu gibilerin muhtacı muavenet olub olmadıklarına tayin eder. Muhtacı muavenet oldukları tebeyyün edenlerden yakın ve uzak akrabaları ve tesahub edecek kimseleri olmayan yetim ve sağır ve mecnun ve menzûl ve ma'tuh ve esir firaş ve iki gözü alil ve kötürüm olmak gibi bir suretle başkasının muaveneti fiiliyesine muhtaç bulunanlar maaşı muhassaslarıyla ve mahalli hükümetleri vasıtasıyla belediye veya heyeti ihtiyariye himayesine tevdi olunacaklardır.

Emlak ve arazi sahibi olubda idare ve nezaret edecek yakın ve uzak akrabası olmayan mükellefinin müracaatlarında hükümeti mülkiye bunların nezaretini ve idare ve muhafazasını temin eyleyecektir.

Madde :53- Muhtacı muavenet olmak üzere kanunen kabul olunacak kimselerin muayenei intihaiyeden evvel emri infakları mükellefin tarafından ifa edilmekte bulunması meşruttur.

(x) Bu maddede zikredilen çizelge 6 Temmuz 1331 tarihli bir kanunla tadil edilerek muin olabilecekler arasına muser (zengin) valide de dahil edilmiştir (Düstur; c.VII, s.673).

Bir âdem kendi ailesinden başka ancak bir şahsa muin sayılabilir. Birden ziyade eşhasın muini olması lazım gelenler hangisini arzu ederlerse o şahsın muini addedilüb diğerlerinin muhtacı muavenet olub olmadıkları taharri olunur.

Madde : 54- Meclisin muhtacı muavenet gördüğü efradın esamisi muayene cedavilinden ihraç ve zîri meclis tarafından tasdik edildikten sonra kırkdokuzuncu madde mucibince muamele edilmek üzere mal memuriyetine tevdi olunur.

Ahzaşker meclisinin içtima halinde bulunmadığı zamanlar hususatı mezkure mahallin meclis-i idaresince icra olunur.

† Madde :55- Efrad-ı aileye tahsis olunacak maaş bila ifate-i vakt mahalle veya kuryelerinde heyeti ihtiyariye huzurunda ve heyeti mezkurece musaddak makbuz mukabilinde kendilerine teslim olunmak üzere maliye tahsildarları ma'rifetiyle gönderilecektir.

Teftiş Komisyonu Vezaifi

Madde: 56- Ahzı asker muamelatının ve ahzı asker meclislerinin mukarreratına itiraz edenlerin şikâyetini tetkik etmek için her fırka dairesinde bir teftiş komisyonu bulunur. Bu komisyon bervechi ati zevatdan teşekkül eder :

- 1- Fırka ahzı asker kalemi reisi;
- 2- Fırka kumandanı tarafından ümeradan olmak üzere tayin olunacak bir zat;
- 3- Valiler ve elviye-i müstakilede mutasarrıflar tarafından tayin edilecek bir zat.
- 4- İki askerî tabib.

Bunlar yalnız muayene-i tıbbıyeye aid hususatda sahibi reydirler.

Bu komisyonun riyaseti içlerinden en büyük rütbeli asker ve kitabeti fırka kumandanı tarafından sahibi rey olmamak üzere intihab edilecek bir zabıt tarafından ifa edilir.

Teftiş komisyonları fırkaları dahilindeki kaza merkezlerinde numro keşidesi muamelesinin hitamından itibaren Eylülün onbeşine kadar ikmali vazife etmiş bulunacaktır. Binaenaleyh her fırka dairesinde teftişe hangi tarihte ve nereden başlanılacağı fırka kumandanı ve vali ve livai müstakille de mutasarrıflarca bilmuhabere kararlaştırılarak icab edenlere tebliğ olunur.

Heyeti teftiſiye reisi heyetin vürudundan onbeſ gün mukaddem hangi gün nerelerde bulunacağını memurîni mahalliye marifetiyle ahaliye ilan eder.

Madde :57- Teftiſ heyetleri reisi ahzı asker ſuabatı nezdindeki ve vali veya mutasarrıflar tarafından tayin edilen zevat dahi ahzı asker mecalisi reisleri nezdindeki muayenei intihaiye cedvellerini alarak bervechi ati icrayı muamele eder ve heyetlerce ekseriyeti ara ile ittihazı karar olunur :

1- Ahzı asker meclisi a'zasından bazısı tarafından usulü dairesinde tahriren dermeyan edilmiſ i'tirazatı tedkik;

2- Ahzı asker meclislerinin hizmeti askeriye gayri muktedir olduklarına dair karar verdikleri efradı behemahal yegan yegan muayenei tibbiyeden imrar ve gayri muktedir olduklarına kanaat hasıl olanların keyfiyeti maluliyetlerini yedle-
rindeki cüzdanlara iſaretle zîrini tasdik;

3- Muinlerden iddiayı maluliyet edenlerin muayenei tibbiyeden inrarı;

4- Muhtacı muavenet olmadıkları ahzı asker meclisince tekarrür edenlerin tekrar vuku bulacak iddialarını tedkik;

Heyeti teftiſiye huzuruna gelemiyecek derecede malül, hasta olduklarını ihbar edenler heyeti teftiſiyede dahil bulunan etıbbâ tarafından mahallerinde muayene edilecektir.

5- Muamelatı askeriye dair kâffeı ſikâyât ve müddeiyâtı tahkik;

6- Sinîni sabıka ahzı asker mecalisinde isbatı vücut etmeleri veyahud isbatı vücut etmedikleri halde arkadaşlarının celb ve sevkleri sırasında dehalet eyliyememeleri ve esnayı sevkde firar etmeleri hasebiyle derdestleri zımnında esamisi hükümeti mahalliye tevdi olunan efrad hakkındaki takibat ve icraatın derecesini tedkik;

7- Mazereti meſrua sebebiyle o sene ahzı asker meclisinde isbatı vücut edemediklerini ve mazeretlerini müsebbit ſehadetname göndermedikleri de bazı mevani'den neſ'et eylediğini iddia edeceklerin iddialarını tedkik ve iſbu iddiaları hakkın-
da kanaat hasıl olanlardan senei atiyeye terki lüzum gelenleri tefrik ve numro keſide edilmek icab edenlerin otuzbirinci maddenin fıkrâi ahiresindeki sarahat dairesinde numrolarını keſide eylemek.

Madde : 58- Hizmeti askeriyeeye gayrı muktedir olduklarına ahzı asker meclislerince karar verilenlerden teftiş müdetince heyeti teftişiye huzurunda isbatı vücud etmemekle beraber mazeretlerini beyan eylemeyenler hükümeti mülkiye marifetiyle celb edilerek muayene-i tıbbiyeleri icra olunmak üzere en yakın alay merkezlerine i'zam edilirler.

Madde :59- Tedkikat-ı teftişiye netayici muayene cedvellerinin hane-i mahsuslarına kayd edilir ve her ahz-ı asker şubesi dairesi teftişatının hitamını müteakib müşhateyn olarak tanzim olunacak mazbata heyeti teftişiye tarafından imza edildikten sonra bir nüshası fırka kumandanına diğer nüshası da vali veya mutasarrıfa gönderilir ve ahz-ı asker şubasıyla ahzı-asker mecalis reislerinden alınan cedveller iade edilir. Fırka kumandanları heyeti teftişiye gelen mazbataları daire-i salahiyetindeki muamelatı ifa ve mutalaatını ilave ederek teşrin-evvel nihayetine kadar kolordularına ve kolordular dahi selahiyettar oldukları muamelatı ifa ve mülahazatını ilave ederek kanunuevvel nihayetine kadar harbiye nezaretine irsal edeceklerdir. Valilerde kendilerine vürud edecek mezabıt üzerine muamelei mukteziyeyi ifa ederler.

Efrad-ı Cedidenin Sureti Taksim ve Tahsisi ve

Celb ve Sevki

Madde : 60- Silahlı ve silahsız hidematda müstahdem olub her sene alelusul terhis olunacak efradın mikdarıyla kadroyu imla etmek üzere lüzum görülen silahlı veya silahsız hidematda istihdam edilecek efrad-ı cedidenin adedini mübeyyin olarak bilumum kolordu ve müstakil fırka kumandanlıklarıyla bahriye nezareti ve imalat-ı harbiye müdüriyeti ve umum jandarma kamandanlığı ve devair ve müessesat-ı sairai askeriye tarafın-

dan tanzim olunacak (ihtiyaç cedvelleri) Mayıs nihayetine kadar Harbiye Nezaretine takdim olunmak lazımdır.

Madde :61- Harbiye Nezareti işbu ihtiyaç cedvelleriyle kırkinci maddede gösterilen istatistik cedvellerinin vürudunu müteakib tedkikatı lazımevi ifa ederek kıtaat-ı berriye ve bahriye müessesatı saire için celbi lazım gelecek efrad miktarını yüzde münasib göreceği fazlasıyla nisbeti muayyene daire-sinde kolordu ahzı asker devairine taksimini bilicra kıtaatı berriye ve bahriye ve mürettebatı muhtelifeye vechi tahsisini kolordularla devairi saireye tebliğ eder.

Efrad-ı cedide kıtaata teşrini evvelde dahil olmuş bulunacaktır. Askerin celb ve cemi emrini ilan için dahiliye ve hariciye nezaretlerini haberdar eyler.

Kolordu kumandanları Harbiye Nezaretinden alacakları emre nazaran kolordu ahzı asker dairesinden silah altına alınması lazım gelen silahlı ve silahsız efrad miktarıyla o sene numro keşide eden mükellefından silahlı ve silahsız hizmete tefrik edilenler mikdarı arasındaki nisbete göre her fırka ahzı asker dairesinden yüzde kaç nisbetinde efrad celb edileceğini ve mahalli tahsislerini fırkalara ve fırkalarda aynı suretle ahzı asker şubelerine ve alay kumandanlarına tebliğ eder.

Madde : 62- Ahzı asker şube reisi sevki lazım gelen silahlı ve silahsız hidematda istihdam edilecek efradın karye ve mahalle itibariyle esamisini havi nüshateyn olarak cedveller tanzim eder ve işbu cedvellerde muharrer efradın hangi gün ahzı asker şubesi merkezinde bulunacağını zirlerine işaret ederek ol mahallin en büyük mülkiye memuruna tevdi eyler.

Madde :63- Mülkiye memuru aldığı cedvelleri jandarma kumandanına tevdi eder. Jandarma kumandanı dahi efradın hangi tarihte şube merkezinde bulunacaklarını kendilerine ve mevcut olmadıkları halde ebeveyn ve akrabalarına tebliğ etmek üzere bu cedvellerden birini karye veya mahalle heyeti ihtiyariyesine tevdi eder. Ve diğerini işbu heyete tasdik ettirerek ahzı asker şubesine irsal olunmak üzere mülkiye memuruna iade

eyler. Mükellef her nerede bulunursa bulunsun işbu tebliğ daveti kanuniye addolunur.

Madde : 64- Yevm-i muayyende med'uv efraddan gelemeyenler olduğu takdirde gelememeleri hastalık ve mevkufiyet gibi bir mazereti meşruadan mütevellid olub olmadığı meclis-i idarece heyeti ihtiyariye ile arkadaşlarından bittahkik bila mazeret gelemeyenler hakkında yüzüçüncü madde mucibince muamele olunmak üzere künyelerine şerh verilir ve bunların e-sami cedveli ihrac olunarak taharri ve derdestleri zımında hükümeti mülkiyeye tevdi edilir.

Madde : 65- Sevk olunacak efradın tarihi sevk ve mahalli mürettebi cüzdanlarına işaret olunarak gidecekleri mevakia nazaran ayrı ayrı numunesi vechile nüshateyn sevk defterleri tanzim ve efrad ile beraber sevk memurlarına tevdi ve masarîf-ı sevkiyeleri dahi basened teslim olunur.

Sevk memuru zabitan veya küçük zabitanadan intihab ve lüzumunda maiyyetine mikdar-ı kafi jandarma terfik olunur. Ufak kafilelerin yalnız jandarma vasıtasıyla sevki caizdir.

Madde : 66- Sevk memuru esnayı tarikde efradı zahmet çekmeyecek surette konak konak sevk edip konak mahallerine vusüllerinde münasib yerlere yerleştirir ve yevmiyelerini yeden biyed icta ve ledilhace muaveneti lazımevi ifa eder. Sevke memur olanlar esnayı sevkde efrada her güne sui muameleden memnu'dur.

Efraddan firar ederek tutulanlar veya firar edeceği hissolanlar bulunursa bunlar mahalli müretteblerine gönderilmek üzere en evvel dahil olacakları mahallin jandarma kumandanına teslim olunur. Efradın esnayı sevkinde sevk memurlarının müracaatı vuku'unda memurin-i mülkiye ve zabıta muavenet ve teshilat iraesiyile mükellefdir.

Madde : 67- Efrad kıtaata vasıl oldukça evvelen : Sevki- ne memur olanların götürdükleri defterlerle vasıl olan efradın yoklamalarını bilicra mevcut olanlar teslim edilir ve isimleri hizasına işaretle keyfiyeti teslimi havi nüshateyn cedvellenden birisi bittasdik ahzı asker şubesine verilmek üzere sevk memuruna iade olunur.

Saniyen : Teslim edilen efradın muayeneyi tıbbiyeleri icra edilerek ma'luliyeti tebeyyün edenlerin esbab-ı maluliyetleri tedkik olunur ve bu meyanda askerlikden muafiyet maksadıyla kendilerini cerh ve ta'lil edenler zuhur ettiği halde bunlar hakkında yüzsekizinci madde mucibince muamele olunmak üzere raporuyla evrak icab eden makam-ı askerîye tevdi olunur.

Salisen : İşbu efrad-ı cedidenin tahsis olunduğu kıtaata vusulünden nihayet onbeş gün sonra her alay ve müstakil kıta kumandanı alayı ve kıtasına vürud eden efradı cedidenin ahval-i sıhhiye ve umumiyeleri hakkında numunesi vechile tanzim edeceği cedveli fırkaya ve fırka kolorduya gönderir.

Kolordular bu cedvelleri esas ittihaz ederek senevi silah altına alınan efradın evsafı hakkında bir istatistik tanzim ederler.

Madde : 68- Sevk muamelesinin hitamını müteakib sevk olunanlarla efradı mezunenin esamisini havi meclisi idarece ayrı ayrı tanzim olunacak defterler cihet-i maliyeye tevdi edilecek ve tarih-i sevkden itibaren iki ay zarfında efradı mezunenin celbiyle mezun oldukları cüzdanlarına işaret olunacaktır.

Vergiyi Askeri

Madde : 69- Vergiyi askerîye tabi tutulacaklar bervechi âtidir :

1- Kırkaltıncı maddenin birinci ve ikinci fıkralarıyla yüzaltınca maddenin ikinci fıkrasında muharrer olub fiilen hizmeti askeriyeyi ifa edemiycekleri taayyün ederek mükellefiyeti askeriyeden ihraç edilenlerle kırkaltıncı maddesinin üçüncü fıkrasında muharrer olanlardan otuzbeş yaşını ikmal ettikleri halde henüz nefy ve kalebendlik cezasını ikmal etmemiş olanlar ve kırk sekizinci maddenin birinci fıkrasında muharrer olanlar ile ikinci fıkrasında muharrer beş seneden fazla kürek cezasıyla mahkumiyetden dolayı mükellefiyeti askeriyeden ihraç edilenler;

2- Kur'a numrosu sırasıyla aded-i matlubdan fazla kalarak mezunen ve muvakkaten hanelerine bırakılanlar.

3- Ahkamı kanuniyeye ademi itaat suretiyle olmayub muvakkat haps ve kalebendlikle mahkum olmak veyahud muhacirinden bulunmak sebebiyle otuzbeş yaşını ikmal ettiği halde henüz silah altına alınmadığı indettahkik anlaşılanlar (x).

Madde : 70- Altmış dokuzuncu madde mucibince vergiyi askeriye tabi olanların vergi ile mükellefiyeti haklarındaki muamelenin ikmal edildiği seneyi takip eden seneden başlar. Madde-i mezkûrenin birinci fıkrasında musarrah olanlar müddeti muvazzafadan yirmi sene ve ikinci fıkrasında musarrah olanlar yalnız silah altından mezun olacakları iki sene ve üçüncü fıkrasında muharrer olanlar sinlerine göre olan müddeti mütebakiye ihtiyatileri devamınca mezkur vergiye tabi bulunurlar (xx).

Madde : 71- Altmış dokuzuncu madde mucibince vergiyi askeriye tabi olanlardan :

Evvelen teşekkülatı bedeniye ve ahvali sıhhiye yahud kuvvei akliyesi gayri müsaid olmak hasebiyle bizzat kâr ve kisbe muktedir olmamakla beraber kazaları dahilindeki rayic-i mahalliye göre nafakalarına kafi miktardan fazla varidatı seneviyeye malik olmayanlar;

(x) Altmış dokuzuncu madde 18 Mayıs 1831 tarihli kanunla şu şekilde tadil edilmiştir :

- "1- Kırkaltıncı ve kırksekizinci maddelerin birinci ve ikinci fıkralarıyla yüzaltıncı maddenin fıkrayı ahiresinde
2- Kura numrosu sırasıyla adedi matlubtan fazla kalarak mezunen ve muvakkaten hanelerine bırakılanlar."

(xx) Yetmişinci madde yine aynı tarihli kanun ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Altmışdokuzuncu madde mucibince vergiyi askeriye tabi olanların vergi ile mükellefiyeti haklarındaki muamelenin ikmal edildiği seneyi takip eden seneden başlar ve bakiyeyi müddet mükellefiyetlerinin hitamına kadar devam eder. Madde-i mezkurenin ikinci fıkrasında musarrah olanlar yalnız silah altından mezun olacakları iki sene vergiye tabi tutulurlar."
Düstur, Tertib-i Sani, c.VII, s.613-614.

Saniyen hizmeti askeriye de iken ifayı hizmeti askeriye ye gayri muktedir hale gelenler;

Saâisen kar ve kisbe muktedir olub meksubatı kazaları dahilindeki rayici mahalliye göre nafakalarına kâfi miktardan fazla olmamakla beraber verginin ifasını da temin edecek derecede varidatı bulunmayanlar;

Rabian bedeli nakdi verenler mezkur vergiden muafdırlar.

Madde :72- Vergiyi askeri maktu ve munzamm olmak üzere iki nev'dir. Maktu vergi senevi elli kuruşdur.

Munzam vergi emval-i gayr-i menkule vergiyi asliyesinin yüzde beşi ve temettü vergiyi asliyesinin bir rub'u ve muvazene-i umumiye ye dahil ve gayri dahil bilumum devairi devlet ve müessesat-ı resmîyeden alınan maaş ve muhassasatdan mezkur maaş ve muhassasatın mecmuu seneviyesinin ez gayri tevkifat yüzde biridir.

Verginin cibayeti maliye nezaretince ayrıca bir nizamname ile tanzih ve tayin olunacaktır.

Bir Sene Gönüllü

Madde : 73- Ondokuz yaşını ikmal ile yirmi yaşına dahil olan mükellefinden ahzıasker meclisine bilmüraca senei atıye için bir sene gönüllü suretiyle kayd olunmak isteyenler bervechi zir şeraiti haiz oldukları halde kabul olunurlar :

1- Emlak ve araziye mutasarrıf eşraf ve a'yanı memleket veya iradeli memurin-i devlet ile bunlardan mütekâid olanların evladı olmak;

2- Ahval-i bedeniyesi askerliğe müsaid olmak;

3- Mahalli haysiyet ahvali sabit ve şayi olmadığı hükümeti mahalliyece tasdik edilmek;

4- Sunufu gayri rakibe kıtaatına gönüllü gireceklerin yirmi beş lira vereceğini ve sunufu rakibeye girmek isteyenler dahi ya yirmi beş yira veyahud yirmi beş lira kıymetinde olmak ve şeraiti lazimeyi haiz bulunmak üzere bir hayvan birlikde getireceğini mübeyyin kefalet-i lazimeyi hükümet-i mahalliye ye ibraz etmek;

5- Beş senelik mekatibi idadiyeden ya şehadetname neş'et veya mekatibi sultaniye-i resmîyenin bu derecei tahsildeki sınıflarından tasdikname ahzylemiş bulunmak veya maarif Nezaretinin teftiş ve murakabesine tabi yerli ve ecnebi mekatibin

bu dereceyi tahsile muadil sınıflarından neş'et ve Maarif Nezaretinin mekatibi resmiyesinde beşinci sene imtihanını i'ta ile resmi tasdikname almış olmak.

Madde : 74- Bir sene gönüllüler yirmi beş lirayı hemsinlerinin numro keşidesine kadar defa'ten veya iki taksitde mal sandıklarına bitteslim arzu ettikleri kıtaat-ı nizamiyede bir sene müddetle ifayı hizmet eder ve liyakatı kafiye gösterenler ihtiyat küçük zabiti olarak terhis olunub bunlar meyanında hizmet müddetince daha büyük eser-i liyakat ibraz edenler bilahire ihtiyat zabiti nizamnamesinde muayyen olan edvarı tâlimiyede celb ve istihdam olunarak alay kumandanlarının inhasına ve görülecek lüzuma göre ihtiyat zabiti tayin edilir.

Madde : 75- Bu suretle gönüllü yazılanlar talimivezaifi askeriyenin kaffesinde isba'ı vücud etmek şartıyla ve fırkası kumandanlığınca mahalli inzibat görülmezse ta'yinatı sa'yi miri edilmek üzere kışla haricinde yemek ve yatmağa me'zun olabilirler. Efradı merkume elbiselerini kendileri tedarik edeceklerdir.

Efrad-ı Me'zune ve İhtiyatiye ve Müstahfazaya
Aid Muamelât

Madde : 76- Yedinci madde mucibince sunufuberriyeye ve bahriyede silah altı hizmetini bilikmal terhis edilenler sunufu ihtiyata ve ihtiyat müddetini ikmal edenler müstahfaza nakl olunub sınıfına göre ihtiyat veya müstahfaz müddetini ikmal edenler mükellefiyeti askeriyeden ihraç olunurlar.

İşbu nakl muameleleri için mükellefinin yirmi yaşını ikmal eylediği seneyi takib eden senenin Martı daima mebde itti-haz olunur.

Madde : 77- Silah altı hizmetini ikmal eden efradın terhisi irade-i seniyyesi bilistihsal Harbiye ve Dahiliye Nezaretlerinden kumandanlıklara tebliğ olunacak emir üzerine icra edilir.

Madde : 78- Terhis olunacak efradın cüzdanlarına bölük ve müessesat veyahud mensub buldukları sefain kumandanlarınca keyfiyeti terhisleri işaret olunacak ve efradın mensub oldukları her ahzı asker şubesi için ayrı ayrı ve numunesi veçhile cedvelleri cüz'ü tam kumandanlıklarınca bilimla şubat-ı mezkureye irsal olunacaktır.

Madde : 79- Ahzı asker şubelerince işbu cedvellerde muharrer efradın ve hem sinleri olub hizmeti askeriyelerini müddeti maksure veya bir sene gönüllü olarak veya bedeli nakdi vererek bilifa terhis edilenlerin ve mezun ve tebdil-i havada bulunanların cüzdanlarına sınıfı ihtiyata nakilleri kayd ve işaret olunduktan sonra seksenbirinci madde mucibince çekilecek numroların sırasıyla ihtiyat defterine muamelei kaydiyeleri ifa olunur.

Madde : 80- Terhis olunan efraddan memleketlerine gidenler memleketlerine muvasalatlarından itibaren iki ay zarfında mensub oldukları ahzı asker şubesine ve memleketleri haricinde kalanlar nerede ikamet edecekler ise yine iki ay zarfında ikametgâhlarının bulunduğu mahallin tabi olduğu ahzı asker şubesine ve ahzı asker teşkilatı olmayan mahallerde en büyük mülkiye memuruna müracaatla terhis edildiklerini ihbar ve cüz'üdanlarını bilirâe kayd ettireceklerdir. Memleketleri haricinde kalanların mahalli ikametleri kaydolundukları ahzı asker şubeleri veya mülkiye memurları tarafından mensub oldukları ahzı asker şubelerine bildirilecektir. Efrad-ı mezkureden memaliki ecnebiyeye gidecek olanlar herhangi bir ahzı asker şubesine kaydını icra ettirdikten sonra azimet edeceklerdir.

Madde : 81- Ahzı asker şube reisleri dairelerine mensub olub yetmişsekizinci madde mucibince terhis olunan efrada mahsus olarak kıtaat-ı nizamiyeden gönderilecek cedvellerin vürudunda gerek bu efradın gerek hemsinlerinden hizmeti maksure ile mükellef veya bedel vermiş olub daha evvel müddet-i muayyene-i fi'liyesini ifa ve ikmal etmiş olan veya me'zun bulunan efradın mensub oldukları sınıfı askeriyeğe göre ayrı ayrı ve gıyaben numrolarını keşide ederek bu numrolar sırasınca her sınıf askeri efradını sınıflar arasında fasıla bırakılmak ve bir defter derununda bulunmak üzere numunesi vechile matbu defterlere kayd edilir; şu kadarki herhangi sebeple terhisleri hemsinlerinden sonraya kalan efrad hemsinlerine ve sınıflarına mahsus ihtiyat defterlerine geçirilmek üzere defterlerde sınıflarına mahsus numroyu takiben numro çekilerek muamele-i kaydiyeleri icra olunur. Bu suretle ihzar edilecek defterlerde mevcut ve sunufu muhtelifeye mensub efradı ihtiyatıyenin mikdarı ilk tanzim olunacak kuvve-i umumiye cedvellerine idhal olunur. Cedvellerde firkalara ve firkalardan kolordulara ve oralardan dahi Harbiye Nezaretine irsal olunur.

W. C.

**Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkez**

Madde : 82- Her sene ihtiyata nakledilen efrad yirmi bir yaşına girdiği sene ihtiyatı ve müstahfaza nakl olunan efradda yine yirmi bir yaşına girdiği seninin müstahfazı namıyla tevsim olunurlar. Mesela üçyüz otuz senesinde terhis edilen üçyüz yedi tevellidli efradın ihtiyata naklinde üçyüz yirmi sekiz senesi ihtiyatı namı verileceği gibi bunların müstahfaza nakillerinde dahi kezalik üçyüz yirmi sekiz senesi müstahfazı itlak olunur.

Madde : 83- Her sene ihtiyata nakl eden efrad için tutulacak defter bu efradın müstahfaza naklinden sonra müstahfaz defterini teşkil eder ve muamelatı kaydiye daima bu defter üzerinde icra olunur ve her ne sebebe mebni olursa olsun hemsinlerinden sonra ihtiyat ve müstahfaza nakl edenler defterdeki sınıflarının nihayetine kayd olunarak kendilerine son numroyu takiben numro verilir.

Efrad-ı Me'zune ve İhtiyatiye ve Müstahfazanın
Celb ve Sevki

Madde : 84- Hizmeti maksureye tabi veya gönüllü olarak bir sene hizmet ettikten sonra terhis edilen efrad ile efradı mezune ve ihtiyatiye ve müstahfaza umumi ve hususi seferberlik talim ve manevra ve temini asayışı dahili için lüzum ve ihtiyaca göre kısmen veya kâmilen silah altına celb olunabilir. Umumi ve hususi seferberlik için efradın taht-ı silaha celbi iradei seniye ve manevra ve talim için celbi Harbiye Nezaretinin ve asayışı dahili için celbi de kolordu kumandanlarının emriyle icra olunur ve Harbiye Nezaretiyle kolordu kumandanlarının emriyle vuku bulan celb ba'del-icra her halde arzı atebeyi ulya kılınır.

Madde : 85- Efradın celbine bilumum memurîni askeriye ve zabıta ve kurra ve mahallâtı muhtaran ve heyât-ı ihtiyariyesiyle vali ve mutasarrıf ve kaimimakam ve nahiye müdürleri memurdurlar. Bu hususda rehavet ve müsamahası görülenler kavanin-i ceza'ie mucibince mücazat olunurlar.

Madde : 86- Efradın sureti celb ve cemi ile bu hususda memurine müretteb vezaifin keyfiyeti icrası ayrıca bir nâzamname ile tayin olunacaktır.

Madde : 87- Silah altına celb olunacak efradın doğrudan doğruya kıtaata ihtihakları emri verilmemiş ise efrad ahziasker şube merakizinde toplanacaklar ve mahalli meclis idaresi ve

ahzı asker şube reisi ve zabitanı huzurunda gelenler ile gelmeyenler hakkında (altmışdördüncü) madde mucibince muamele itâ olunduktan sonra gelenler (altmışbeşinci) maddi mucibince künye defterleriyle mahalli mürettebelerine sevk olunacaklardır. Davete icabet etmeyenlerin taharri ve derdestleri için defterleri hükümeti mahalliye tevdi olunacaktır.

Madde : 88- Seferberlik vuku'unda kabahatle maznun ve mahkûm olanlar ile cünha ile maznun ve bir sene ve dahaşağı haks ile mahkum olanlar terhislerinden sonra muhakemeleri icra veya müddeti mahkumeleri ikmal olunmak üzere hemen silah altına alınırlar ve bu gibilerden hüsnü hizmeti görülenlerin hukuku şahsiyeye halel gelmemek üzere müddeti bakiyei mahkumelerinin affına teşebbüs olunabilir.

Hastalık ve bir seneden fazla mevkufiyet gibi mazeretlerden dolayı arkadaşlarıyla birlikte silah altına alınamayanların iadei afiyet veya tahliyei sebillerinde sureti istihdamları ictima'ın nev'ine göre Harbiye Nezaretince tayin olunacaktır.

Efradı Mezune ve İhtiyatıye ve Müstahfazanın Yoklamalarının İcrası Hakkında Ahkâm

Madde : 89- Mükellefîni askeriyeden müddeti maksur ile ifayı hizmet etmiş veya aher suretle me'zun bırakılmış olanlar ile ihtiyat ve müstahfaz sınıflarında bulunanların Harbiye Nezaretince tayin olunacak zamanlarda senede iki defa ahzıasker şubesi zabitanı tarafından yoklamaları icra olunur.

Yoklama icra eden zabitanı askeri harcirah nizamnamesi vechile harcirah ve yevmiye verilir.

Yoklama muamelâtı şunlardır :

1- Vefat edenlerin tarihi vefatlarını tahkik ve nüfus memuruyla bilmuhabere kaydlarını terkin etmek.

2- Hizmet-i askeriyelerini ifa edemeyecek derecede malul olduklarını beyan edenleri li eclil muayene ahzı asker şube reisine bildirmek;

3- Mektûmîni zahire ihrac ve bakayayı askeriye ile beraber derdest etmek ve muamelatı kaydiyeleri esbabını temin eylemek;

4- Seferberlik ve talim^{ve} manevralarda kanunen silah altına alınamayacakları tefrik ve kaydlarına işaret etmek;

5- Tebdil-i havada bulunan efradın müddetleri hakkında tahkikat icrasıyla iade-i afiyet edenlerin ikmal-i müddetlerinde kıtalarına sevkini ve iadei afiyet etmeyenlerin berayı muayene en yakın sıhhiye heyeti bulunan mevaki'e i'zamını temin etmek ve gidemiyecek halde olanları ahzı asker şube reisine bildirmek ve me'zun efradın dahi mezuniyetlerini tecavüz ettirmemeleri esbabını istihsal etmek.

Bu suretle vaki olan tahkikat ve ciheti askeriyece istihsali lazım gelib efradı mükellefeden ve bulunmadıkları halde akrabalarından alınan malumat netayici efradın künyelerine işaret olunacağı gibi yoklama esnasında istihzarat-ı seferiye-ye aid veza'if-i saire dahi icra olunur.

Madde : 90- Yoklamaların hitamında hasıl olacak netayic zirinde hulaseten gösterilmek üzere ahzıasker şubesi reisi tarafından numunesi vechile bir kuvvei umumiye cedveli tanzim ve fırkalara irsal olunur. İşbu cedvelleri fırkalar kolordulara ve kolordular da Harbiye Nezaretine gönderirler.

Madde : 91- Atide ta'dad olunanlar efradı ihtiyatiye ve müstahfazadan oldukları halde memuriyetlerinin devamı müddetince seferberlik ve talim ve manevra için vuku'bulacak içtimalarda silah altına alınmaktan müstesnadırlar :

Vükela

Müsteşarlar

Meb'usan ve a'yan ile meclis-i meb'usan ve a'yan başkatibleri

Süfera

Sefaret müsteşarları

Sefaret başkatibleri

baş şebenderler

Şebenderler

Şebender Vekilleri

Valiler ve Mutasarrıflar

Fetva Emini

Meclis-i tedkikat-ı şer'kiye reisi

ders vekili

kadılar

müftiler

şeyhul haram hazreti nebevi

Haremeyni şerifeynin baberât-ı âli cihate mutasarrıf club bilfiil ifayı vazifeye mecbur olan hâkemesi

Nefs-i nefis hazret-i padişahi hizmet-i fahiyesinde müstahdem bulunanlardan ba defter esamisi muayyen olanlar.

Askerlikde istihdama mani maluliyeti tebeyyün edenler cemaati gayri müslime patrikleriyle katogikos ve hahambaşı ve metropolid ve kerpiskopos ve arhimendrit ve vartabet ve baş hahamlar ve manastırların gominas ve baş rahibler ve hıdematı mezhebiyede müstahdem papas ve hahamlar ve ve manastırlarda ikamet eden rahib ve keşişler ve protestan ve latin ve musevi kurra-i cemaatlerinin vekilleri ve musevi cemaat başları ve muayyen kiliselere memur protestan va'izleri ve bâdefter mikdarve esamisi muayyen diyagos ve mezahib-i saire-i gayri müslimede buna muadil olanlar. (x)

Madde : 92- Atide ta'dad olunanlar efradı ihtiyatiye ve müstahfazadan oldukları halde memuriyetlerinin devamı müdetince yalnız seferberlik için vuku bulacak içtimalarda silah altına alınmaktan müstesnadırlar :

Posta - Telgraf ve Telefon Nezareti :

Telgraf Fen Müfettişleri

Posta ve telgraf merkez müdirleri

Muhabere memurları

Kefalet i'tasıyla mükellef baş müdiriyet veznedarları ve havale ve paket misillü posta umuru memurları

Mükeffil ihtiyat memuru

Posta tatar ve seyyar memuru

Telgraf fabrikasında müstahdem erbab-ı ihtisas ile baş müdiran dairesindeki makinistler, telgraf hututunun muhafazasına memur çavuşlar.

Dahiliye Nezareti :

Kaimi makamlar ve nahiy müdürleri

Polis müdürleri

Polis komiserleri

Polis komiser muavinleri

Polisler

Harbiye ve Bahriye Nezaretleri :

Eklamı Harbiye ketebesinden orduda istihdam olunacaklar.

(x) Doksan birinci maddenin son fıkrası 6 Temmuz 1331 tarihli kanunla tadil edilerek bazı ilavelerde bulunulmuştur. Dükür: c.VII, s.673

Hastahane ve idarei askeriye de müstahdem bulunan ketebeden orduda istihdam olunacaklar.

Kömür maden amele-i daimesinden olub silah altına alınmaları kömür ihracatına mani olacağı şirketle bilmuhabere tahakkuk ederek isimleri mazbut bulunanlar.

Maliye Nezareti :

Daire-i nezaretde varidat-ı devleti ahz ve sarfa doğrudan doğruya memur olanlar;

Vilâyât :

Defterdarlar

Muhasebeciler

Muhasebe mümeyyizleri

Vergi mümeyyizleri

muhasebe baş katibleri

Liva vergi başkatibleri

Mal müdürleri

Mal müdür muavinleri

Tahsil memurlarıyla muavinler ve müfredat katibi vazifesini ifa eden refikler muakkibler

Tahsildarlar

Müfredat katibleri

Sandık eminleri

veznedar ve mu'temedi

vilayat ve liva ve kaza tapu katibleri

Ziraat Bankası :

Ziraat bankası müdürü umumisi ve merkez muhasebeci ve veznedarıyla şube ve sandık memur ve veznedarları

Düyunu umumiye Varidatı muhassasa idaresi :

Baş müdürler

muhasebe refiki evveli

a'şar refiki evveli

tezkere kâtibi

tahrirat kâtibi

idare kâtibi

idare tahsildarı

Nafia Nezareti :

Demiryolları idarei Umumiyesi memurini

Liman komiseri

rihtım komiseri

Demiryolu varidat katibi

Evkaf Nezareti :

Rusülü kiram ve enbiyai izam hazeratının ba berat türbedarlık hizmeti şerifesinde bulunanlardan yalnız biri (en müsinni terk olunacak)

Her cami için yedinde beratı bulunanlardan yalnız birer imam, birer hatip, birer müezzin birer kayyum ile beratı olmayanlardan bilfiil ifayı hizmet etmekte bulunan birer imam (taaddüdları halinde en müsinni terk olunacaktır)

Madde : 93- Atide ta'dad olunanlar efradı ihtiyatiye ve müstahfazadan oldukları halde memuriyetlerinin devamı müddetince yalnız t'elim için vuku bulacak ictima'larda silah altına alınmaktan müstesnadırlar :

Demiryolu şirketleri

Direktörlük ve müfettişlik devairi memurini ile kalemleri ketebesini

Muhasebe mağaza memurini ve ketebesini

Hareket umuru merkez memuru

İstasyon memur ve muavinleri ve makascılar

Tren müdür ve muavinleri ve gardöfrenler

Cer dairesi memurini ve ketebesini

Makinistler ve ateşçiler

Su memurları ve fabrika müstahdemini

Yol mühendisleri, tamiratı mütemadiye posta başları ve yol gardiyanları (Bunlar seferberlik vukuunda şimendüfer hizmetinde asker olarak istihdam olunur.)

Madde : 94- Bilumum memurini-i devletten t'elim veya manevra için celb edilecekleri hâni celbinde bir kalem veya şube-i idare-müstahdeminin nisfından ziyadesinin silah altına alınması lazım geldiği halde yalnız nisfı kura ile celb olunur. Nisfından fazla kaç kişi kalırsa onların celbi ikinci bir devreye ta'lik olacaktır.

Madde : 95- Umumi ve hususi hastahaneler ve hilali ahmer memurini ve hademesiyle askeri fabrikası ve müessesât usta ve amelesi ve şimendüfer amelesinden lüzum görülecek mikdarı, fırıncılar, Osmanlı vapur şirketleri memurini ve müstahdemini vesair vesait i nakliye i bahriye ve berriye esnafının görülecek lüzuma göre askerliklerinin tecili veya asker elbisesiyle mahallerinde veyahud münasib görülecek mahallerde istihdamları Harbiye ve Bahriye nezaretlerine aittir.

Mükellefinin Seyr ü Seferi

Madde : 96- Vilayetleri haricine seyrüsefer edecek bilumum efradı zükur esnayı seferlerinde tezkere i osmaniyelerini bilumum mükellefînde tezkere i osmaniyeleriyle beraber cüzdanlarını yanlarında bulundurmağa ve her talep vuku'unda memurîni inzibatıyeye ibraz etmeğe mecburdur.

Memurini zabıta hizmeti askeriyesini ifa etmemiş yahud cüzdanını almamış veyahud nüfusca mektum bulunmuş olanlar haklarında olbabda yapılacak ta'limat vechile hareket ederler.

Madde : 97- Müstahfazlardan maada mükellefiyeti askeriye dahilinde club kazası haricine seyr ü sefer edecek olanlar gidecekleri yerlerde on beş günden ziyade ikameti ihtiyar ettikleri halde ikametgahlarını memâliki ecnebiyede ise en yakın bulunan devlet i aliyye şebanderlerine Trablusgarb'de ise naibüs sultana ve Mısır'da ise Devleti Aliyye Komiserliğine ve Kıbrıs'da ise Beyrut Valiliğine ve Memalik-i saire i Osmaniyede ise ahzı asker şubelerine ve ahzı asker teşkilatı olmayan mahallerde en büyük mülkiye memurlarına şifahen yahud mektubla bildireceklerdir. Ve ikametlerini tebdil ettikçe tekrar beyanı malumat edeceklerdir.

Madde : 98 - Numro keşide eden efrad sevk tarihine kadar ahzı asker şubesi haricine gidemez.

Madde : 99- Yabancı efradın yoklamaları ve ledülicab silah altına celb ve sevkleri hususunda ahzı asker şube reisleri kendi şubeleri efradı hakkında ifasına mecbur oldukları muameleyi aynen tatbik ve ifa ile mükellefdirler.

İşbu yabancı efradın sevk masrafı ciheti askeriyece tesviye edilir.

Şebanderler mükellefinin silah altına davetini tebliğ ve bunların memleketlerine avdetleri emrinde mümkünül ifa vesait-i teslihiyeyi ifa edeceklerdir.

Madde : 100- Her mahalle veya karye eimme ve muhtarını mahalle ve karyelerine gelmiş olan yabancıları o karye ve mahallenin mensub olduğu ahzı asker şubesine ihbar ile mükellefdirler.

Madde : 101- Seferberlik zamanında hükümeti askeriye işbu fasılda mevcut olan ahkamdan başka tedabiri mukteziye ittihasına dahi me'zundur.

Ahkam-ı Cezaiye

Madde: 102- Mart ibtidasında on sekiz yaşını ikmal etmiş olub o senenin teqrini evveli nihayetine kadar işbu kanun mucibince ismini muayene-i ibtidaiye defterine bizzat veya bilvasıta kaydettirmemiş bulunan mükelleflerden bir rubu'yüzlük Osmanlı altınından üç yüzlük Osmanlı altınına kadar ve muayenei intihaiyeye kadar kaydettirmemiş olanlardan iki kat cezayı nakdi alınır.

Cezayı nakdi bizzat mükelleften ve eğer verecek halde değil ise pederinden alınır.

Madde : 103- Terhis olunan efraddan olubda sekseninci madde mucibince iki ay zarfında cüzdanlarını kaydettirmeyenlerden bir rubu yüzlük osmanlı altunundan üç yüzlük Osmanlı altınına kadar cezayı nakdi alınır.

Madde : 104- Mükellefinden olub da gidecekleri yerde doksan yedinci madde mucibince on beş gün zarfında ikametgâhını bildirmeyenlerden bir rubü yüzlük osmanlı altınından dört rubu yüzlük Osmanlı altınına kadar cezayı nakdi alınır. Bu sırada vuku'bulan davete icabet etmedikleri takdirde davete icabet etmeyenler hakkındaki ceza ile mücazat olunur.

Madde : 105- Yedlerinde ahzı asker cüzdanı olmayan mükellefini her nevi resmi hizmete kabul edenlerden bir yüzlük Osmanlı altınından onbeş yüzlük osmanlı altununa ve her nevi hususi hizmete kabul eyleyenlerden yarım yüzlük Osmanlı altunundan beş yüzlük Osmanlı altununa kadar cezayı nakdi alınır.

Madde :106- Herhangi bir mükellefe muayene-i ibtidaiye defterine ismini kaydettirmemekle beraber muayenei intihaiyede dahi ahzı asker meclisine gelmez veya ma'zeret-i kanuniyesini ihbar etmezse otuz beş yaşını ikmal edinceye kadar ele geçtiği tarihten itibaren hemsinleri defterindeki kaydına işaret ve cüzdanı ita olunarak ahzıasker meclisince ve meclisi mezkur hali çtimada değil ise meclisi idarece bila kur'a asker edilir.

Bu gibiler üç sene inşaat hidematında bulundurulduktan sonra iki sene debir kıtada istihdam olunurlar.

Şu kadar ki üçüncü seneyi ikmal etmezden evvel efradı cedidenin sevki zamanı hulül ettiği halde inşaat müddetinin ikmaline bakılmıyarak efradı cedide ile kıtaata sevk olunurlar.

Ba'del istihdam hemsinlerinin bulunduğu sınıfı askeriye nakl olunurlar. Bunlardan ahvali bedeniyeleri hasebiyle hizmeti askeriye gayri muktedir oldukları ahzı asker meclisi veya heyeti teftişiye etıbbasınca ve bunlar ikmalî vataniye etmiş oldukları takdirde fırkaları heyeti sıhhiyesince tasdik edilmiş olanlar mahalli meclis idaresince servetlerine göre beş yüzlük osmanlı altınından yüz yüzlük osmanlı altınına kadar tayin edilecek cezayı nakdi ile beraber yirmi sene müddetle vergiyi askeriye tabi tutulmak üzere mükellefiyeti askeriye den ihraç olunurlar.

Otuz beş yaşından sonra ele geçenler hizmeti askeriye muktedir olsalar bile silah altına alınmayıp yalnız beş sene inşaat hidematında istihdam olunurlar mükellefiyeti askeriyele-
rinin müddeti bakıyesi için vergiyi askeriye tabi tutulurlar.

Madde : 107- Yirmi yaşını ikmal ettikleri halde isimle-
rini nüfus defterine kaydettirmemiş olanların mecalisi idarece
takdir edilecek sinlerine göre hem sinleri defterine kaydları
icra ve cüzdanları ita olunduktan sonra haklarında yüzaltıncı
madde mucibince muamele olunur.

Madde : 108- Hizmeti askeriye den kısmen veya kâmilen
kurtulmak kasdıyla uzvunu sakat eden veyahud ettirenler hakkın-
da kanunu cezayı askeriden muayyen ahkâm başkaca tatbik edilmek
üzere yüzaltıncı madde vechile muamele olunur.

Madde : 109- Muayene-i ibtidaiye defterine ismini kay-
dettirdiği halde muayene-i intihaiyede isbatı vücud etmiyenler-
den yahud yirmi altıncı madde mucibince usulü vechile ma'zere-
tini mübeyyin musaddak ilmuhaber veya şhadetname göndermiyen-
lerden arkadaşlarının sevkine kadar dehalet eden veya ele ge-
çenler bila ku'ra asker edilerek hemsinleriyle celb ve sevk
edilirler ve kendilerinden bir yüzlük Osmanlı altunundan beş
yüzlük Osmanlı altununa kadar cezayı nakdi alınır. Bu meyanda
hizmeti askeriye gayri muktedir zuhur edenlerden yalnız
cezayı nakdi alınarak vergiyi askeriye tabi tutulurlar. Arka-
daşlarının sevkinden sonra her ne suretle olursa olsun ele
geçenler hakkında yüzaltıncı madde mucibince muamele olunur.

Madde : 110- Kur'a keşide olunarak veya bilakur'a asker
olmuş bulunan bir mükellef arkadaşlarının hini sevkinde vuku-

bulan daveti kanuniye üzerine gelmez ve bu da altmışdördüncü madde mucibince mazereti kanuniyeye müstenid olmazsa veya esnayı sevkinde firar eder ise bir ay zarfında gelenler veya derdest olunanlar kıt'alarınca inzibat cezalarıyla mücazat olunurlar.

Üç ay zarfında gerek kendileri gelsin gerek derdest edilerek sevk edilsin ertesi sene efradı cedidenin sevkine kadar inşaat hidematında istihdam olunduktan sonra sınıfına göre hizmeti fiiliye-i askeriyeleri tamamen ifa ettirilir.

Üç aydan fazla icabet etmeyenler ele geçtiklerinde yüz altıncı madde mucibince muamele olunur. Efrad-ı me'zuneden clubda silah altına davet edilenlerden bila mazeret icabet etmeyenler bir ay zarfında gelir veya tutulursa kıtasınca inzibat cezasıyla mücazat olunur.

Bir aydan fazla gelmeyenler ele geçtiklerinde veya dehalet ettiklerinde arkadaşları kadar kıtaatı nizamiyede ba'del istihdam müddeti hizmetinin bir misli de inşaat hizmetinde kullanılırlar.

Madde :111 - Bir mükellef muayene-i intihaiyede yerine bir başkasını sevk eder yahud kur'a keşidesinden sonra hizmeti askeriyesini ifa için bir başkasını gönderir veya muamelatı askeriyesinde sahte şehadetname ve evrak istimal ederse veyahud askerlikten kısmen veya tamamen kurtulmak maksadıyla her ne suretle olursa olsun hâl ve desayiş istimal ederse hakkında yüz altıncı madde mucibince muamele olunur. İşbu ef'alde gerek mükellef gerek muin veya şerikleri hakkında kanunen lazım gelen ahkamı cezaiye başkaca tatbik olunur.

Madde :112- Ahzı askere müteallik defterlere mugayiri hakikat bir şey dercedilmiş olduğu halde nazar olunur : ihmâl ve adam-i itinadan münbais ise failinden bir yüzlük Osmanlı altınının dan beş yüzlük Osmanlı altınına kadar cezayı nakdi alınır. Kasda makrun ise sahtekârlık addolunarak fail veya müşarikleri hakkında takibatı kanuniye ifa olunur.

Madde :113- Mükellefîn hakkında mugayir-i hakikat olarak ihbarat ve beyanatda bulunanlar ve vesaik i'ta edenler kanunen terkattüb eden ceza ile mücazat olunurlar.

Madde :114- Altmış ikinci maddedeki cedvele kaydı lazım gelen efraddan birinin ismini kaydetmeyen memurini askeriye askeri ceza kanunnamesi mucibince mücazat olunur.

Madde :115- Esnayı seyr ü seferde doksan altıncı madde mucibince tezkerei osmaniyesini ve müstahfızlardan gayri mükellefîni askeriyeden olubda maddei mezkure mucibince tezkerei Osmaniyesiyle cüzdanını ibraz edemiyenler memurini inzibatıye tarafından derdest edilerek hükümeti mahalliyeye teslim olunurlar.

Bu gibilerden işbu kanunun mevaddı sairesi mucibince daha ağır cezayı mucib fiili mevcut olmayanlar bir rubu yüzlük Osmanlı altunundan üç yüzlük Osmanlı altununa kadar cezayı nakdi veyahud yirmi dört saatden bir aya kadar hapis cezasıyla mücazat olunurlar ve mükellefînden olanlar hükümeti mahalliye marifetiyle derdest olunduğu mahallin ahzı asker şubesine teslim edilir.

Madde :116- İşbu fasılda ta'yin olunan efalden habs ve kalebendlik ve kürek cezalarıyla yüz altıncı maddede muharrer cezayı nakdî ve maddei sabıkada muharrer cezayı müstelzim efali selahiyetlerine göre muhakimi askeriye veya umumiyei cezaiyede ve bunlardan ma'dası ahzı asker meclislerinde ve bu meclisler mün'akid olmadıkları halde miclisi idarede muhakeme olunur.

Madde :117- Ahz-ı asker meclisleriyle mecalis-i idarece hükm olunacak cezayı nakdilerin i'tasından imtina vukuunda cezayı nakdî habse tahvil edilmek üzere mecalisi idarece tanzim olunacak mazbata mahalli en büyük mülkiye memurlarınının işareti tahririyesiyle lieclittenfiz adliye müddei umumiyesine tevdi olunur.

Bedel-i Nakdî

Madde :118- Hizmeti fiiliyei askeriyeeye mukabil bedeli nakdi elli aded yüzlük osmanlı altunudur.

Madde :119- Mükellef veya namına âheri tarafından verilecek işbu bedeli nakdi Memaliki Osmaniye dahilinde mal sandıklarınca ve Mısır'da komiserlik ve Trablusgarb'de naibü's-sultan ve memaliki ecnebiyede sefaret ve şebenderlikler tarafından makbuz mukabili ahz ve kabul olunur.

Madde :120- Yüzaltıncı maddede muharrer olub arkadaşlarının hıyni sevkinde vuku'bulan davete icabet etmeyen veya esnayı sevkinde firar eden mükellefinden bir aydan sonra ele geçenler ile yüz altıncı madde vechile muamele göreceklenden bedel-i nakdi kabul olunmaz. Binaenaleyh bedel kabulü mükellefinin maddei mezkure mucibince bedellerinin kabulünü mani bir halleri olmadığına dair ahzı asker şubelerinden vesaik istihsal ve ibraz etmeleriyle meşruttur.

Madde :121- Bedeli nakdi ita ettiklerine dair makbuz irae eden veyahud bedelinin tesviye olunduğu resmen iş'ar olunan mükellefin bulunduğu mahalle en yakın bir piyade kıta'sında altı ay ba'del istihdam hemsinleriyle sınıfı ihtiyata nakl edilmek ve silah altı müddetinde kolordusunun umumi seferberliği olmadıkça tekrar celb edilmemek üzere altı ayın hitamı günü bila istizan terhis edilirler. Bu gibiler müddeti mezuniyetleri zarfında kolordusunun umumî seferberlik ictimaından gayri hiç bir sebep ve suretle silah altına alınmaz.

Madde :122- Seferberlik ilanı tarihinden itibaren hali hazari avdet edinceye kadar bedel-i nakdi kabul olunmaz.

Madde :123- Kıtaatda müstahdem efraddan bedel-i nakdi verecekler piyade ve nakliye ve istihkam ve jandarma sınıflarına mensub iseler tarihi duhüllerinden i'tibaren altı mah müddeti ikmallerinde terhis olunur. Sunufu sairei berriyeye mensub clubda hizmeti askeriyeleri bir seneye baliğ olmayanlar en yakın piyade kıtasına nakl ile ayrıca altı mah talim gösterildikten ve sunufu bahriye mensubîninden clubda üç sene hizmetden evvel bedel verenler kezalik ayrıca altı mah piyade kıtasında talim ettirildikten sonra sinlerine göre efrad-ı me'zune veya ihtiyatiye meyanına nakl ettirilirlirler. Hidematı müteferrikada ve me'zuniyet ve tebdili hava ve firar ve mevkufiyetde geçecek müddeti hizmeti talimiyeden addolunmaz.

Madde :124- Efradı ihtiyatiye ve müstahfazadan bedel-i nakdi kabul olunmaz.

Madde :125- Bedel-i nakdi i'ta edenler memurînden iseler müddet-i talimiyeleri devamınca mezun addolunurlar.

Madde :126- Silah altında müstahdem olanların gayri mükellefinden gerek Memalik-i Osmaniye ve gerek memalik-i ecnebiyede bulunubda bedeli nakdi verenlerin talimleri teşrini evvel zarfında başlar. Bunlardan arzu edenlerin ertesi sene

aynı zamanda gelmek üzere hizmeti talimiyeleri te'cil olunur. Ertesi sene teşrini evveli zarfında bila mazeret icabet etmiyenlerin müddeti talimiyeleri taz'if olunur. İki sene geçinceye kadar bila mazeret talime gelmeyenler tam iki sene hizmeti fi'iliye ile mükellef tutulurlar ve bedel-i nakdileri iade edilmez.

Madde :127- Bervechi ati ahvalin tahakkukunda bedel-i nakdi ita eden mükellefinin bedel-i nakdileri iade olunur :

1- Silah altında veya tebdili havada iken vefat etmek veya silk-i askeriden ihracı müstelzim maluliyet kesb eylemek;

2- Talimlerini icra etmekde bulunanlardan müddet-i muayene-i talimileri hitam bulduğu halde bazı esbab-ı mücebbire dolayısıyla terhis edilememek (bu gibilerin silah altı müddeti ikmal ettirilir);

3- Bedel veribde talimleri ertesi seneye tâlik edilenlerden bedellerinin tarih-i itasından itibaren altı mah mürur etmeksizin vefat etmiş olmak veya silki askeriden ihracını müstelzim maluliyeti tebeyyün eylemiş bulunmak;

4- Bedel-i nakdinin tarih-i i'tasından itibaren altı mah mürur etmeksizin seferberlik ilanından dolayı silah altına alınmak (bu gibilerin silah altı müddeti ikmal ettiriliyor).

Madde :128- Bedelin iadesi keyfiyeti mükellefin veya varisleri tarafından vuku bulacak talep ve istid'a üzerine kolordu mürettebatı için bir ay ve mürettebat-ı hariciye için üç ay zarfında bittedkik kolordusunca ciheti maliyeye tebliğ ve tarihi tebliğinden itibaren dahi bir mah zarfında ikmal olunur.

Madde :129- Bedeli nakdi i'ta edenlerden ahzı asker muamelatinca mensub olduğu kolordu mıntıkasında ta'lim görenlerin memleketlerine avdeti masarufı kendilerine ve kolordusu mıntıkası haricinde talim görenlerin ciheti askeriye aiddir.

Madde :130- Bedel-i nakdi ita edenlere talimleri müddetince maaş ve ta'yin ve elbise verilir.

Madde :131- Silah altından firar eden efraddan bedel-i nakdi kabul olunmaz verilmiş ise iade olunur.

Madde :132- Silahsız hidematda müstahdem olanlardan veyahud silahsız hidemata da tefrik edilenlerden bedel-i nakdi vereceklerin hizmet-i talimiyeleri silahsız hidematda ifa ettirilir.

Mevaddı Mütferrika

Madde :133- Mecalis-i idarede işbu kanun mucibince ifa edilecek muamelat esnasında ahzı asker şube reisi mecalis-i idarenin cezayı tabiiyesindedir.

Madde :134- Yirmi bir yaşına vusulden evvel tahtı silaha alınanlar terhislerinde hemsinleriyle beraber muamele görmek ve vergiyi askeriye tabi olmamak üzere mezun addedilirler.

Madde : 135- Evvel ve ahir gelmiş ve gelecek bilumum muhacirin tarihi hicretlerinden itibaren altı sene sonra sinlerine göre muamele-i askeriye tabi tutulurlar.(x).

Aşayiri seyyareden iskan olunanlar hizmeti askeriden muafdırlar.

Madde 136 - Teb'a-i Devlet-i Aliyyeden bir kadın teb'a-i İraniyeden biriyle tezevvüc etmiş ise bu misüllülerden mütevellid olanlar hizmet-i askeriye ile mükellefdirlar.

Madde : 137- Bir kimsenin muamelat-ı askeriye müte'ehhil addedilmesi müslümanlarda akdin, gayri müslimlerde bilumum izdivac-ı merasimin icrasıyla ve muayene-i intihaiyede zevc ile zevcenin bir hanede bulunmalarıyla meşruttur.

Madde : 138- Üç veya daha ziyade oğlucubda bunlardan ikisi hizmeti fiiliye-i askeriye vefat etmiş olan bir pederin veya dul validenin dahil-i esnan olan üçüncü ve mütebaki oğulları hizmeti maksureye tabidir. Bu hususda tebdil-i havada vefat etmiş olanlar hizmet-i fiiliye-i askeriye vefat etmiş addolunurlar.

Madde :139- Tebdil-i hava için gönderilip iade-i afiyet ederek kıtasına avdet edenlerin tebdil-i hava müddetinden yalnız bir senesi hizmet i fiiliyei askeriye adde edilir. (xx)

(x) Muhacirlerin mükellefiyeti ile ilgili bu maddenin 23 Mart 1331 tarihli değişikliği ile 19 Mart 1333 tarihli zeyli şu şekildedir:

"Ahval-i Harbiye, dolayısıyla Harbiye Nezareti lüzum ve ihtiyaç görürse şimdiye kadar gelmiş ve bundan sonra gelecek olan bilumum muhacirini müddeti hizmetleri seferberlik hizmetine münhasır olmak üzere memaliki Osmaniyeye tarihi vürudlarından itibaren üç ay sonra sinlerine göre efrad-ı saire gibi silah altına celb ve davet edebilir"Düstur;c.7,s.546

"Muhacirinden efradı ailesini memleketlerinde terk edip gelmiş olanlardan sinni mükellefiyet dahilinde bulunanları bila ihmâl tahtı silaha alınırlar."Düstur;c.9,s.298.

(xx) Bu madde 24 Mayıs 1332 tarihli muvakkat kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

"Hizmeti fiiliye erbabından tebdili havaya gidenlerin müddeti mezuniyetleri üç mahdan ziyade olmadığı halde işbu tebdil-i hava müddeti tamamen hizmeti fiiliyelerine mahsub edilir. Bu gibilerin kıtalarıyla alakaları katedilmeyip içlerinden iktisab-ı afiyet edenler tebdili hava müddetinin hitamında kıtalarına iade olunurlar tebdili hava müddeti üç mahdan ziyade olduğu veya temdid ile üç mah tecavüz ettiği halde işbu müddetin yalnız üçmahı hizmeti fiiliyeye mahsub edilir. Bu gibiler kıtalarınca olan kayıtları badettetik sınıflarına merbutiyetleri baki olmak şartıyla şubelerine mal kaydedilirler ve vakti hazarda tebdili hava müddetinin hitamını müteakip muayeneleri bilicra iadei afiyet ettikleri anlaşılınlar ilk sevkedilecekleri efrad-ı cedide ile ve henüz iadei afiyet edemiyenler dahi senei âtiyede tekrar muayene edilerek kesbi afiyet ettikleri halde o senenin efradıyla sevkolunmak üzere mezun bırakılırlar. Vakti seferde ise tebdili hava müddetinin hitamını müteakib bilmuayene iadei afiyet ettikleri anlaşılınlar efradı cedidenin teakib bilmuayene iadei afiyet ettikleri anlaşılınlar efradı cedidenin zamanı sevkine intizar olunmaksızın hemen sevkolunurlar. Kıtaları şubelerinin mensub olduğu ordu müfettişliğinin mantıkası haricinde bulunanların tebdili hava müddeti üç mahı mütecaviz olmasa bile bunlar kıtalarınca olan kaydları badetterkin sınıflarına merbutiyetleri baki olmak şartıyla şubelerine mal kaydedilirler. Ancak eğer ordu müfettişliği mantıkasında bulunmayan sınıfa mensub iseler kayıtları terkin edildikten sonra şubelerine mal kaydedilmeyip iktisabı afiyet ettikleri halde tebdili hava ne kadar tekrar ederse etsin yalnız üç mah hizmeti fiiliyeden mahsub edilir. Haklarında mahsub muamelesi icra edilen hizmeti fiiliye erbabı bakıyyei müddetlerini ikmal ettikleri zaman vakti hazarda derhal terhis edilirler. Efradı ihtiyatiye ve müstahfazadan silah altında iken tebdili havaya gidenlerin tebdili hava müddetleri ne kadar olursa olsun bunlar kıtalarincada kaydları terkin olunarak şubelerine mal kaydedilirler ve tebdili hava müddetinin hitamını müteakib bilmuayene iadei afiyet ettikleri anlaşılınlar mensub oldukları sunufa göre ilk sevkedilecek mürettebat meyanında sevk olunurlar. Bunların müddeti tebdili havaları ne kadar olursa olsun tamamen hizmeti ihtiyatiye ve müstahfazalarına mahsub edilir ve evamiri terhisleri hemsinleriyle beraber icra olunur. Gerek hizmeti fiiliye gerek hizmeti ihtiyatiye ve müstahfaza eshabından tebdili havaya gidenlerin muhtacı muavenet ailelerine kırkdokuzuncu madde mucibince muhassas maaşın itasına vakti seferde tebdili hava müddetinin yalnız altı mah ve vakti hazarda üç mah için devam olunarak müddeti mezkurenen bakıyyesinde işbu maaş kat' olunur" Düstur; Tertibi sani c.VIII, s.1200-1201

Madde :140- Muayene-i ibtidaiyeden sonra tashih-i sin muamelat-ı askeriyede muteber değildir. Kayıdlarıyla şahısları mütenasib olmayanların tashih-i sinnine ahzıasker meclisleri selahiyetdardır.

Madde :141- Milel-i gayri müslimeden hizmeti- fiiliye-i askeriyesini ifa etmeyenlerin sıfat-ı ruhaniyesi askerlikçe nazar-ı itibara alınmaz.

Madde :142- Talebe-i ulumun ilk dört senelik imtihanları için medaris-i ilmiye nizamnamesi mucibince teşekkül edecek imtihan meclislerinde fırka kumandanlarınca tayin edilecek mümeyyiz dahi hazır bulunur.

Madde :143- Bir kimsenin talebe-i ulumdan olabilmesi medaris-i ilmiye nizamnamesi ahkamina tabi bulunmasına meşruttur

Mevadd-ı Mevkute

Madde :144- İşbu kanun üçyüz otuzbir senesi Martına değin Harbiye Nezaretince kısım kısım mevki-i tatbiki vaz' olunmak üzere tarihi neşrinden itibaren mer'fidir.

Ancak kanunun tarihi neşrinden mukaddem bedel-i nakdi verenlerin kanunu sabıkdaki hukuku bakidir. Bekaya olub işbu kanunun tarih-i neşrinde silah altında bulunan efrad-ı nizamiye hakkında kanunu sabık mucibince muamele olunur.

Şu kadar ki hizmet-i zecriyede beş seneyi ikmal edenler terhis olunurlar.

Madde :145- işbu kanunun tarih-i neşrinden mukaddem bedel-i nakdi verenlerden maada bilumum mükellefin yirmi yaşını ikmal ettikleri seneyi takib eden marttan bilhisab bu kanunda muharrer hizmet-i askeriye müddetinin taksimatına göre sınıf ve senelere nakl edileceklerdir. Silah altında bulunanların muamele-i nakliyesi ba'det terhis icra olunur.

Madde :146- Minelkadim hizmeti askeriyeden müstesna olan veya her ne sebebe mebni olursa olsun nail-i muafiyet olmuş bulunan ahali-i müslime ile anasır-ı muhtelifi-i osmaniyeden bin ikiyüz doksandokuz ve ondan sonraki seneler tevellidleri işbu kanunun tarih-i neşr ve ilanından itibaren hemsinlerinin buldukları sınıflara kaydedilirler ve bunlardan bedenen hizmet-i askeriyeye muktedir olmadıkları bilmuayene tebeyyün edenler ile bin ikiyüz doksandokuz senesinden evvel tevellid etmiş bulunanlar kırk yaşını ikmallerine kadar yetmiş ikinci madde mucibince

vergiyi askeriye tabi tutulurlar.

Madde :147- Üçyüz üç, üçyüz dört, üçyüz beş, üçyüz altı, üçyüz yedi, üçyüz sekiz, üçyüz dokuz tevellidli mükellefinden olubda her ne sebebe mebni olursa olsun hizmeti askeriyeleri bedelen veya bedenen ifa ettirilmemiş olanlar şeraiti atiyeyi haiz oldukları takdirde muinli veya muinsiz olduklarına bakılmaksızın silah altına alınacaklardır.

1- Darülfünun medresetül guzat, medresetül vaizin ve kadastro mektebi, darül-muallimin-i âliye kısmı ve maliye mektebi ve diğer mekatib-i aliye-i resmîye ve hususiye ve ecnebiye ve memalik-i saire mekatib-i aliyesinde ikmal-i tahsil etmiş olanlar;

2- Mekatib-i sultaniye ve yedi senelik mekatib-i idadiye resmîye ile bu derecedeki hususi ve ecnebi mekteplerinden şehadet-name almış olanlarla son iki sınıflarında tahsilde bulunmak dolayısıyla te'cil edilenler;

3- Talebe-i ulumdan ahzı-asker kanunu sabıka mucibince altıncı sene imtihanını vermiş olanlar;

4- Talebe-i ulumdan henüz altıncı sene imtihanını vermemiş olanlar medaris-i ilmiye nizamnamesi mucibince mezkur imtihanlarını i'talarını müteakib.

Bunlardan bir, iki, üçüncü fıkrada muharrer olanların zikr olan bir sene hizmetleri üçyüz otuz senesi eylülünde; dördüncü beşinci fıkrada muharrer olanların ikmal i tahsillerini veya medaris-i ilmiye nizamnamesi vechile altıncı sene imtihanlarının îtasını müteakib ifa ettirilecektir. Talebe-i mezkureden mektebce kayıdları terkin edilenlerle müddeti muayyene zarfında altıncı sene imtihanını vermemiş olanlar iki sene müddetle silah altına alınacaktır.

Bu suretle silah altına alınacaklardan bir kalem veya şube-i idare memurından olanlar iki nefer ise içlerinden kura ile birisi ve ikiden fazla ve çift iseler mecmunun ve tek iseler birden maadasının nisfı alınır. Diğerlerinin celbi senesi aiteye te'hir olunur.

Madde :148- Madde-i sabıka mucibince silah altına alınacak olanlardan memur bulunanlar askerlikleri müddetince mezun addedilirler. ve maaşlarının vekillerine verilecek miktarından ma'adası ailelerine ve olmadığı halde kendilerine i'ta olunur.

Madde :149- Yüz kırk yedinci maddedeki evsaf ve şeraiti haiz bulunanlardan işbu kanunun neşri günü muallimlikde müstahdem bulunanlar madde-i mezkuredeki bir senelik hizmet-i askeriye-den muafdırlar.

Madde :150- Mevaddı sabıka mucibince tahtı silaha alınacak mükellefin nev-i tahsillerine ve kabiliyet-i bedeniyelerine nazaran sunufu muhtelif-i askeriye tefrik olunacak ve zabıtlığe mahsus evsaf ve şeraiti haiz bulunanlar ihtiyat zabitanı kanunnamesi ahkamına tevfikân ihtiyat zabıtlığı silkine idhal olunacaklar ve evsafı mezkureyi haiz olamayanlar derece-i kabiliyetlerine göre ihtiyat küçük zabiti nasb olunabileceklerdir.

Madde :151- Yüzkırkyedinci maddedeki evsaf haiz olanlar madde-i mezkure vechile hangi sene silah altına alınmaları icab ediyorsasene-i merkume eylülü nihayetine kadar mensub oldukları ahz-ı asker şube merkezinde isbat-ı vücud etmeğe mecburdurlar. İsbatı vücud edemeyecek derecede hasta olanlardan Mısır'da komiserlikçe, Trablusgarb'de naibüs-sultanca vesair memaliki Osmaniyede buldukları mahallin ahzı asker şubelerince memalik-i ecnebiyede iseler sefaret veya şebenderliklerince musaddak vesaiki göndereceklerdir. Silah altına alınmaları lazım gelen sene eylülü nihayetine kadar isbatı vücud etmeyenler veya vesaiki mezkureyi göndermeyenler ihtiyat zabıtlığı hakkından sakıt olacaklar ve müddeti muayyeneden itibaren ve bila mazeret iki sene zarfında isbatı vücud etmeyenler iki sene neferlikle istihdam edilirler.

Mevaddı İntihaiye

Madde :152- İşbu kanun ahkamına muhalif bulunan bilcümle kavanin ve nizamat ve evamir mülğadır.

Madde :153- İşbu kanunun icrayı ahkâmına heyet-i vükela memurdur. Meclisi umuminin içtimasında kanuniyeti teklif olunmak üzere işbu layihai kanuniyenin mevki meriyete vazını ve kavanini devlete ilavesini irade eyledim.

16 Cumadil ahire 1332 29 Nisan 1330

Mehmed Reşad

Adliye Nazırı	Harbiye Nazırı	Şühülislem ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı	Sadrazam ve Hariciye Nazırı
İbrahim	Enver	Hayri	Mehmed Said

Nafia Nazırı	Şurayı Devlet Reisi	Maliye Nazırı ve Dahiliye Nazırı Vekili	Bahriye Nazırı
Mahmud	Halil	Cavid	Ahmet Cemal

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı	Maarif Nazırı Ahmed Şükrü	Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman Elbistanî
---------------------------------------	------------------------------	--

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi